

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE BİR
SİYASAL İSLAM ÖRNEĞİ OLARAK MÜSLÜMAN
KARDEŞLER**

**Hazırlayan
Yusuf SAYAR**

**Danışman
Prof. Dr. Mehmet ÖCAL**

Yüksek Lisans Tezi

**Haziran 2019
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE BİR
SİYASAL İSLAM ÖRNEĞİ OLARAK MÜSLÜMAN
KARDEŞLER
(Yükseklisans Tezi)**

**Hazırlayan
Yusuf SAYAR**

**Danışman
Prof. Dr. Mehmet ÖCAL**

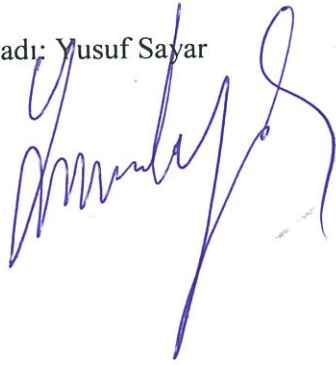
**Haziran 2019
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Yusuf Sayar

İmza :

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Başlığı: **KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE BİR SİYASAL İSLAM ÖRNEĞİ OLARAK MÜSLÜMAN KARDEŞLER**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ... sayfalık kısmına ilişkin .../.../2019 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: % ... dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. .../.../2019

Adı Soyadı : Yusuf SAYAR
Öğrenci No : 4033131610
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Program Adı : Yüksek Lisans

Danışman: Adı/İmza
Prof. Dr. Mehmet ÖCAL

Öğrenci Adı/İmza
Yusuf SAYAR

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Konstrüktivist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Siyasal İslam Örneği Olarak Müslüman Kardeşler” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan
Yusuf Sayar

Danışman
Prof. Dr. Mehmet Öcal

Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı

KABUL ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Mehmet Öcal danışmanlığında **Yusuf Sayar** tarafından hazırlanan “**Konstrüktivist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Siyasal İslam Örneği Olarak Müslüman Kardeşler**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

16/06/2019

(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Mehmet Öcal

Üye : Prof. Dr. Hakkı Büyükbaş

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ceren Gürseler

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 17/06/2019 tarih ve 25 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

17/06/2019

K. Güle

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Kenan GÜLE
Enstitü Müdürü

TEŐEKKÖR

Bu çalıőmamda danıőmanlıđını, rehberliğini ve yardımını esirgemeyen hocam sayın Prof. Dr. Mehmet ÖCAL'a, teze çalışma, yazma ve savunma aőamasında her zaman desteği ve sonsuz sabrıyla yanımda olduğu için motivasyon kaynağım sevgili eőim Özlem SAYAR'a, varlığından güc aldığım canım kızım Defne Su SAYAR'a teőekkörü bir borç bilirim.

Yusuf SAYAR

Kayseri, Haziran 2019

KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE BİR SİYASAL İSLAM ÖRNEĞİ OLARAK MÜSLÜMAN KARDEŞLER

Yusuf SAYAR

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2019
Danışman: Prof. Dr. Mehmet ÖCAL**

KISA ÖZET

Konstrüktivizm, 20. Yüzyıl teorilerinden, sosyal ile sosyal olmayan ögeler arasında bir bağ kurmaya çalışan ve ortak taban oluşturan bir yaklaşımdır. İnşacı yaklaşım olarak da bilinen konstrüktivizme özellikle uluslararası ilişkiler çalışmalarında sıklıkla başvurulur. Siyasal İslam, İslam'ın siyasete bakış açısını temel alarak İslam'ı siyasallaştırmak ve iktidarı dine göre yönlendirmek amacı gütmektedir. Bunun sağlanması için de Siyasal İslamcılar'a göre toplumun ve iktidarın İslamileşmesi gerekmektedir. Bu İslamileşme ılımlı ya da radikal yollardan olmak üzere iki şekilde olabilir. İlimli Siyasal İslam iletişim yoluyla, güç kullanmaktan kaçınarak İslam'ı yaymaya çalışırken, Radikal Siyasal İslam'ın şiddete başvurduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra ılımlı yaklaşım devleti değiştirmenin ilk adım olacağını savunurken, radikal yaklaşım önce tarikat şeklinde örgütlenerek halktan destek bulmayı, sonrasında gerekirse şiddet yoluyla iktidarları değiştirmeyi uygun görür.

Müslüman Kardeşler Örgütü, 1928 yılında Mısır'da Hasan el-Benna tarafından kurulan ve özellikle Ortadoğu'da etkisini gösteren bir örgüttür. Müslüman Kardeşler'in amacı İslam'ın özüne dönerek toplumu içinde bulunduğu durumdan kurtarmaktır. Örgüt'e göre asıl sorun toplumun Batı etkisiyle kendi kültürüne, dinine ve kimliğine yozlaşmasıdır. Bu yozlaşma, Batı etkisindeki devlet tarafından daha etkili hale gelmiştir. Bu sebeple çözüm, toplumu İslamleştirerek Batı'ya karşı koymak ve Batı yönlendirmesinden uzak öze dönmektir. Bu çalışmada Müslüman Kardeşler Örgütü ayrıntılarıyla incelenecek ve bu örgütün bir Siyasal İslam örneği olarak konstrüktivizm açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Müslüman Kardeşler Örgütü, Siyasal İslam, Konstrüktivizm

AN ANALYSIS OF MUSLIM BROTHERHOOD IN THE LIGHT OF CONSTRUCTIVISM AS AN EXAMPLE OF POLITICAL ISLAM

Yusuf SAYAR

**Erciyes University, Social Sciences Institute, Master
Thesis, June 2019
Supervisor: Prof. Dr. Mehmet ÖCAL**

ABSTRACT

Constructivism, one of the 20th century theories, is an approach which aims to connect the issues that are social and not social, and form a common base. Constructivism which is also known as the constructivist approach is applied especially in the field of international relations. Political Islam, which is handled in this thesis too, purposes to politicize Islam on the ground of Islam's perspective on politics and to direct government towards religion. To enable this, according to the Political Islamists, the Islamization of the society and the government is essential. The Islamization can be achieved in two ways: moderate and radical. While Moderate Political Islam tries to proselytize by communication and without violence, Radical Political Islam mostly applies violence. Besides, while Moderate approach defends the idea that converting the government is the first step to the goal, Radical approach argues that firstly they should be organized in the form of sects by getting support from the society and then they should change the government by applying violence if necessary.

Muslim Brotherhood is a society that was established by Hasan El Benna in Egypt in 1928 and was active especially in the Middle East. The purpose of Muslim Brothers is to save the community from the situation they are in and to get back to the essence of Islam. To Muslim Brothers, the main problem is the degeneration of the society from its own culture, religion and identity because the effects of the West. And to them, the degeneration process is supported by the government which is being directed by the West. For this reason, the solution lies in resisting against the West by Islamization and in returning to the pure Islam away from the effects of the West. In this dissertation, the Muslim Brotherhood will be studied in detail and it will be analyzed in the light of constructivism as one of the examples of Political Islam.

Keywords: Muslim Brotherhood, Political Islam, Constructivism.

İÇİNDEKİLER

KONSTRÜKTİVİST YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE BİR SİYASAL İSLAM ÖRNEĞİ OLARAK MÜSLÜMAN KARDEŞLER

	<u>Sayfa</u>
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii

1. BÖLÜM GİRİŞ

Giriş.....	1
------------	---

2. BÖLÜM YÖNTEM VE TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Yöntem.....	5
2.2. Literatür Değerlendirmesi	5
2.3. Teorik Çerçeve: Konstrüktivizm (İnşacı Yaklaşım)	10

3. BÖLÜM

SİYASAL İSLAM

3.1. İslamiyet ve İslamcılık Kavramları.....	20
3.2. Siyasal İslam'ın Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi.....	24

3.3. Siyasal İslam'ın Küreselleşmesi ve Yayılması	31
3.4. Radikal ve İlimli Yaklaşımlar	37

4. BÖLÜM

MÜSLÜMAN KARDEŞLER

4.1. Müslüman Kardeşler'in Tarihi Süreci.....	45
4.1.1. Müslüman Kardeşler'in Kuruluşu.....	45
4.1.2. Müslüman Kardeşler'in Büyüme Süreci.....	49
4.1.3. Mısır'da Cumhuriyet Dönemi Sonrası Müslüman Kardeşler	53
4.2. Müslüman Kardeşler'in İdeolojik Yapısı ve Önderleri.....	56
4.2.1. İdeolojik ve Siyasal Yapı	56
4.2.2. Hasan El Benna	59
4.2.3. Seyyid Kutub.....	61
4.3. Müslüman Kardeşler'in Ortadoğu'da Etkili Olduğu Ülkeler	64
4.3.1. Müslüman Kardeşler ve Suriye.....	64
4.3.2. Müslüman Kardeşler ve Ürdün	65
4.3.3. Müslüman Kardeşler ve Lübnan	66
4.3.4. Müslüman Kardeşler ve Filistin	67
4.4. Müslüman Kardeşler'in Mısır Siyaseti ile İlişkileri.....	68
4.4.1. Cemal Abdunnasır Dönemi Müslüman Kardeşler	68
4.4.2. Enver Sedat Dönemi Müslüman Kardeşler.....	70
4.4.3. Hüsnü Mübarek İlk Dönemi Müslüman Kardeşler	73
4.4.4. Mübarek Dönemi Son süreci ve Arap Baharı'nda Müslüman Kardeşler	76

4.4.5. Müslüman Kardeşler'in İktidarı.....	80
--	----

5. BÖLÜM

SONUÇ

5.1. Sonuç.....	86
-----------------	----

KAYNAKÇA.....	94
---------------	----

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler alanında uygulanan teorilerin en dikkat çekici ve tartışmalı olanlarından birisi şüphesiz konstrüktivizm yani inşacı yaklaşımdır. İnşacı yaklaşım özellikle Büyük Tartışmalar'dan sonra ses getirmiş, modern/post modern, pozitivist/post pozitivist gibi teoriler arasında bir orta yol bulmaya çalışmış ve nihayetinde sosyal ve sosyal olmayan alanlar arasındaki ortak taban olarak kabul görmüştür. Konstrüktivizmin en önemli işlevi, sosyal konularla sosyal olmayan hususlar arasında bir bağlantı kurarak bu iki tarafı ortak bir zeminde birleştirmesidir. Bu sebeple birçok çalışmaya aracılık etmiş, özgün bilimsel eserlerin üretilmesini sağlamıştır.

Uluslararası ilişkiler bölümü de konstrüktivizmin en yoğun başvurulduğu alanlardan biridir. Bu alanda inşacı yaklaşım, sosyal bir konu olan toplum, din, kültür gibi temaların siyasal bir kol olan devletlerarası ilişkiler, uluslararası hukuk gibi alanlara etkisini, yansımalarını ve bu siyasal alanların sosyal etmenlerle şekillendirilme sürecini ele almaktadır. Bu tezde de dinin siyasete dönüşmesi ve toplumun ihtiyaçlarına göre siyasi hareketlerin oluşması inşacı yaklaşım ışığında incelenecektir.

Siyasal İslam özellikle 1970li yıllardan sonra sık duyulan, Ortadoğu'nun nabzını belirleyen önemli bir akım olarak ortaya çıkmıştır. Terimden de anlaşılacağı üzere, İslam'ın siyasal yönü ve siyasette dine başvuru bir sistemdir. Siyasal İslam'ın en belirgin özelliği İslam ülkelerinde, temelde Batı ve modernleşmeye karşı Müslüman toplumunu korumak amacıyla İslam'a dönüş, İslami değerleri benimseme ve toplumları yöneten İslami devletleri de din ışığında şekillendirmedir. Bu sebeple Siyasal İslam'ın uygulandığı çoğu devletin dini İslam'dır. Siyasal İslam özellikle Mısır, Irak, Lübnan gibi Arap ülkelerinde hayat bulmuştur.

Siyasal İslam'ın çıkış noktası İran İslam Devrimi'dir. İran İslam Devrimi'yle birlikte Araplar dine dayalı bir devrimin neler yapabileceğini, dinin bireyleri bir araya toplayarak bir bütün oluşturabileceğini ve kitleleri harekete geçirerek topluma göre yozlaşmış iktidarları devirebileceğini görmüşlerdir. Bu devrimden ilhamla, İslam'ı

rehber alarak tüm dünyada bir Müslüman birliği oluşturmayı hedefleyen Siyasal İslam can bulmuştur.

Siyasal İslam'ı ılımlı ve radikal olarak ikiye ayırmak gerekir. İlimli Siyasal İslam Mısır'daki Müslüman Kardeşler Örgütü'nün kurucusu Hasan El Benna ve Hindistan'daki Cemaat-i İslami'nin lideri Seyyid Ebu'l-A'la el-Mevdudi öncülüğünde ortaya çıkmıştır. İlimli Siyasal İslam'ın hedefinde Batı'nın kuklası olduğunu düşündükleri devletler ve iktidarlar vardır çünkü bu anlayışa göre toplumların İslam'a yozlaşması bu iktidarlara ve iktidarların Batı yanlısı uygulamalarıyla gelişmiştir. İktidarlara müdahale edebilmek için ise toplumun desteği ve onayı gerektiğinden toplum içinde hayır kuruluşu ve yardım derneği görüntüsünde bir sivil toplum örgütü gibi çalışmışlar, cami, okul gibi toplumun yararına binalar yaptırarak halktan büyük destek toplamışlardır.

İlimli Siyasal İslam, İslam'a dönüşün başlangıcı ve en önemli noktası olarak iktidarın dönüşümünü gördüğünden, tepeden aşağı toplumsallaşma ve İslamlaşmayı savunmuşlardır. Batı'yı tamamen reddetmeyen bu anlayış, Batı'nın iyi yanlarını alıp İslam karşıtı yanlarını ise yok ederek ve tamamen Batı'ya teslim olmuş iktidarları değiştirmekle İslam'ın özüne dönüleceğini savunmuşlardır. Özetle, İlimli Siyasal İslam, İslam'ın özüne dönüşü savunurken Batı'nın gelişmiş yönlerini de alarak İslam'ı hem en saf haliyle yaşatmayı hem de gelişmiş bir İslami birlik oluşturmayı hedeflemiştir.

Radikal İslam ise Hasan el Benna'nın öldürülmesiyle Mısır'da ılımlı siyasal İslam'ın işe yaramadığının, iktidar tarafından bastırıldığının düşünüldüğü sırada yine Müslüman Kardeşler'in bir üyesi olan düşünür Seyyid Kutub tarafından ortaya çıkarılmış bir düşünce biçimidir. Kutub, ABD'de yaşamış, Batı'nın gelişmiş yönlerine ek olarak diğer yüzünü de görmüş bir eğitimcidir. Mısır'a döndüğü sırada ise el Benna'nın öldürülmesiyle ılımlı yaklaşılmaya çalışılan iktidarın ikiyüzlülüğünü görmüş ve iktidarı cahiliye topluluğu olarak adlandırıp onlara radikal bir şekilde karşı durmayı savunmuştur.

Radikal örgütler daha çok tarikat biçiminde oluşum göstermiştir. Bu sebeple toplumdan desteğin sağlanması büyük önem taşımıştır. Üyeleri toplumun tabanından sağlandığından, radikal İslam'ın aşağıdan yukarıya toplumsallaşmayı savunduğu söylenebilir. Toplumdan güç toplayarak, gerekirse şiddete ve askeri güce başvurarak

İslam'a dönüşün sağlanması öngörülmüştür. Bunun için cihattan kaçınmayacaklarının mesajını veren Kutub, Müslüman Kardeşler Örgütü'nün içinde bölünmelere ve örgüt içinde şiddet yanlısı küçük örgütlerin ayrışmasına sebep olmuştur. Kutub'dan sonra Müslüman Kardeşler Örgütü'nün yolu ve yöntemi aynı kalmayacak, Kutub'un fikirleri ışığında değişime uğrayacaktır.

Müslüman Kardeşler Örgütü, Hasan el Benna tarafından 1928 yılında Mısır'da kurulmuştur. Örgütün kuruluş amacı, yıllarca Mısır'ı sömürge altında tutan İngilizlere, İngilizler'in toplumu maddi, manevi, kültürel ve dini yönden sömürmeye devam etmesine son vermek ve İngiliz yönlendirmesinde olan iktidarın İslam'ın esaslarına göre şekillendirilmesini sağlamaktır. Bu amaçla yola çıkan Benna, konferanslar ve seminerler düzenleyerek fikirlerini yaymış ve örgüte üye toplamıştır. Örgüt dini ve yardım amaçlı çalıştığı için kuruluş ve büyüme sürecinde iktidar tarafından bir tehdit olarak görülmemiş ve müdahale edilmemiştir. Hızla yayılan ideolojisiyle Müslüman Kardeşler Örgütü diğer Arap ülkelerinde de kendine yer edinmiş, şubeler açmıştır.

Örgütün ılımlı yaklaşımına rağmen hızla büyümesi ve halk içinde yer edinmesi iktidarı zaman zaman korkutmuş ve farklı dönemlerde Müslüman Kardeşler üyeleri tutuklanmış, örgüte yasak getirilmiştir. İlimli yaklaşım süreci, tutuklanmaların artması, Hasan el Benna'nın öldürülmesi ve Seyyid Kutub'un etkili eserleriyle yeni bir yön bulmuş, örgüt içinden bazı küçük örgütler türemiş ve radikalleşmişlerdir. Devam eden Müslüman Kardeşler Örgütü her ne kadar ılımlı kalmaya çalışsa da ülke içindeki isyanların, çatışmaların arkasında görünmeyen güç olarak yer aldığı zamanlar da olmuştur.

Mısır'da demokratik hareketlenme başladığında ise örgüt seçimlerde koalisyon yoluyla parlamentoda sandalye kazanabilmiş, böylece henüz legal olmasa da siyasete adım atabilmiştir. Arap Baharı süreci sonrasında örgüt üyelerinden Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesiyle örgüt Mısır'da iktidara gelebilmiş, fakat bu durum askeri darbeye sonlandırılarak kısa sürmüştür. Bu darbeden sonra örgüt yasaklanmış, terör örgütü ilan edilmiş ve faaliyetleri engellenmiştir. Bunun sonucu olarak Müslüman Kardeşler örgütü yer altına inmiş, iktidarla çatışma halinde varlığını gizli yollardan sürdürmeye devam etmiştir.

Bu tezde de Ortadoğu’da doğup hızla Müslüman toplumlarda kendine yer bulan Müslüman Kardeşler Örgütü’nün Siyasal İslam açısından incelemesi yapılacak ve konstrüktivizme göre değerlendirilecektir. Tezin bölümleri şöyledir:

Birinci Bölüm, tezin giriş bölümünü oluşturmakta ve tezin konusu ve içeriği hakkında bilgi vermektedir. Bu bölümde konstrüktivizm, Siyasal İslam ve Müslüman Kardeşler Örgütü hakkında genel bilgi verilmektedir.

İkinci Bölüm, tezin yöntemi, tezde kullanılan başlıca kaynakların değerlendirilmesinin bulunduğu literatür değerlendirmesi ve tezin teori kısmını oluşturan konstrüktivizm yani inşacı yaklaşım konularını içermektedir.

Üçüncü Bölüm, Siyasal İslam hakkında ayrıntılı bir inceleme bölümüdür. Bu bölümde öncelikle birbirine çok karıştırılan İslamiyet ve İslamcılık kavramlarının tanımı yapılarak okur aydınlatılmaktadır. Devamında Siyasal İslam’ın doğuşu, tarihsel gelişimi, küreselleşmesi ve yayılması konularına değinilmiştir. Bu bölümün sonunda ise Siyasal İslam’ın ılımlı ve radikal kollarına örgütlerle örnekler verilmiştir.

Dördüncü Bölüm, tezin en kapsamlı bölümüdür. Bu bölümde Müslüman Kardeşler Örgütü derinden incelenmiş, örgütün tanıklık ettiği süreçler değerlendirilmiş ve faaliyetleri takip edilmiştir. Bu bölüm dört alt başlıktan ve kısımlardan oluşmaktadır. Bu dört kısmın ilkinde Müslüman Kardeşler’in kuruluşu, büyüme süreci ve Mısır’da Cumhuriyet dönemi sonrası Müslüman Kardeşler konuları ele alınarak Müslüman Kardeşler’in tarihsel süreci incelenmiştir. İkinci kısımda ise örgütün ideolojik ve siyasal yapısı ile önderleri Hasan el Benna ve Seyyid Kutub’dan bahsedilmiştir. Üçüncü kısımda Müslüman Kardeşler’in etkili olduğu ülkelerden Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin’deki faaliyetleri incelenmiştir. Dördüncü kısımda Müslüman Kardeşler’in Mısır iktidarındaki başkanların döneminde nasıl bir yol izlediği araştırılmıştır. Bu dönemler, Nasır, Sedat, Mübarek ve Arap Baharı ve Arap Baharı sonrası iktidar dönemleridir.

Beşinci Bölüm, tezin sonuç kısmı olup aslında teze bütünlük katan bölümdür. Bu bölümde Müslüman Kardeşler Örgütü’nün nasıl bir Siyasal İslam örneği olduğu konstrüktivizm açısından incelenmiştir.

2. BÖLÜM

YÖNTEM VE TEORİK ÇERÇEVE

2. 1. Yöntem

Bu tez literatür taraması ve arşiv araştırması yapılarak hazırlanacaktır. Öncelikle teori olarak ilk kısımda İnşacı yaklaşım (konstrüktivizm) açıklanacak, yöntemi belirtilecektir. İkinci kısımda Siyasal İslam tanıtılacak, Siyasal İslam'ın doğuşu, tarihi gelişimi ve küreselleşme süreci incelenerek Siyasal İslam'ı uygulayan ılımlı ve radikal yaklaşıma sahip örgütlere değinilecektir. Buna ek olarak, üçüncü kısımda Müslüman Kardeşler' in kuruluşundan itibaren tarihsel süreci, büyümesi, yaygınlaşması, liderleri ve görüldüğü ülkeler anlatılarak, son kısımda bu örgütün nasıl bir Siyasal İslam sistemi örneği olduğu inşacı yaklaşım senteziyle değerlendirilecek ve sonuca varılacaktır.

2. 2. Literatür Değerlendirmesi

Vendulka Kubalkova, Nicholas Onuf, Paul Kowert, *International Relations in a Constructed World*: Nicholas Onuf, konstrüktivist yaklaşım konusunda öncü teorisyenlerden biridir. Kubalkova ve Kowert ile birlikte editörlüğünü yaptıkları bu eser, konstrüktivist teori hakkında yazılan makale ve akademik yazıların bir derlemesi ve koleksiyonudur. Bu sebeple konstrüktivizm hakkında birden fazla makale ve kaynağa bu kitapta ulaşmak mümkündür. Özellikle Onuf'un *Constructivism: A User's Manuel* ile Onuf, Kubalkova ve Kowert'in birlikte yazdıkları *Constructing Constructivism* başlıklı makalelerini de içerdiğinden, bu tez için başlıca kaynaklardan biridir. İnşacı yaklaşım konusunda bu esere başvurulacaktır.

Alexander Wendt, *Constructing International Politics*: Alexander Wendt, konstrüktivizmin bir diğer önemli ismi ve öncüsüdür. İnşacı yaklaşımı en iyi tanıtan, diğer alanlarla ilişkisini en iyi anlatanlardan bir Wendt'tir. Wendt bu kitabında uluslararası ilişkilere felsefi ve sosyal açıdan bir bakış açısı getirerek inşacı yaklaşımı sunar. İnşacı yaklaşımın neo-realizmden ayrıldığı noktaları da ayrıntılarıyla verdiği bu kitap, konstrüktivizmi anlama ve uygulama konusunda bu teze öncülük edecektir.

John Gerard Ruggie, *What Makes the World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge*: Ruggie, konstrüktivizm ile ilgili önemli eserler vermiş bir yazar ve öğretim üyesidir. Bu alanda çoğu çalışmada ismi geçen Ruggie, bu eserinde konstrüktivizmin neo-realizm gibi teorilerden farklı olarak ortaya ne sürdüğünü, kendinden önceki teorilere ne katarak ilerlediğini anlatır. İnşacı yaklaşımın sosyal boyutunu ve bir teori olarak ortaya çıkışının nedenlerini anlayabilmek için Ruggie'nin bu yazısına başvurmak yerinde olacaktır.

Alexander Wendt, *Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics*: Wendt, Uluslar arası İlişkiler alanında yine farklı bir konuya öncülük ederek "Anarşi, devletlerin anarşiden ne anlıyorsa odur" gibi bir cümleyle yeni bir konuya öncülük etmiştir. Anarşinin anlamının devletten devlete değişebileceğini, bunu da devletlerin ve toplumların çıkar ve kimliklerinin belirlediğini yazmıştır, bu durumu da inşacı yaklaşıma bağlamıştır. Buradan hareketle, inşacı yaklaşımın uluslararası ilişkilerdeki yeri ve öneminin kavranması ve aktarılması için bu tezde Wendt'in bu eseri incelenecektir.

Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*: Şerif Mardin, Türkiye'de birçok farklı alanda önemli eserleriyle öne çıkan bir yazardır. Bu eserinde sivil toplum, siyasal kültür, sosyal ve toplumsal yapı, din ve devlet sosyolojisi gibi konulara değinmiştir. Din, devlet, siyaset, kültür ve sosyal yapı üzerine yazdığı bu esere, bu tezin Siyasal İslam bölümünde dinin, toplumun ve siyasetin aralarındaki ilişkiyi anlamak için başvurulacaktır.

Bernard Lewis, *İslam'ın Siyasal Söylemi*: Bu tezde, Lewis'in bu çalışması temel kaynaklardan biri olarak başvurulacaktır. Lewis bu kitabında Cihad'ın tanımından başlayarak, İslamiyet'i Hz. Peygamber'in döneminden itibaren inceler ve gelişimini gözlemler. Bununla birlikte İslamiyet'teki hukuk anlayışına ve Müslümanların inanmayanlara karşı tutumlarına da değinen Lewis, İslami dünya ile Batı dünyası arasındaki anlayış farklılıklarına da ışık tutarak Siyasal İslam'ı açıklamaya çalışır. Bu yüzden bu tezde temel alınacak eserlerden biridir.

Antony Black, *Siyasal İslam Düşüncesi Tarihi*: Antony Black, Ortaçağ ve Erken Modern Çağ'da Avrupa konusunda oldukça ünlü bir tarihçidir, Avrupa'dan sonra İslam tarihine de olan ilgisiyle bu alanda önemli eserler vermiştir. İslam'ı ve Siyasal Düşünce

Tarihi'nin Hz. Peygamber'den bugüne ele almış, gelişmeleri, değişimleri ve oluşumları ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır. Özellikle İslamiyet ve Batı ile ilgili olan son bölüm, Siyasal İslam'la ilgili gelişmeler açısından büyük önem arz etmektedir. Siyasal İslam konusunda kitabın tamamının katkısı takdir edilirken, bilhassa radikal bir yaklaşım olarak Yeni Köktendincilik'ten bahsederken bu esere başvurulacaktır.

Olivier Roy, *Siyasal İslam'ın İflası*: Roy, bu kitabında çağdaş İslami hareketleri konu edinmiştir. Yani, İslam'ın siyasette kullanımını ve bu alanda ne ölçüde uygulandığını, ne kadar etkili olduğunu ya da başarısızlığını tartışmaktadır. Roy'a göre, Siyasal İslam temelde bir başarısızlıktır ve gelecekte iktidara gelse bile bir gelenekler tekrarından öteye gidemeyecektir. Bunun sebebi ise Siyasal İslam'ın hala bir şekil alamamış ve hala gelişim gösteren bir süreç içinde olmasıdır.

Olivier Roy, *Küreselleşen İslam*: Roy, *Siyasal İslam'ın İflası* kitabıyla bu ideolojinin 1990lı yıllarda iflasını göstermiştir, *Küreselleşen İslam* ise bu kitabın devamı, yani Siyasal İslam'ın iflasından sonra nasıl bireyselliğe ve din merkezliğe gittiğini, bunun sonucu olarak farklı bölgelerde farklı şekillerde ele alındığını anlatan önemli bir eserdir. Bu eserde Roy, ılımlı Siyasal İslam'ın cihatçı Radikal Siyasal İslam'a dönüştüğünün ve Selefilik hareketinin üzerinde durmuştur. Bu tezde adı geçen eserden özellikle Yeni Fundamentalizm, Selefilik, Yeni Köktendincilik ve cihatçı yaklaşım konularında yararlanılacak, Siyasal İslam'ın ılımlıdan radikale dönüşümü Roy'un fikirleri ışığında incelenecektir.

Patricia Crone, *Ortaçağ İslam Dünyasında Siyasi Düşünce*: Patricia Crone, İslam tarihi ve İslamiyet üzerine çalışmalar yapmış, bu alanda kendini geliştirmiş, bir dönem Cambridge Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak görev yapmış, İslam tarihi alanında profesörlüğünü almıştır. Bu eserinde İslam dininde siyasi düşüncenin, toplumun yapısının, dönemlere göre siyaset anlayışının gelişimi ve oluşumunu ele almıştır. Bu eser bu teze din, devlet ve toplum konuları açısından ışık tutacak ve rehberlik edecektir.

Seyyid Ebu'l-A'la el-Mevdudi, *İslamda Siyasi Sistem*: Seyyid Ebu'l-A'la el-Mevdudi, 1941'de Hindistan'da Cemaat-i İslami'yi kuran Müslüman bir liderdir. Mevdudi'nin amacı, ılımlı bir şekilde Batı'nın sömürmesine, Müslümanların yozlaşmasına ve kendi dinlerinden uzaklaşmasına engel olmak ve Müslümanları Batı

etkisinden kurtarıp tekrar İslam'a döndürmektir. Bu amaçla eserler verirken, bir diğer yandan sözcülük ve liderlik yaparak İslami bir hareket başlatmış, özellikle Hindistan ve Pakistan'dan destekçi bulmuştur. Bu eserini yazmasındaki temel amaç, İslam'ı tanımadan yazılan eserlere ve İslam'ın yanlış tanıtılmasına sebep olan Batılı zihniyete tepki olarak İslamiyet'in özü hakkında bilgi vermek, siyasi sistemin İslam'daki düzenini gerçeğine uygun olarak yansıtmaktır. Bu eser, Siyasal İslam'ı uygulayan örgütlerden Cemaat-i İslami ve kurucusu Mevdudi'yi anlatırken kullanılacaktır.

Hasan el-Benna, *Müslüman Kardeşler Teşkilatı: Müslüman Kardeşler Örgütü'nün kurucusu, fikir babası ve ilk lideri olan Hasan el Benna fikirleriyle binleri peşinden sürüklemiştir. Fikirlerini yayarken konferanslar düzenlemiş, seminerlere katılmış ve öğretmen olmasının getirdiği avantajla hitabet sanatını kullanarak örgüte çok sayıda üye kazandırmıştır. Benna'nın bu eseri, konferansından düzenlenip kitap haline getirilerek okuyucuyla buluşturulmuştur. Bu eserde Benna örgüt üyelerine seslenmekte ve örgütün neden kurulduğunu, amacını ve işleyişini anlatmaktadır. Bununla birlikte örgüt üyelerine nasıl davranmaları gerektiğini, topluma yaklaşım şekillerini ve ideolojilerini yayma biçimlerini de dile getirerek bir anlamda bu konferans/kitapla onlara hem liderlik hem de rehberlik etmiştir. Bu eser, Müslüman Kardeşler Örgütü'nün geçmişini, ortaya çıkış sebeplerini, amaçlarını ve ideolojisini anlamak ve yansıtmak için kullanılacak olup bu tezin başlıca kaynaklarından biridir.*

Brynjar Lia, *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu: Brynjar Lia, Norveçli bir akademisyen yazardır. Lia, Tarih bölümünde çalışmakta olup, Müslüman Kardeşler Örgütü ile ilgilenmiş, bu konuda diğer yazarlara da kaynak olabilecek bu eseri yazmıştır. Lia'nın bu eserinin bu denli önemli olmasının sebebi, bu eserin Hasan el-Benna'nın kardeşi Cemal el-Benna ile uzun görüşmeler sonucunda Benna ailesinin de kaynaklarına başvurularak yazılmış olmasındandır. Yani bu eser güvenilirlik ve doğruluk açısından oldukça yüksek bir mevkidedir. Bu tezde de Müslüman Kardeşler Örgütü'nün 1928 - 1942 yılları arasındaki faaliyetlerini, ideolojisini ve etkilerini anlamak ve aktarmak için bu esere başvurulacaktır.*

Seyyid Kutub, *Kuran'ın Gölgesinden Mesajlar: Hasan el Benna'dan sonra Müslüman Kardeşler Örgütü'nün ideolojisini şekillendiren en önemli isim Seyyid Kutub'tur. Her ne kadar lider olmasa da örgütün ve zamanının önde gelen düşünürlerindedir. Örgüt ideolojisinde radikal ayrımına Kutub'un fikirleri neticesinde*

varılmıştır. Kutub, yaşamının belli bir dönemini hapisanede geçirmiş ve o süreçte kitaplarını yazabilmiştir. *Yoldaki İşaretler* ile birlikte *Kuran'ın Gölgesinden Mesajlar* başlıklı kitabında da radikal fikirlerini sunmuş, çoğu örgüt üyesini etkilemiştir. Bununla kalmayıp bu kitaplarda Mısır iktidarını eleştirdiğinden ve iktidardakileri cahil ilan ettiğinden idam cezası almıştır. Bu sebeple Kutub'un ideolojisini derinden incelemek için bu eserlere başvurulacaktır.

Münir Muhammed Gadban, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek*: Münir Muhammed Gadban, Suriye İhvan Hareketi'nin liderlerinden bir eğitimci ve araştırmacıdır. 2014 yılında vefatından önce Ortadoğu'daki gelişmeler ve Müslüman Kardeşler üzerine çok sayıda inceleme ve araştırma yapmıştır. Özellikle Seyyid Kutub'un yanlış anlaşıldığını savunduğu bu kitap, Gadban'ın araştırmacı kimliğini ortaya koymaktadır. Bu eserin oluşumunda tarihi tutanakların, belgelerin, söyleşilerin ve eserlerin önemi büyüktür. Gadban, tüm bunları analiz ederek Seyyid Kutub'un ideolojisine farklı açılardan bakma fırsatı sunmakta ve okuyucuyu Kutub'u farklı perspektiflerden anlaması için davet etmektedir. Bu çalışma, tezin özellikle Seyyid Kutub bölümünde başvurulacak önemli kaynaklardandır.

Alison Pargeter, *Müslüman Kardeşler Muhalefetten İktidara*: Cambridge Üniversitesi'nde akademisyen olan Alison Pargeter, Ortadoğu ve Kuzey Afrika uzmanıdır. Bu eserde Müslüman Kardeşler Örgütü'nü derinden analiz eden yazar, kayda değer tespitleriyle örgütün tarihçesini, gelişimini ve bu gelişim sürecindeki çelişkilerini gözler önüne sermiştir. Özellikle Arap Baharı sonrasında örgütün ideolojisi ve eylemleri arasında sergilemiş olduğu tutarsızlık Pargeter'in dikkatini çekmiş, yazar bu tutarsızlıkları derinden incelemiştir. Bu kitap, tezin Müslüman Kardeşler bölümünde kaynak olarak kullanılacaktır.

Halil İbrahim Canbegi, *Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti*: Bu eser, Halil İbrahim Canbegi'nin 2013 yılında Gazi Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler alanında tamamlamış olduğu tezin genişletilmiş bir versiyonu olarak okuyucuyla buluşmaktadır. Canbegi, derinlemesine incelediği Müslüman Kardeşler'in kuruluşundan önce Mısır Tarihine ve İslamiyet öncesi tarihe değinerek ilk başta örgütün temellerini aydınlatmıştır. Devamında yazar, örgütün ortaya çıkmasındaki sebeplere ve buna zemin hazırlayan etmenlere değinerek tarih ve örgüt arasında bütünlüğü sağlamıştır. Kitabın kalan kısmında ise kronolojik olarak Müslüman Kardeşler Örgütü'nün tarihinden

bahsederek liderlerin ve Mısır başkanlarının dönemlerini incelemiş, örgütteki gelişmeleri ele almış ve Arap Baharı süreci üzerinde durmuştur. Eserde yazar bununla kalmayıp muhtemel yarın'ı da anlatmış ve örgütün geleceği hakkında spekülasyonda bulunmuştur. Bu eser, Mısır tarihinden başlayarak Müslüman Kardeşler Örgütü'nün kuruluşu, gelişimi, Arap Baharı süreci, iktidara geçişi ve darbeyle iktidarının son bulması gibi konuları takip ve analiz etmek açısından oldukça faydalıdır. Bu tezde başvurulacak temel kaynaklardandır.

2. 3. Teorik Çerçeve: Konstrüktivizm (İnşacı Yaklaşım)

I. Dünya savaşıyla birlikte hayat bulan Uluslararası ilişkiler alanı devletlerarası siyasi, politik ve askeri ilişkileri inceler.¹ Zamanla gelişen ve çalışmalarda yer edinen Uluslararası İlişkiler disiplini, Soğuk Savaş döneminde önem ve sistem kazanmıştır.² Bu alanda süregelen tek bir hâkim teorinin varlığından bahsetmek imkânsızdır. Zaman içinde ulusların, devletlerin ve siyasilerin durum ve çıkarları değişkenlik gösterdikçe, bu alandaki teori, sistem ve yöntemlerin de farklılaşması, yeni haller alarak yeni oluşumlar göstermesi bir gereklilik haline gelmiştir. Bunlara ek olarak, toplumlardaki sosyal ve kültürel gelişimler de, disiplinleri değişime sürüklemiştir,³ fakat bu gelişimler ve disiplinlerdeki değişimlere bakılarak bir disiplinin diğer bir disiplinden üstün ya da hakir olduğu iddia edilemez⁴ çünkü her biri farklı bir gereksinimi ya da sistemi temsil etmektedir.

Uluslararası ilişkilerde, bahsi ilk Nicholas Onuf'un "World of Our Making" eserinde geçen ve en etkili kullanımı Alexander Wendt tarafından yapılan⁵ konstrüktivizm, Uluslararası disiplinde önemli bir yere sahiptir ve bu yaklaşım kendi içinde de farklı türlere ayrılmıştır. Öncelikle, Konstrüktivizmin ortaya çıkışında Büyük Tartışmalar' dan bahsetmek ve özellikle Üçüncü Tartışma üzerine durmak, konstrüktivizmi sosyal açıdan anlamak için oldukça önemlidir. Bahsi geçen Büyük

¹Vendulka Kubalkova, Nicholas Onuf, & Paul Kowert, (Edt.). (1998). Constructing Constructivism. V. Kubalkova, N. Onuf, & P. Kowert (Yazarlar), *International Relations in a Constructed World* (s. 3-21). New York: M. E. Sharpe. s. 5,9.

² Stephan M. Walt (1998). Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram. B. Çalı (Çev.), *Foreign Policy: Bilginin Ufukları* (ss. 14-29). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 18

³ Sezgin Kaya. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63. Cilt, 3. sayı, s. 83-111.

⁴ Nuri Yurdusev (2005), "Uluslararası İlişkilere Teorik Bakmak," *Uluslararası İlişkiler* (Cilt 2. Sayı 6): ss. 157-163. s. 159.

⁵ Bahar Rumelili, (2014), "İnşacılık/Konstrüktivizm" Evren Balta (der.) *Küresel Siyasete Giriş: Kavramlar, Teoriler ve Süreçler*, s. 151-173. İstanbul: İletişim. s. 151.

Tartışmalar'ın önemi, bu akımın uluslararası disiplinin gelişimini ve tarihini kronolojik açıdan inceliyor olmasından ve bu konuda diğer teorilere ışık tutmasından kaynaklanmaktadır.⁶

Büyük Tartışmalar, uluslararası teori konusunda tarihsel süreci bazı bilim insanlarına göre üç büyük tartışma ile açıklamaya çalışır⁷ fakat bazı araştırmacılara göre ise konstrüktivizm ve pozitivizm arasında da bir tartışma vardır ve bu Büyük Tartışmalar'ın dördüncüsüdür. İlk olarak, 1940'larda ortaya çıkan Birinci Büyük Tartışma, temelde uluslararası barış konusunu ele almış, bunun mümkün olup olmadığını, olacaksa nasıl sağlanacağını araştırmış, aslında bu tema üzerine idealizm ve realizm arasında bir çekişmeden çıkmıştır. Realizmi idealizmden daha baskın görür. Bu tartışmaya göre, realizm, dünya barışından bahsederken, bireyin ve politik değerlerin çıkarlarının daha fazla ön planda tutulduğunu savunarak, bireyin doğası hakkında idealist bir bakış açısından ziyade daha realist ve etiksel bir tavır takınarak bireyi gerçekte kötü ve çıkarlarına odaklı bir mekanizma olarak değerlendirir. Birinci Büyük Tartışma da bu sebeple realizmin, idealizmden daha gerçekçi ve baskın olduğunu savunur.⁸

İkinci Büyük Tartışma ise 1950 ve 1960'larda gelişmiş ve uluslararası ilişkiler disiplininin bilimselliğini tartışmıştır. Temelde, gelenekselciler ve davranış bilimcileri arasında gelişmiştir. Bu tartışmayla birlikte, doğa bilimlerinde uygulanan bilimsel deneyler, metodolojik yaklaşımlar gibi bilimsel metotların aslında sosyal açıdan da uygulanabileceği savunulmuş ve bunun sonucu olarak da pozitivizm anlayışı oluşmuştur. Bunun devamında ise 1980lerde pozitivistler ile post-pozitivistler arasında gerçekleşen Üçüncü Büyük Tartışma ortaya çıkmıştır. Bu tartışmada, daha önceki tartışmalarda etik ve bilimsel açılardan sorgulanan uluslararası ilişkiler teorilerinin geçerliliği ve başka alternatif yaklaşımları olup olmadığı sorgulanmıştır, günümüzde de hala sorgulanmaktadır.

[...] “üçüncü büyük tartışma” 1980'li yıllardan itibaren pozitivistler ile post-pozitivistler arasında yaşanmakta olup, özü itibarıyla hâkim Uluslararası İlişkiler teorilerinin geçerliliğinin sorgulanması ve alternatif

⁶ Steve Smith, (1997), “The Self-Images of A Discipline: A Genealogy of International Relations Theory,” Booth, Ken / Smith, Steve (edt.), *International Relations Today*, 3. Cilt, 3. Baskı (Cambridge: Polity Press): 1-37. s.13.

⁷ Kaya, s. 87.

⁸ Smith, s.13.

bakış açılarının geliştirilmesiyle ilgilidir. Aslında bu tartışma kimi felsefecilerin ve sosyal bilimcilerin “varılmış gibi görünen epistemolojik uzlaşya” itiraz etmelerinden doğmuştur. Bu bağlamda söz konusu metodolojik ön kabul reddedilirken, post-pozitivist bir epistemolojinin uluslararası ilişkileri açıklama açısından pozitivistten daha geçerli olacağı iddia edilmektedir.⁹

Üçüncü Büyük Tartışma, terminolojik açıdan da oldukça gündemde kalan ve üzerinde fikir ayrılıkları barındıran bir tartışmadır. Keohane (1988), bu tartışmanın rasyonalistler ve reflektivistler arasında olduğunu belirtir ve rasyonalizmi savunmasına, bunun karşıtının reflektivist yaklaşımlar olduğunu düşünmesine karşılık¹⁰, Smith (1996) pozitivistten sonra ortaya atılan ve yeni bir çığır açmaya çalışan yaklaşımları “Eleştirel Teoriler” başlığı altında toplamaktadır.¹¹ Genel anlamda, Neufeld (1995)’e göre, pozitivist yaklaşım gözlemlenebildiği için güvenilirdir, doğal oluşumun incelenmesi ile sosyal oluşumun incelenmesi de mümkündür ve bilimsel bilgi arınmış bilgidir.¹²

Önceden de bahsedildiği üzere, Üçüncü Tartışma pozitivistler ile post-pozitivistler arasındadır. Post-pozitivistler olarak adlandırılan grupta Smith post-yapısalcıları, post-modernistleri ve feministleri ele alırken, konstrüktivizmin öncülerinden Alexander Wendt daha geniş kapsamlı bir tanım yapar. Went post-pozitivist tarafı, sosyal oluşumların siyaseti de etkilediğini varsayan büyük bir teoriler grubu olarak görür ve bu gruba post-modernistlerin yanı sıra neo-marksistleri, feministleri ve konstrüktivistleri de dâhil eder.¹³ Bu grubun iki temel iddiası vardır. Birincisi, uluslararası alanda siyaseti ve ilişkileri belirleyen temel unsur sosyal konulardır, ikincisi ise bu sosyal konularla ilgili unsurlar aktif kişilerin benliklerini ve amaçlarını şekillendirir.¹⁴

Bu teorilerin genel olarak ortak noktaları şöyledir: İlk olarak, pozitivist görüşleri sorgulayan bu teoriler, sosyal hayat ve doğayla ilgili kesin ve net bilgileri ve ifadeleri

⁹ Kaya, s. 87.

¹⁰ Robert Keohane (1988), “International Institutions: Two Approaches,” *International Studies Quarterly*, 32/4: 379-396. s.88.

¹¹ Steve Smith (1996), “Positivism and Beyond,” Smith, Steve / Booth, Ken / Zalewski, Marysia (edt.), *International Theory: Positivism and Beyond*, (Cambridge: Cambridge Uni. Press): 11-44. s. 12.

¹² Mark A. Neufeld (1995), *The Restructuring of International Relations Theory* (Cambridge: Cambridge Uni. Press). s. 33, 38.

¹³ Kaya, s. 90.

¹⁴ Alexander Wendt. (1995), “Constructing International Politics,” *International Security*, 20/1: 71-81. s.71.

reddetmektedirler. Bununla birlikte, tek bir hâkim bilimsel metodun varlığını reddederek, görüş farklılıklarına ve çeşitliliklerine sıcak bakmaktadırlar. Ayrıca, bu teorilere göre insanın doğası ve kimliği sosyal yapılardan etkilenerek şekillenir, bu sebeple doğa ve kimlik konuları üzerinde de tek bir yaklaşımı reddederek birden fazla bakış açısıyla değerlendirilmesine açıktırlar. Dahası, kendini etkileyen faktörlerden arındırılmış bilginin güvenilirliğini ve varlığını sorgulayarak bu bilgiyi reddederler.

Birbirlerinden oldukça farklı türleri olsa bile, entelektüel açıdan bu teorilerin dört ortak noktasının olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle, epistemolojik olarak bu teoriler bilgiye ilişkin pozitivist görüşleri sorgulamakta ve doğaya ya da sosyal dünyaya ilişkin objektif ve ampirik olarak doğrulanabilir kesin ifadeler formüle etmeyi reddetmektedirler. Metodolojik olarak ise bu teorilerin tek bir bilimsel metodun hegemonyasını kabul etmedikleri ve bilgi üretimine ilişkin görüşlerin çoğulluğunu savundukları görülür. Bu teoriler, ontolojik olarak insan doğası ve faaliyetlerine ilişkin rasyonalist kavramsallaştırmaya da itiraz etmektedir. Bu bağlamda, bir yandan aktörlerin kimliklerinin sosyal bir biçimde inşa edildiği iddia edilirken diğer yandan çıkarların ve faaliyetlerin oluşumunda kimliğin oynadığı rol vurgulanmaktadır. Normatif olarak ise değerlerden arındırılmış bir bilginin olabilirliğini sorgulayan bu teorilerin, böylesi bir bilginin varlığını reddettiği görülür.¹⁵

Özetle, aslında post-pozitivist teoriler genel anlamda pozitivist teorilere meydan okuyarak, insan doğası, kimlik ve bilgiye sosyal unsurların da etki ettiğini ve bunları şekillendirdiğini savunmaktadırlar.¹⁶

Pozitivist ve post-pozitivist teoriler arasında konstrüktivist teorinin yeri tartışmalı bir konudur. Konstrüktivizm, insanı doğayla ilişkilendirerek pozitivist bir yaklaşım sergilese de, bireyin sosyal ilişkilerden etkilenerek kendine özgü karakterini şekillendirdiğini savunarak post-pozitivist bir resim çizmesiyle aslında pozitivistlerle post-pozitivistler arasında ortak bir zemin ya da üçüncü bir yaklaşım gibi görülebilir:

Konstrüktivizm bir yandan pozitivistlerin yaptığı gibi doğa ile toplumun birliğini kabul ederken, diğer yandan toplumun kendine özgü ontolojik bir karakteri olduğunu savunmaktadır. Doğayı kesin bir biçimde ‘sosyal’ olarak gören konstrüktivizm, alternatif bir ontoloji olarak da

¹⁵ Kaya, 91.

¹⁶ Bill McSweeney, (1999), *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, (Cambridge: Cambridge Uni. Press). s. 114.

değerlendirilebilir. Konstrüktivizm genel olarak sosyal ilişkiler, özelde ise uluslararası ilişkiler için güçlü ve sistematik bir düşünme biçimidir.¹⁷

Bununla birlikte, Konstrüktivizm yani inşacılık bir bakıma post-pozitivist yaklaşımlara karşı bir ataktır çünkü post-pozitivist yaklaşımların radikal meydan okumalarından farklı olarak konstrüktivizm, birey, doğa ve sosyal ilişkiler ve unsurlar arasında ilişki kurarak bir bütünü anlamlandırma çabası içindedir.¹⁸ Bu sebeple, öncüleri Wendt ve Onuf gibi önemli isimler olan, sosyal bir yaklaşım olarak değerlendirilen konstrüktivizm, pozitivist ve post-pozitivist yaklaşımların arasında, ortak bir konumda yerini korumaktadır.

Konstrüktivizm, Uluslararası ilişkiler alanında özellikle 1990lı yıllarda kendini göstermiştir. Smith'in bir teoriden ziyade bir yaklaşım olduğunu düşündüğü¹⁹ konstrüktivizm sosyal ilişkileri sosyal olmayanlarla bağdaştırmayı amaçlayan, bağlantısı olmayan unsurları birbirine bağlama ve aralarında bir ilişki kurmayı hedefleyen bir metot ve düşünce biçimidir.²⁰ Bu bağlamda konstrüktivistlere göre, gücün nasıl kullanılacağı, çıkarların nasıl belirleneceği, uluslar arasındaki ilişkilerin nasıl şekilleneceği bunlara karar verecek olan aktörlerin idealarına bağlıdır ve aktörler birbirleriyle etkileşimde bulundukça kendi amaç ve kimliklerini anlamlandırdıklarından, bu güç, çıkar, kimlik ve ilişkiler, hatta savaş ve barış durumları zaman içinde değişiklik gösterebilir.²¹ Buna bağlı olarak devlet, piyasa, uluslar arası örgütler gibi unsurlar, aktörlerin içinde bulunduğu sosyal yapılardan etkilenerek şekillenir.²² Konstrüktivizmin temelinde sosyal ilişkiler ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu açıdan, alışlageldiğin dışında, örneğin siyaset ve uluslararası ilişkiler gibi sosyal unsurların genelde yer bulamadığı alanlara farklı bir bakış açısı ve değerlendirme yöntemi kazandırmayı amaçlayan konstrüktivizmin sosyal gerçeklere vurgusu, onu bu alanda oldukça önemli kılmaktadır. Bu sebeple, Uluslararası ilişkiler alanında konstrüktivizmi sosyal ilişkiler ve unsurlar teorisi olarak görmek mümkündür.

¹⁷ Kaya, s.92.

¹⁸ Kubalkova, vd. s.20.

¹⁹ Steve Smith. (1999). Social Constructivisms And European Studies: A Reflectivist Critique. *Journal of European Public Policy*, 6(4), 682-691. s.682.

²⁰ Nicholas Onuf, (1998), "Constructivism: A User's Manuel," Vendulka Kubalkova, / Nicholas Onuf, / Paul Kowert (edt.), *International Relations In A Constructed World* (New York: M. E. Sharpe): 58-78. s. 58. Ve Kaya, s.95.

²¹ David N. Balaam, ve Bradford Dillman (2016). *Introduction to International Political Economy*. New York: Routledge. s.102.

²² Alexander Wendt. (2003). *Social Theory of International Politics*. New York: Cambridge University Press. s. 244.

Konstrüktivizme göre, sosyal yapının temel unsurları kurallar, amiller ve kurumlardır. Sosyal yapının olmazsa olmazları toplum ve bireylerdir, sosyal yapı da bu toplum ile bireyler arasındaki kuralların yönlendirdiği yöntemle, bireyleri temsil eden görevli statüsündeki amillerin de idaresiyle şekillenmekte ve varlığını sürdürmektedir.²³ Burada bahsi geçen toplumu şekillendiren kurallar ise eğitici, oluşturucu, yönlendirici ve bağlayıcı olmak üzere dörde ayrılmaktadır; bu kurallar toplum içinde sosyal düzeni oluşturmak ve düzenlemek için kullanılır. Bireyleri ve bireylerin ortak çıkarlarını ve haklarını temsilen görevli statüsündeki amiller ise kurumlarla birlikte bu kurallar çerçevesinde sosyal düzeni sağlamaya çalışırlar.²⁴

Tüm bu kurallar, bireyler, amiller, yapılar, kurumlar ve toplum kümesi bir bütün olarak ülkeyi oluşturur. Bu durum, aslında tümevarım gibidir. Bireyden başlayarak kurallar çerçevesinde amillerin yönetimi ve yönlendirmesiyle, kurumların idaresiyle ve toplumun birliğiyle büyük bir bütün olarak ülkeler oluşturulur. Temsil ettiği bireylerin ve sosyal yapının çıkarlarını gözeten bu ülkeler ve toplumlar, konstrüktivizmin uluslararası ilişkiler alanında sosyal yapıları ve ilişkileri incelemeye ve sorgulamaya yarayan temel unsurlardandır. Konstrüktivizm, bu büyük çerçeve içinde, bireyin bu bütün yapı, kurallar ve kurumlar ile ilişkisini ve çıkarlarını, bu ilişkiler doğrultusunda davranışlarının ve görüşlerinin nasıl şekillendiğini, bireyleri temsil eden yapı ve ülkelerin de bu sosyal ilişkiler ve unsurlar çerçevesinde nasıl bir uluslararası yöntem izlediğini incelemede uygulanacak başlıca sosyal bir teoridir.

Daha önceden de belirtildiği gibi, devletlerarasındaki güç, çıkar ve maddi etmenler konusuna değinirken, konstrüktivizm aynı zamanda kimlik, sosyal ilişkiler ve değerler, normlar, kültür ve söylemler gibi konuları da ana tema olarak ele alır²⁵ çünkü konstrüktivist yaklaşımlarda devletlerarası ilişkileri ve devletlerin davranış biçimlerini

²³ “[...] rules are related to agents' practices, and to each other, through the consequences that agents intend their acts to have. Whether by accident or by design, rules and related practices frequently form a stable (but never fixed) pattern suiting agents' intentions. These patterns are institutions. As recognizable patterns of rules and related practices, institutions make people into agents and constitute an environment within which agents conduct themselves rationally. While it is always possible, and often useful, to think of agents--all agents—as institutions in their own right, we more commonly think of agents as operating in an institutional context that gives them at least some opportunities for choice.” Onuf, s. 59-60.

²⁴ Kaya, s. 96.

²⁵ John Gerard Ruggie, (1988), “What Makes The World Hang Together? Neo-Utilitarianism and The Social Constructivist Challenge,” *International Organization*, 52/4: 855-885. s. 878, 883.

anlamada sosyal etmenlerin önemi büyüktür.²⁶ Bu sebeple, maddi etmenler ve güç-çıkarcı ilişkisiyle birlikte sosyal yapılar ve değerler üzerinde durmasıyla da konstrüktivizm pozitivist ve post-pozitivist disiplinler arasında bir orta yol ve ortak zemin görevi görmektedir.

Yine de, her ne kadar maddi etmenlere değinse de, konstrüktivizm bir anlamda kültürel yapıları ve ideaları daha üstün tutmakta ve ön plana çıkarmaktadır.²⁷ İnsanlar arasındaki etkileşim ve paylaşımın kimlik ve çıkar kavramlarını oluşturmada büyük etkisi olduğu savunulur. Bu bağlamda kültürün güç ve çıkar kavramlarının ölçüsünü de belirleyebileceği ve en önemlisi de uluslararası ilişkiler disiplininde devletlerarası ilişkileri aktarırken, temelde kültürün ele alınması ve değerlendirmede kültürden başlayarak güç ve çıkar kavramlarıyla devam edilmesi gerektiği kabul edilir.²⁸ Buna bağlı olarak, konstrüktivizme göre, uluslararası ilişkilerde yapılar, kültürel ve sosyal yapıların etkileşimi ile oluşmuştur.²⁹ Bu açıdan devletlerin resmi kurallara ek olarak resmi olmayan normlar, fikirler ve kurallara göre de davranmasıyla Uluslar arası sistem düzeni oluşur.³⁰

Bununla birlikte, konstrüktivizm, uluslararası ilişkilerde değişimi olumlu karşılamaktadır ve yapıların değişimi sosyal ihtiyaçlar, ilişkiler, beklentiler, gereklilikler ve sosyo-kültürel tepkiler tarafından tetiklenebilir, bu yüzden yapılar ve metotlar değişebilir. Bahar Rumelili, konstrüktivizmin temellerinden birinin kimlik olduğunu ve kimliğin her bir yapıdan diğerine değişken olmasıyla devletlerin kültür ve fikirlerini de etkilediğini, bu etkinin uluslararası ilişkilere de yansıdığını belirtir.³¹ Devletlerin birbirine güvenmediği, içlerinden birini kendilerine tehdit olarak algıladıkları, gerektiğinde savaşa başvurabilecekleri durumlar güvenlik ikilemi; birbirine güvenerek, barış içinde savaşa başvurmadan sağlıklı bir ilişki kurdukları durumlar da güvenlik toplumu olarak adlandırılmaktadır.³²

²⁶ Walt, s. 25.

²⁷ Alexander Wendt, (1996), "Identity and Structural Change in International Politics," *The Return of Culture and Identity in IR Theory* (London: Lynne Rienner Publisher): 47-64. s. 49.

²⁸ Kaya, s.100.

²⁹ Wendt, 1995, s. 73.

³⁰ David N. Balaam, ve Bradford Dillman. s.103.

³¹ Bahar Rumelili, (2015), "Bölgeselcilik ve İnşacılık: Kazanımlar ve Vaatler", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 46, s. 169-185. s. 172.

³² Wendt, s. 73, 80.

Post-yapısalcı yaklaşımda Saussure'ün ve Derrida'nın değindikleri temel zıtlıklar³³ konusu, konstrüktivistler tarafından da kimlik kavramını açıklamada kullanılmıştır. Konstrüktivizme göre, her bir yapının kimliği kendi çıkarlarını belirler. Yani, çıkarlar kimliklerden sonra gelir ve kimlikler çıkarları şekillendirir, özetle, çıkarlara göre kimlikler önceliklidir.³⁴ Kimlikleri belirlemede, 'öteki' kavramı önemli bir rol oynar. Ruggie, kimliklerin oluşumundaki en önemli süreçlerden birinin ben ve öteki arasındaki farkın anlaşılması olduğunu belirtir.³⁵ Birbirleriyle sürekli etkileşim ve iletişim halinde olan bireyler, farkında olmadan birbirlerinden etkilenir ve kimlik oluşumunu tamamlarlar.

Wendt, bu süreçteki gelişimi analiz ederek iki tür kimlik oluşumu olduğunu savunur. İlk olarak, ben ve öteki arasındaki farklar ve etkileşim adil bir şekilde gözetilir ve ötekinin de huzuru düşünülerek bu süreç tamamlanırsa, bu sağlıklı bir kimlik oluşumunu gösterir; fakat eğer bu süreçte adil olunmaz ve ötekinin hakları ve refahı göz ardı edilirse, bu oluşum sağlıklı ve olumsuzdur.³⁶ Konstrüktivistlere göre, sağlıklı ve olumlu kimlik oluşumu devletlerarası güvenli bir ilişki oluşması açısından da oldukça önemlidir çünkü sağlıklı kimlikler, ötekinin de refahını göz önünde bulunduracağı için kolektif bir toplum ve biz anlayışının oluşmasında rol oynayacak, böylece sağlıklı bir uluslararası ilişki kurulmuş olacaktır. Bunun aksi, anarşiye sebebiyet verebilmektedir.³⁷

Buna ek olarak, Michel Foucault'un değindiği post yapısalcılığın en önemli kavramlarından biri olan söylem³⁸ kavramı da, konstrüktivizm için bir yol göstericidir. Söylem olarak adlandırılan aslında insanların dili ve kelimeleri kullanma biçimi ve

³³ Saussure, yapısalcılık (structuralism) akımının öncülerinden biri olarak "binary opposition" yani temel zıtlık diye adlandırdığı durumu açıklarken, ben ve öteki kavramları üzerinde durmuş, ben'i tanımanın, öteki'yi tanımdan geçtiğini, ben'i öteki'nden farklı yönlerin ben yaptığını savunmuş, Derrida ve Edward Said ise bu düşünce biçimini post-modern ve post-kolonyal açıdan ele alarak Batı'nın kendini Doğu'da eksik ve kendilerinde Doğu'dan farklı ne gördülse ona göre tanımladıklarını öne sürmüşlerdir. Bkz. Lois Tyson, (2006). *Critical Theory Today: A User-Friendly Guide*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge. S. 213.

³⁴ McSweeney, s. 126.

³⁵ Ruggie, s. 873.

³⁶ Alexander Wendt, (1994), "Collective Identity Formation and The International State," *American Political Review*, 88/2: 384-396. s. 386.

³⁷ Alexander Wendt, (1992), "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics," *International Organizations*, 46/2: 391-425. s. 400.

³⁸ Foucault, "discourse" yani söylem kavramı üzerine önemli açıklamalar yapan ve bu kavrama öncülük eden postmodern bir teorisyendir. Foucault'un "Power and Discourse" makalesine göre, söylem, gücü getirir ve söyleme hakim olan güce de hakim olur. Bununla birlikte, söylemin birleştirici bir gücü vardır, yani aynı söylemi paylaşan bireyler, topluluk oluşturur ve bu onları birlikte güçlü kılar. Bkz. Tyson. S. 285.

amacıdır. Bu sebeple, sosyal yapıları anlamak açısından, söylem ve bireylerin aralarındaki ilişkilerde dili nasıl kullandıklarının önemi büyüktür. Söylemler, kültürleri, kimlikleri ve fikirleri yansıtır, bu bakımdan sosyal toplumun ve yapının aynasıdır. Bu sebeple söylemler, içinde bulunulan toplumu, yapıyı ve çevreyi şekillendirmenin temelinde bulunmaktadır.³⁹ Bir toplumu incelemenin farklı yollarından biri de o topluma hâkim olan söylemi incelemektir ki, söylem o toplumdaki kültür, kimlikler, güç ve çıkarlar hakkında önemli ipuçları barındırmaktadır. Söylemler uluslararası ilişkiler disiplininde incelenecek olursa da, devletlere ait siyasal ve politik söylemlerin ve dilin incelenmesi, o devletlerin çıkarları, hedefleri ve amaçları açısından bilgi verecektir. Aynı zamanda söylemler ait oldukları devletleri oluşturan toplumları ve bu toplumlar arasındaki ilişkinin olumlu ya da olumsuz olup olmayacağını, kimlik-çıkar çatışmalarının olasılığını, ne denli sağlıklı ilişkiler kurulabileceğini göstermesi açısından oldukça önemli bir pozisyondadır.

Konstrüktivizm, epistemolojik açıdan, yani dayandığı bilgiye göre, üç gruba ayrılmıştır. İlk grup, Onuf'un da içinde bulunduğu, klasik konstrüktivizme benzeyen neo-klasik konstrüktivizmdir ve bu tür, kaynağını öznelere arası iletişimden alır, bu sebeple "konuşma faaliyetleri teorisi" olarak da bilinir.⁴⁰ İkinci olarak, Foucault, Derrida, Neitzche gibi post-modern düşünürlerin baskın olduğu post-modern konstrüktivizmden bahsedilir ve daha önce belirtildiği gibi bu tür konstrüktivizm, daha çok söylem ve söylemin düzene etkisi üzerinde durur. Bu açıdan, söylem burada büyük öneme sahiptir. Wendt'i de kapsayan üçüncü tür konstrüktivizm ise ilk iki tür arasında eleştirel bir türdür ve öznelere (süjeler) arası ilişkiye dayanarak sosyal ve felsefi açıdan inceleme yapar.⁴¹

Konstrüktivizmde dört temel varsayım üzerinde durulur: İlk varsayım, bireylerin, grupların ve devletlerin normlarının, idealarının, kimliklerinin ve değerlerinin sosyal olarak belirlendiğidir. İkinci varsayımda, sosyal güçler olan fikirlerin ve değerlerin askeri ve ekonomik unsurlar kadar önemli olduğundan bahseder. Üçüncü varsayım, çatışma ve iş birliği gibi konuların değerler ve inançların bir ürünü olduğunu savunur. Dördüncü varsayım ise uluslar arası ve ekonomik değişimlerin

---

³⁹ Onuf, s. 59.

⁴⁰ Kaya, s.106.

⁴¹ Ruggie, s. 881-2.

değerler ve inançların değişimine bağlı olarak zaman içinde değişikliğe uğrayabileceği fikrini destekler.⁴²

Konstrüktivistler, uluslar arası ilişkilerde fikirlerin ve normların nasıl etkili olduğunu açıklamada kullanılacak metotlar geliştirmişlerdir.⁴³ Bunların ilki çerçeveleme veya iskelet çıkarma (framing) olarak bilinir. Bu metotta global probleme neyin sebep olduğu, problemi nasıl tetiklediği, süreci nasıl şekillendirdiği, hangi unsurları içerdiği ve sonuçlarının ne olduğu araştırılır. Bu bakımdan çerçeveleme ile birlikte konstrüktivistler bir probleme kimin sebep olduğunu ve küresel ilişkilere nasıl etki ettiğini belirlerler.⁴⁴

Bir diğer metot ise sorunsallaştırmak (problematization)tır. Zaman zaman devletler ve uluslar arası kuruluşlar bazı konuları sorunsallaştırarak alacakları tepki ve cevaplarla bu sorunsallaştırdıkları konuları şekillendirme yoluna giderler. Konstrüktivistler, sorunsallaştırmanın algıya bağlı olduğunu, bazı durumlarda belirli bir konu sorunsallaştırılana kadar aslında bir problem olarak algılanmadığını belirtirler. Örneğin küresel ısınma gibi durumlar, zaten var olmasına rağmen bir sorun olarak nitelendirildiklerinde daha çok dikkat çekmekte ve problem olarak algılanmaktadırlar. Bu bağlamda, bir problemin problem olarak ön plana çıkmasında aktörlerin önemi büyüktür. Bu durum, konstrüktivistlere göre devletlerarası ilişkilerde düşman kavramı için de geçerlidir. İlişkilerde neyin problem olup neyin olmadığı, kimin düşman olarak belirleneceği gibi konular bir noktada devletlerin tercihine kalmıştır, bu sebeple ilişkiler belirlenirken devletlerin tarihi, kültürü, değerleri, inanç ve önyargıları büyük rol oynamaktadır.⁴⁵

Konstrüktivizmin en önemli metotlarından biri ise daha önce bahsedilen söylem analizidir. Söylem, sosyal yapının fikir ve kültür yapısını yansıtmasına ek olarak, devletlerin politikalarını belirlemede kullandıkları terimlerin nereden geldiğini ve bu terimlerin arkasındaki anlamları anlamakta, buna bağlı olarak çıkar ve amaçları sorgulamadaki en önemli araçlardan biridir.⁴⁶ Devletleri temsil eden konuşmacıların hitabet ve dilin kullanımında gösterdikleri değişimlerin izlenmesi ve incelenmesiyle o

⁴² David N. Balaam, ve Bradford Dillman. s.109.

⁴³ A.g.e. s.109-113.

⁴⁴ David N. Balaam, ve Bradford Dillman. s. 109-110.

⁴⁵ A.g.e. s. 110-111.

⁴⁶ A.g.e. s. 111-112.

devletlere ait ideolojik ve sosyal değişimler de anlaşılabilir. Konuşmacıların yaptığı konuşmalarda, kendi toplumlarının ve devletlerinin fikir, kültür ve çıkarlarının izlerini bulmak mümkündür. Bu sebeple söylem, devletlerarası ilişkilerde önemli bir yere sahiptir.

Sonuç olarak, bir bütün olarak konstrüktivizm aslında kimlik, güç ve çıkar, kültür, idea ve normlar çerçevesinde devletlerarası ilişkilerin farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır⁴⁷. Onuf'a göre, bu değerlendirme toplum ve birey arasında başlar çünkü zaman içinde sürekli bir halde toplum bireyi, birey de toplumu şekillendirerek devam eden bir değişim ve oluşum içine girerler. Bunun sonucu olarak toplumları ve bireyleri temsil eden devletlerin ilişkileri belirlenir. İskender Serdar, konstrüktivizmi kısaca şöyle özetler:

[...] konstrüktivizm klasik Uluslararası İlişkiler yaklaşımlarındaki güç ve çıkar vurgusunu tamamen dışlamamakta fakat temelde fikir ve kimliklerin nasıl oluşturulduğu, nasıl bir evrim geçirdikleri ve devlet davranışlarını anlamada bunların ne tip etkileri olduğu gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Konstrüktivizmin bu yaklaşımında yukarıda da ifade edildiği gibi güç ve çıkar kavramlarının inkârı söz konusu olmayıp; tam tersine bu kavramları oluşturan alt bileşenlere vurgu vardır. Ruggie'nin ifadeleriyle konstrüktivizm, realizm ve liberalizm gibi güç ve ticaret türünden maddi öğeler üzerinde yoğunlaşmak yerine, fikirlerin dünya siyasasındaki etkileri ve oynadıkları rol üzerinde durmaktadır. Çünkü konstrüktivizme göre devletler sistemi hem fikirsel hem de maddi unsurları birlikte içermektedir. Fakat bu içerme durumunda konstrüktivistlere göre genel anlamda kültürel yapılar maddi yapılar üzerindeki önceliği söz konusudur.⁴⁸

Özetle, tanımı, uluslararası ilişkilerdeki işlevi ve yeri hala tartışmalı olan konstrüktivizm, genel anlamda pozitivist ve post-pozitivist yaklaşımlar arasında bir orta yol ya da ortak taban olarak değerlendirilebilir. Özellikle, devletlerarası ilişki ve politikalarda güç ve siyasetin belirlenmesinde maddi sebeplere ek olarak kültür ve milli değerlerin de değerlendirilmesini, bunun yanında bir devleti tanımlarken o devletin hüküm sürdüğü milletin ve kültürün de tanımlanması gerektiğini savunur. Buradan yola çıkarak, milletin ve kültürün devleti yönlendirdiğinin düşünülmesi, devlet-millet etkileşiminin dönüşümlü olarak devam ettiğinin, sürekli olarak birbirlerini

⁴⁷ Davut Ateş, (2008) "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1. s. 213-135. s.216.

⁴⁸ İskender Serdar, (2015) "Neoralizm, Neoliberalizm, Konstrüktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemde Değişikliklere Bakış", *The Journal of Europe – Middle East Social Science Studies*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 14-38. s. 23.

etkilediklerinin savunulması, konstrüktivizmi diğer yaklaşımlar ve disiplinler arasında ayrı bir yerde konumlandırmaktadır. Foucault, Derrida gibi ünlü düşünörlere dayanan temelleri ve Onuf, Wendt gibi önemli bilim insanlarının öncülüğüyle Konstrüktivizm önemini korumaktadır ve siyasal bilimler alanında devletler-milletler arasındaki ilişkilerin incelenmesine olanak sağlayarak, akademik ve bilimsel çalışmalara yeni bir soluk getirmektedir. Bu sebeple, bu açıdan yapılan çalışmalarda sadece politik ve siyasal değil, aynı zamanda sosyal ve beşeri alanlarda da önemli bir yer tutacaktır.

3. BÖLÜM

SİYASAL İSLAM

Siyasal İslam, özellikle son zamanlarda dünyada İslamcı örgütlerce düzenlendiği söylenen saldırıların artmasına bağlı olarak sık duyulan bir terim haline gelmiştir. İslam'ın siyasette rehber alınmasını savunan bu düşünce biçimi, ılımlı ve radikal olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu bölümde önce İslamiyet ve İslamcılık kavramları açıklanacak, birbirleriyle ilişkileri ve farkları belirtilecek, devamında Siyasal İslam'ın doğuşu ve tarihsel gelişimi incelenecektir. Sonrasında Siyasal İslam'ın küreselleşmesi ve yayılmasına değinilecek, son olarak da Siyasal İslam'ı uygulayan örgütlerden radikal ve ılımlı yaklaşıma örnekler verilecektir.

3.1. İslamiyet ve İslamcılık Kavramları

İslam, 7. Yüzyılda ortaya çıkan, Hz. Muhammed peygamberin rehberliğinde Allah'a inanmayı ve O'nun belirttiği şekilde yaşamayı emreden tek tanrılı bir dindir. İslamiyet denildiğinde, İslam'ın tanımladığı kurallar ve düzenlerin, Kuran'ın, hadislerin oluşturduğu bir bütün anlaşılmalıdır. İslam ve İslamiyet kavramları çoğu zaman birbirinin yerine de kullanılır. İslam, kelime anlamıyla "Arapça gramerinde, isim-fiil grubunda yer alan İslam, kabul etme, teslim olma ya da boyun eğme anlamında, "al-'islām/aslama" olarak fiilleştirilmiştir"⁴⁹. İslam'da "hukuk, doğrudan doğruya Allah'ın emirlerinden ortaya çıkmıştır"⁵⁰, bu sebeple temel rehber, Allah'ın emirlerini içeren Kuran ve Hz. Peygamberin hadisleri ve sünnetleridir. Bu rehberlere uyulmasıyla, bireyin ve toplumun yaşantısına bir düzen ve güven ortamı getirmek amaçlanır.

Kuran'da ve hadislerde bireylerin sadece kendileri için değil, aynı zamanda birbirleri arasında ve diğer bireyler için de iyi ve adaletli insanlar olmaları öğütlenir ve bireyin iyi-kötü ayrımını yapabilmesi için günah-sevap terimleriyle bireye yol gösterilir. Bunun yanı sıra, bireyi yönlendirmek İslam'ın sadece bireylere hitap ettiği anlamına

---

⁴⁹ Demet Şefika Acar, (2011), "İslamcı İdeoloji ve İslamcı Hareketler Ekseninde Ortadoğu", ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler: Uluslararası İlişkiler, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, ss. 1-26. s.3.

⁵⁰ Muhammed Hamidullah, (2016). *İslam'da Devlet İdaresi*. İstanbul: Beyan Yayınları. s.15.

gelmez. İslam, aynı zamanda topluma, toplumu yönetenlere ve idarede bulunan amirlere de belirli görevler verir ve belirli kurallar çerçevesinde yönetim şeklini, bireylerin haklarını ve toplumun düzen şemasını tanımlar.

Buradan hareketle, İslam'ın Hristiyanlık gibi diğer tek tanrılı dinlerden farkı din-devlet ayrımını gözetmemesidir denilebilir. Hristiyanlıkta din-devlet ayrımı her zaman varken ve devletin yanında kilisenin de otoriteye sahip olması, her iki tarafın kendine özgü kuralları ve işleyişi olmasına rağmen, İslam'da devlet-cami ayrımı olmamış, Peygamber'den beri devletin işleyişinde din temel alınmıştır.

İslam ise din ve devlet ayrımını anlamsız bulmakta ve bir Müslüman için her ikisini de bir bütün olarak kabul etmektedir. İslam, Hz. Muhammed'in, ahlaki ve manevi boyutuyla dini yayarken, İslami bir devlet kurmasından hareketle, İslam'ın başından beri din ve devletle iç içe olduğunu ve birbirinden ayrılmadıklarını ifade etmektedir.⁵¹

İslam, toplum yaşantısına ve düzenine olduğu kadar, siyasete de önem veren bir dindir, din ve devlet ayrımı olmadığından, din, toplum ve siyaset birdir. “İslam dünyasında, modern dönem öncesi Avrupa'da olduğu gibi, siyaset ve devlet diğer etkinliklerden ayrı bir kategori olarak değil, dinin, ahlakın, hukukun ve klan değerlerinin ayrılmaz bir parçası olarak görülmüştür.”⁵² Allah'ın yasası İslami topluluklarda rehberdir ve siyasetin de bu yasaya göre belirlenmesi gerekir. Örneğin Kuran'da Maide ve Nisa surelerindeki ayetlerde de otoritedekilerin Allah'ın buyruklarına göre yönetmelerini, siyasette O'na uygun davranmalarını emreder: “İnsanlar arasında Allah'ın sana gönderdiği ile Kitâb ve talimata göre hükmet, sakın onların arzu ve isteklerine kapılma.”⁵³ “Şüphesiz sana Kitâbı hak ve gerçeği muhtevî olarak gönderdik ki İnsanlar arasında, Allah'ın sana gönderdiği (hüküm ve anlayış) ile hükmedesin!”⁵⁴

Kuran ve Hz. Muhammed'in hadisleri İslam'ın birey, toplum ve ahlaki değerlere vurgusunun yanı sıra toplumsal düzen ve siyasete de hâkim olduğunu ve bu konuda yönetenlere de rehberlik ettiğini gösterir. İslam siyasi, hukuki, ahlaki ve ekonomik açılardan da topluma yol gösteren bir dindir.

⁵¹ Acar, s.3

⁵² Antony Black, (2010). *Siyasal İslam Düşüncesi Tarihi Peygamberden Bugüne* (S. Çalışkan ve H. Çalışkan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi. s.27.

⁵³ Maide: 5/49.

⁵⁴ Nisa: 4/105.

İslâm'da “Emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i ani'l münker” olarak ifade edilen, her Müslümanın yerine getirmekle mükellef olduğu; iyiliklerin hem bireysel hem de toplumsal planda hayata hâkim kılınması, kötülüklerin ise önlenerek insan ve topluma zarar vermesinin önüne geçilmesi için, bir siyasi otoritenin varlığı şarttır. Hem İslam toplumunun güvenliğinin sağlanması, hem şer'i kurallara göre adaletin tesis edilmesi, hem de Müslümanların bir dizi müşterek vazifelerinin yerine getirilmesi, ancak, İslâm'a bağlı ya da en azından onun amaçlarını benimsemiş bir devletle mümkün olacaktır.⁵⁵

İslam, kelime olarak teslim olmak anlamına geldiğinden ve din olarak tam teslimiyet ve inanmayı gerektirdiğinden, bir süre sonra kimlik yerine kullanılmaya başlanmış, Müslümanların kimliği gibi tanınmıştır. Bir din olmasının yanı sıra bir kimliğe de dönüşmesi, İslam'ın ideolojik kullanımına da zemin hazırlamıştır. Aslında, İslam'ın kendi içinde zaten ideolojik bir yanı vardır. Buna değinmeden önce, ideolojinin tanımını yapmak gerekir. İdeolojinin çok çeşitli tanımlamaları olsa da, özetle, “İdeolojiler çoğu kez, özellikle birleştirici, eyleme yönelik, rasyonalize edici, meşrulaştırıcı, genelleştirici ve doğallaştırıcı şeyler olarak düşünülür.”⁵⁶ Bu açıdan bakıldığında ideolojilerin hitap ettiği bireyleri bir arada tutması, eyleme teşvik etmesi ve bireylerin hayatına nüfuz ederek kendine göre düzenlemesi beklenmektedir.

Siyasette ideolojilere sıklıkla başvurulduğu görülür çünkü Eagleton'ın bahsettiği gibi ideolojiler, topluma etki açısından oldukça önemlidir. İslam'da “din ve devlet arasında zorunlu bir bağ”⁵⁷ olduğundan, din-siyaset ayrımı yapılmadığından, İslam bir din olduğu kadar siyasal bir olgudur da. “Din, devlet ve toplum sahalarını üç daire olarak düşünürsek, İslam tarihi mükemmel bir kimlikle başlamıştır: Sadece tek bir daire görülebilmektedir ve bu daire diğer üçünü kapsamaktadır, ki aslında bu daireler tamamen birbirinin aynısıdır. Din, kendi toplumunu ve devletini dünyaya getirmiştir.”⁵⁸ Ayrıca İslam'ın hem siyaset, hem din açısından Eagleton'ın ideoloji tanımıyla da örtüştüğü görülebilir. Bu da demektir ki, İslam bir ideolojiye dönüştürülebilir. “Özellikle İslam'da, Hristiyanlıkta olduğundan daha fazla, siyasal ideoloji Religionspolitik olarak uygulanmıştır”⁵⁹ yani din ideolojileşerek siyasette daha

⁵⁵ Muhittin Bilge, (2015). İslamcılık ve Sezai Karakoç, Erişim Ekim 10, 2018. Web. <http://akmb.gov.tr/Etkinlik.aspx?Id=1218>

⁵⁶ Terry Eagleton, (2005). *İdeoloji*, (Çev. Muttalip Özcan), İstanbul, Ayrıntı Yayınları. s.17

⁵⁷ Zerrin Kurtoğlu, (2016). *İslam Düşüncesinin Siyasal Ufku*. İstanbul: İletişim Yayınları. s. 67.

⁵⁸ Patricia Crone, (2007). *Ortaçağ İslam Dünyasında Siyasal Düşünce* (H. Köni, Çev.). İstanbul: Kapı Yayınları. s. 596.

⁵⁹ Black, s.27.

fazla etkili olmaktadır. Müslümanları birleştiren, harekete geçiren, bireylerin hayatlarını düzenleyen ve etkide bulunan bir din olarak İslam, bireylerin hayatında ideoloji açısından da oldukça önemli bir yer tutabilir.

İslâm, başlangıç devirlerinde Peygamberin etrafında toplanan bir müminler cemaati olarak teşekkül etti. Bu cemaat, Hıristiyan cemaatlerin aksine, siyaseti “ikincil” bir faaliyet alanı olarak değerlendirdi, siyaset alanına sırt çevirmemişti. Aksine, cemaatin günlük kaygılarında politika önemli bir yer tutuyordu. Peygamberin otoritesi dinî konulara değindiği kadar siyasî konulara da değiniyordu. Peygamberin işlevi dinî olduğu kadar siyasî idi ve yerine geçecek kimseler onun yalnızca dinî rolünü değil, siyasî rollerini de tevarüs etmek için mücadelelere girişiyorlardı.⁶⁰

İslam’ın din ve siyaseti aynı anda kontrol altında tutarak belli bir kitleyi yönetme ve yönlendirme gücü ve tarihte Osmanlı Devleti gibi büyük imparatorluklarca bu gücün kullanıldığı ve işe yaradığının kanıtı İslamcılık ideolojisine de zemin hazırlamıştır çünkü örneklerle bakarak İslamcılıkla neler yapılabileceği görülmüştür.

İslam ile İslamcılık birbirine karıştırılmamalıdır. İslam bir dinken, İslamcılık bir ideolojidir. İslamcılığın temelinde İslam olmasına rağmen, çıkış noktası aslında Batı etkisindeki iktidarların başarısızlıklarına ve yozlaşmalarına karşı ihtiyaç duyulan bir tepkidir, böylece bu yozlaşmanın ve değişimin önüne geçebilmek hatta zıt yönde kendine dönüşü sağlayabilmek için özellikle orta sınıf ve genç kesime hitap eden bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştır. Bu ideolojide amaç, İslam’ın özüne geri dönüş, yozlaşmış devleti ele geçirmek ve yönetimde İslami kuralları uygulamaktır. Bu amaçlar sonucunda İslami özüne yabancılaşan toplum yeniden canlanacak, Hz. Peygamber dönemindeki İslam dirilecek ve bireyler Kuran’ın belirttiği gibi, sünnetlere ve şeriata uygun yaşayacaktır.

İslamcı ideoloji, daha çok köyden kente göç sonrasında hayal kırıklığı yaşayan, ekonomik sorunlarına çözüm arayan orta sınıf bireylerin ya da okumuş ama işsiz gençlerin ilgisini çeker, bu sebeple bu ideolojinin tabanını bu kesimler oluşturur.⁶¹ İslamcılar halkın içinden geldikleri için halkın sorunlarından haberdardır, bu sorunlara çözüm olabilecek kurum, kuruluş ve dernekler kurarak bu ideolojiyi yardım etme ve iletişim vasıtasıyla hızla yaymışlardır ve sayılarını hızla artırmışlardır. Fakat bu yayılma, SSCB’nin yıkılmasıyla ortak düşmanları eriyen Batı ve İslam arasında

⁶⁰ Şerif Mardin, (1992). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*, İstanbul, İletişim Yayınları. s. 24.

⁶¹ Acar, s.5.

gerginliğe yol açmış ve zamanla Batı, karşısında hızla büyüyen bu ideolojiyi ve ideolojinin hüküm sürdüğü toplumu öteki olarak nitelendirip bir güvenlik sorunu olarak görmeye başlamıştır. Buna karşılık Müslümanlar da, Batı'nın sömürgeciliğini ve otoritenin Batılılaşarak kendilerine yabancılaşmasını sorunlarına sebep olarak görmüşlerdir.⁶²

İslamcılığın kendi içinde zaten siyasal bir anlam barındırdığı açıktır. Öncelikle alt tabanı oluşturan, sonra yaygınlaşarak ivme kazanan bu ideoloji, zamanla kendine has kurumlarla ve derneklerle baskın bir kitleyi temsil eder olmuş ve siyasi yanı belirginleşmiştir. Bu sebeple, İslamcılık ve Siyasal İslam aslında birbirini içlerinde barındıran terimlerdir. “İslamcı ideolojinin sosyo-politik kimliği modernleşme ekseninde oluşturulmaya çalışılmıştır. İslamcı ideolojinin hedef kitlesinin yeni kentlileşen sınıfları oluşturması ve bu kitlenin ihtiyaçları doğrultusunda harekete geçmesi, yeni bir devlet hayaline yönelik siyasi projelerinin de zeminini oluşturmuştur.”⁶³ Kitlelere hitapta ve yönlendirmede başarılı olan bu ideoloji, ilk başta Batılılaştığını ve özlerine yabancılaştığını düşündüğü devleti özüne döndürmeyi hedeflerken, zamanla yeni bir devlet kurma fikri oluşmaya başlamıştır, buna bağlı olarak bu ideoloji, İslam-Batı karşıtlığı olarak algılanan Siyasal İslam adıyla harekete geçmiştir.

3. 2. Siyasal İslam'ın Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

Siyasal İslam terimiyle birlikte İslam'ın siyasal ve siyasal olmayan yanı arasında bir ayrım söz konusu gibi görünse de, bu terim sanılanın aksine bir ayrımdan ziyade ideolojik bir yaklaşımdan bahsetmektedir. Siyasal İslam, özellikle 1970lerde İslami olaylar ve terimler kullanılarak gerçekleşmeye başlayan hareket ve ideolojiyi siyasal anlamda belirtmek için, zaman zaman İslamcılıkla aynı anlamda kullanılan ideolojik bir terimdir.⁶⁴ Bu ideolojinin temelinde din ve dinin politik ve sosyal yaşantı üzerindeki kontrolü bulunmaktadır. Buna bağlı olarak, “iktidarın hegemonya tesisi çoğunlukla dinsel bir meşruiyet vurgusu üzerinden yapılıyordu. Yasama ve yürütmenin kaynağında da dinsel yasalar bulunuyordu ve iktidarın da bu dinsel çerçeveye uygun olarak kendini

⁶² A.g.e. s.8.

⁶³ A.g.e. s.7.

⁶⁴ Guilain Denooux, (2002). The Forgotten Swamp: Navigating Political Islam. *Middle East Policy*, 9(2), 56-81. s.61.

yapılandırması ve karar vermesi bekleniyordu”.⁶⁵ Bunun oluşması ise de ‘biat’ yoluyla olacaktır. “İslam siyasal kültürünün en önemli ilkesi biat, yani bağlılığın bildirilmesidir. Biat, yöneten ile yönetilen arasında yapılan bir nevi sözleşmedir.”⁶⁶ Biat yoluyla dini yasaları uygulayan bir iktidarla, dine uygun yaşayan bir toplum hedeflenmiştir, bu yolla Batı etkisindeki yozlaşan iktidar ve toplum yeniden eski özüne dönecektir.

Siyasal İslam’ı “geriye dönerek ileriye gitmek” tanımıyla, bu alanda en iyi tanımlayanlardan biri, Christine Schirrmacher’dır. Schirrmacher, Siyasal İslam’ın amacını Peygamber ve halifeler zamanındaki İslam’ın özüne dönüş olarak tanımlar ve kaynağın İslami kurallardan alınmasını savunduğunu belirtir, Siyasal İslam’a göre kurtuluş, öze, yani geriye dönüştedir, ilerleme ancak geriye dönerek sağlanabilir:

Siyasal İslam, şimdiyi ve geleceği, geçmişe yönelerek idare eder. M.S. 661 yılına kadar olan Muhammed’in ve dört halifenin yönettiği dönemi “İslam’ın altın çağı” olarak ilan ederek, Siyasal İslam, ilerlemek için aslında adil ve tanrısal ilkelerle yönetilen ama zamanla kaybolmuş M.S. 7. Yüzyılın toplumsal düzenine geri dönüşü savunur. Bu açıdan, demokrasi, din ve devletin ayrımının yanı sıra, özgürlük ve eşitlik üzerine olan modern düzenlemeler reddedilir. İslamcı düşünceye göre, kapsamlı bir *Şeria* uygulamasının, İslam’ın hüküm sürdüğü çoğu ülkelerde terkedilmiş olması, günümüzdeki düşüşün nedenidir. Ama eğer İslamcı geleneğin kitaplarında belirtildiği gibi orijinal İslam formuna dönüş başlarsa, İslam’ın güç kazanması gerçekleşecektir ve ulusal gruplar ve dini toplumlar arasındaki liderlik rolü yeniden sağlanacaktır.⁶⁷

Kültürsüzleşmeye karşı kendini bulmaya çalışan Siyasal İslamcılar, çareyi dinin özüne dönüşte aramaktadırlar. “Bu insanların amacı Peygamber’in dönemindeki gerçek, sahil ve özgün İslam’a dönebilmek”,⁶⁸ İslam’ı ve Müslümanları Batı’nın ve modernleşmenin yozlaştırmasından Siyasal İslam’la kurtarabilmektir. Bu ideoloji, toplum açısından ele alındığında sosyolojik, siyaset açısından düşünüldüğünde politik bir yaklaşım olmasına ek olarak, “silahlı mücadeleyi dahi kapsayabilecek bir siyasi çatışmanın sosyolojik temellerini ortaya koymaktadır”⁶⁹. Bu durumu Siyasal İslam’ın tarihinde özellikle

⁶⁵ Ateş Uslu, (2015). “Gerçek İslam’ Arayışının Ötesi: Tarihsel Bağlamında İslam Siyasal Düşüncesi”, *Başlangıç*, 5:77-86. s. 81.

⁶⁶ İbrahim Halil Er, (2016). *Siyasal İslam Düşüncesinin Doğuşu ve Devler*. İstanbul: Mevsimler Kitap. s.47.

⁶⁷ Christine Schirrmacher, (2016). *Political Islam - When Faith Turns Out to Be Politics* (R. McClary, Çev.). Bonn: Verlag für Kultur und Wissenschaft. s. 18.

⁶⁸ Bernard Lewis, (2011). *İslam’ın Siyasal Söylemi* (Ü. Oskay, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları. s.172.

⁶⁹ İbrahim Tolga Baban, (2006). *Müslüman Kardeşler Örgütünün Çağdaş İslamcı Akımlar Üzerindeki Etkileri* (Yükseklisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı. s.40.

küreselleşme döneminde dindarlıktan yola çıkarak cihat anlayışıyla bulunduğu girişimlerde açıkça görmek mümkündür çünkü “dindarlık, özü gereği, dindarlığın karşıt anlamları olduğu varsayılan sekülerizm, modernlik ya da küreselleşme karşısında kimliğin bir tarafı gibi olacaktır.”⁷⁰

Siyasal İslam bazı yazarlarca ‘Arapların uyanışı’ olarak düşünülmekte ve onlara göre Arapların uyanışı ile İran toplumunun uyanışı yaklaşık olarak aynı zamanlara denk gelmektedir,⁷¹ bu sebeple İran Devrimi’nin Siyasal İslam’ın doğuşu için büyük bir önemi vardır. “İran Devrimi bütün İslam âleminde Siyasal İslam’ın neler başarabileceğinin bir örneği olarak görülmüştür. Müslüman liderler arasında, daha doğrusu tüm din liderleri arasında bir kişi, tarihte ilk kez büyük ve modern bir devlette iktidara gelmişti. İran Devrimi bütün dünyadaki siyasal İslamcılara ilham kaynağı oldu.”⁷²

İran’da Ayetullah Ruhullah Humeyni ve destekçilerinin iktidarı Şah Muhammed Rıza Pehlevi’nin yönettiği monarşiden alarak İslam hukuku uygulamasıyla yönetime geçtikleri devrim, 1979 yılında gerçekleşmiş ve Arap toplumuna hareket konusunda ilham vermiştir. “ABD’nin Ortadoğu’daki müttefiki olan Şahlık rejiminin yıkılması ve yerine kurulan İslam Cumhuriyeti, İslamcılık için önemli bir model olmuştur.”⁷³ Zaten bir kimlik ve ideoloji bocalaması yaşamakta olan Araplara İran Devrimi yeni bir kapı göstererek onları da davet etmiştir. “1970’lerde Arap milliyetçiliğinin bıraktığı boşluğu doldurmaya aday ideoloji haline gelen siyasal İslam, İran’daki başarılı devrimle beraber giderek Arap halklarının da gündemine oturdu.”⁷⁴ İran Devrimi, Arapların içinde Siyasal İslam’a bağlılık ve umut besleme konularını aşilayarak Müslüman Araplar’ın ideolojik ivme kazanmalarına yardımcı olmuştur.

11 Eylül dönemi, Soğuk Savaş sonrası gerilimi somutlaştıran en önemli olaylardan biridir. Soğuk Savaş sonrasında komünizmin yıkılması, farklı kimliklerin

⁷⁰ Husam Tamam, ve Patrick Haenni. (2009). Dindar Winner'ların Gültüşünün Gölgesinde. Pozitif Düşünce ve Neo-Liberal Aklın Diğer Müslüman Kurnazlıkları. A. Uysal (Derleyen), *Siyasal İslam ve Liberalizm* (ss. 26-53). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları. s.26.

⁷¹ Hamid İnalet, (1991). *Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri*. İstanbul: Yöneliş Yayıncılık. s. 15.

⁷² Black, s. 464.

⁷³ Yüksel Yıldırım, (2018). Cihad ve Dar’ül Harp Kavramları Bağlamında Şiddet/Terör Olgusu ve Siyasal/İlimli İslam Meselesi. Y. Yıldırım (Ed.), *Sosyoloji Yazıları* (ss. 7-54). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları. s. 36.

⁷⁴ Özkoç, Özge. (2016). Arap Dünyasında Demokratikleşme Süreçleri ve Siyasal İslam: Müslüman Kardeşler ve En-Nahda Hareketi Üzerine Bir Karşılaştırma. *Mülkiye Dergisi*, Cilt 40. Sayı 1, 29-56. Erişim Kasım 11, 2018. s. 42.

ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. SSCB'nin yıkılması ise, İslam dünyasında düşman kavramında bir boşluğa, kendi içinde bir karmaşaya ve güvensizliğe sebep olmuştur, bu sebeple Soğuk Savaş sonrası İslami toplumlar, diğer bir gelişmiş güç olan Batı'yı kendine yeni bir düşman olarak görmüş ve Batı'ya ve Batı'nın getirdiklerine karşı bir tutum geliştirmiştir. 'Öteki' kavramını bundan böyle SSCB yerine Batı temsil edecek, Siyasal İslam da Batı karşıtı bir çerçevede küreselleşecektir.⁷⁵ Buna karşılık olarak, Batı'da İslam'ın yoğun olduğu ülkeler 'öteki' olarak benimsenip, modernleşme çabalarının başladığı İslam bir güvenlik tehdidi olarak görülmeye başlanmıştır.⁷⁶

Tarihe bakıldığında, İslam ve Batı arasındaki siyasal anlaşmazlık Haçlı seferlerine kadar dayanır. Burada güç kazanan 'öteki ve ben' zıtlığı, özellikle Batı'nın hızla güçlenmesiyle ve sömürgeciliğin yaygınlaşmasıyla artmış, 19. Yüzyılda ise açıkça görünür hale gelmiştir. Siyasal İslam'ın temelleri de özellikle bu sömürgecilik dönemi ve sonrasına dayanmaktadır. Soğuk Savaş'a kadar, İslam karşıt olarak Batı'yı ve destekçilerini görür, fakat Soğuk Savaş sonrasında bu karşıtlık, SSCB'den sonra geride kalan büyük güç ABD'de yoğunlaşır. Bundan sonra, İslam-Batı çatışması alanında ABD ve İslam ülkelerinde gelişen terör olayları gündem olmuştur. Özellikle 11 Eylül 2001 olayları ve İkiz Kuleler' in bombalanmasıyla Siyasal İslam daha sık anılır hale gelmiştir.

Haçlı seferleriyle başlayan Batı ve İslam ilişkileri, modern dünyadaki Siyasal İslam'ın oluşumuna da etki etmiştir. Siyasal İslam temelde hızla modernleşen ve gelişen Batı'ya hayranlığın yanı sıra yozlaşmanın, kültürsüzleşmenin ve "İslam ile ilişkili ahlak anlayışının"⁷⁷ göz ardı edilmesinin kızgınlığının da ortak bir ürünüdür,⁷⁸ sonuçta bu iki etken birleşerek bir ideolojiye, devamında ise şiddete dönüşmüştür. Bu sebeple, siyasal şiddet ve terörü, Siyasal İslam'ın devamında görmek mümkündür. İlk başta ulus içinde ortaya çıkan Siyasal İslam, özellikle Soğuk Savaş sonrası uluslararası platformda görülmeye ve adından sıkça söz ettirmeye başlamıştır. Aynı zamanda uluslararası yayılmasıyla birlikte, kültürel alanda da aktifliği artmıştır. Buradan hareketle, Siyasal

⁷⁵ Rasim Özgür, Dönmez, (2004). Küreselleşme, Batı Modernliği ve Şiddet: Batı'ya Karşı Siyasal İslam. *Uluslararası İlişkiler*, 1(4), 81-114. s.82.

⁷⁶ A.g.e. s.82.

⁷⁷ Ayşegül Komsuoğlu, ve Gül M. Kurtoğlu Eskişar, (2009). İslamcılık ve Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Siyasal İslam'ın Farklı Yüzleri* (ss. 9-51). İstanbul, 2009: Profil Yayıncılık. s. 12.

⁷⁸ Dönmez, s.91.

İslam'ı, ilki Siyasal İslam'ın doğuşu ve gelişimi, ikincisi ise Siyasal İslam'ın küreselleşerek kültürel alana yayılmasıyla birlikte Batı'ya karşı bir ideolojiden bir şiddete dönüşmesi olmak üzere iki dönemde incelemek mümkündür.⁷⁹

Dönmez, Siyasal İslam'ın doğuşundaki en önemli faktörlerden birini Batı'nın sömürgecilik aracılığıyla Müslüman ülkelerdeki İslam'ı da farklılaştırması, belli oranda etkilemesi ve Müslümanların buna karşılık Hristiyan bir gücün kendilerini farklılaştırdığını ve dinlerini etkileyerek değiştirdiğini fark etmesiyle bu duruma direnme çabaları olarak değerlendirir. Sömürgecilik, doğası gereği ötekini değiştirmek ve sindirmek ister, buna bağlı olarak Batı'nın uyguladığı sömürgecilik de, İslam halkını ve kültürünü eritmeyi gerektirir. Buna karşılık olarak da etkiye tepki gibi düşünülürse, sömürülen toplumlarda her ne kadar sömürgeci güçlerin gelişmişliğine ayak uydurulmaya çalışılsa da, sömürgeci güçlere ve sömürülmeye karşı bir tutum gelişir.

Yönetici elit, toplumu Batılı standartlara göre devlet aracılığıyla modernleştirmeye çalışır. [...] Hızlı şehirleşme, Batı kapitalizmine eklemlenme ve bunların sonucunda Batı'nın kültürel ve teknolojik hegemonyasının altına girme süreci ve modernleşmeci siyasal elitin ekonomik, politik ve sosyal başarısızlığı, Batıcı/modernist söylemden kendisini ayırtmaya çalışan İslam'ın popüler alana kaymasına neden olmuştur. Bu ayrışma süreci içerisinde Siyasal İslam, devleti Batı'nın kuklası veya taklidi olarak görerek, devletin İslam'ından kendini ayırmıştır. [...] Batılı olan her şeyin taklitçilikle özleştirilip Batı'ya ait olan her şeyin reddedilmeye başlandığı bu süreçte aydınlanma diyalektiğiyle bağlantılı olan ilerencilik anlayışı tersine çevrilerek, kurtuluşun İslam'ın özüne dönüşle olabileceği vurgusu yapılmaya başlanmıştır.⁸⁰

Bunun devamında, Müslüman toplumlarda devlet, hem Batı'yı hem İslam'ı sentezlemek adına İslam'ı siyasete yakınlaştırarak dine ideolojik ve siyasal bir görev yükleme çabası içine girmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, İslam, Batı etkisindeki devletten uzaklaşarak ayrı bir Siyasal İslam oluşturur ve Batı ve Batı yanlısı devlet karşısında bir tepki üzerinde yoğunlaşır. Siyasal İslamcılar, Batılılaşmayla kültürsüzleşmiş topluma, İslam'ın özünün daha iyi anlaşılması ve sosyal hayata uygulanması için bir alternatif sunma çabası içindedirler. “Müslümanların bu kategorisine girenler, toplumda gördükleri İslamiyet'in rolünün sürekli erozyona uğradığı bir duruma karşı tepkilidir. Onlara göre, bu erozyonun sebepleri büyük ölçüde

⁷⁹ A.g.e. s.92.

⁸⁰ A.g.e. s.94-5.

sömürgecilik döneminde yatar.”⁸¹ Özetle, Siyasal İslam aslında öze yani İslam’ın saf haline dönerek Hz. Peygamber’in anlattığı ve yaşadığı şekliyle dini benimsemek ve Batı’nın etkisine bir tepki olmak amacıyla doğmuştur. Batı ile başa çıkmanın yolunun Batılılaşmaktan geçtiğini düşünen bazı aydınların bulunduğu ortamda, Siyasal İslam bu konuya farklı yaklaşmış ve Batılılaşmaktan ziyade bir içe ve öze dönüş, kendini tanıma ve kendi benliğini yeniden ortaya koyma yoluyla Batılılaşmanın tersinde bir yol izlemeyi hedeflemiştir.⁸²

Siyasal İslam açısından, Ortadoğu’nun özellikle Arap milliyetçiliği ve İsrail konusunun önemi büyüktür. İsrail, sömürgeci güç Batı’dan farklı olarak, kendi kültür ve ideolojisini eğitim, dil gibi yollarla İslam topluluklarına empoze ederek hegemonya kurmak yerine, doğrudan savaşarak Müslümanlardan toprak kazanıp kendi ülkesine yer edinmiştir. Bu durum, Arap milliyetçiliğine vurulan büyük bir darbedir çünkü Araplar Filistin’i İsrail’e karşı koruyamamış ve kendi topraklarını İsrail’e kaptırmışlardır, bu sebeple milliyetçilik konusunda büyük bir bocalama yaşamışlardır.⁸³ İsrail’in Arapların topraklarını kazanarak devlet kurması, Arapların buna engel olamaması, buna bağlı olarak Arap milliyetçiliğinin iflası, SSCB’nin sosyalizmle birlikte çöküşü gibi sebepler, Araplarda ideolojik açıdan bir açlığa sebep olmuş ve Araplar bu açlığı Siyasal İslam’ı bir ideoloji olarak benimsemekle gidermeye çalışmıştır.⁸⁴

İsrail toprak kazanırken ABD’nin İsrail’i desteklemesiyle de, Araplar yeni bir ‘öteki’ kazanmış ve Batı karşıtlığı bundan böyle modernleşmenin getirdikleri ve ABD ile özleştirilmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş, SSCB’nin dağılması, İsrail’in kurulması gibi olaylar sonucunda, Müslüman Kardeşler örgütünde görüldüğü gibi İslami gruplar ortaya çıkmaya başlamış, Batı’nın sömürge sonrası etkilerine karşılık olarak Siyasal İslam’ı kendilerine ideoloji edinmiş ve devleti yukarıdan aşağıya olacak şekilde İslamileştirmeyi hedeflemişlerdir. Özellikle 1970-1980 yıllarında etki alanları artmış, Siyasal İslam oldukça etkili ve aktif bir ideoloji olarak ulusal alandan uluslararası

⁸¹ Abdullah Saeed, (2011). *İslami Düşünce* (C. Kadiroğlu, Çev.). Ankara: Sitare Yayınları. s.187.

⁸² William L. Cleveland, (2011). *Islam Against The West: Shakib Arslan And The Campaign For Islamic Nationalism*. Austin: University of Texas Press. s. 8.

⁸³ Graham E. Fuller, (2004). *Siyasal İslamın Geleceği* (M. Acar, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları. s. 254-6.

⁸⁴ Dönmez, s. 96.

platforma kaymış ve Siyasal İslam'ı destekleyen örgütler de uluslararası etkinlik kazanmışlardır.⁸⁵

Siyasal İslam, farklı Müslüman ülkelerde farklı koşullarda geliştiği için, uygulamada da farklılıklar ve çatışmalar olmuştur. İlk zamanlarda ulusal olarak gelişen Siyasal İslam'ın amacı Batı'ya karşı değil, Batı'nın taklitçisi olmuş rejimlere karşı çıkmaktır. Mısır'da Müslüman Kardeşler'in kurucusu Hasan El Benna (1906-1949) ve Pakistan'da Cemaat'ı İslami'nin kurucusu Mevlana Mevdudi (1903-1979) gibi öncüler, Batı'nın tamamıyla reddini uygun görmemişler, Batı'nın gelişmiş olduğu bilim ve teknoloji gibi unsurların İslami değerler kaybedilmeden, İslam ışığında alınabileceğini savunmuşlardır. Bu durumda, İslamiyet'i göz ardı ederek tamamen Batı'yı benimseyen otoritelere karşı çıkmışlardır. Buradan hareketle, El-Benna ve Mevdudi'nin Siyasal İslam anlayışlarının Batı'ya karşı ılımlı bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

ılımlı Siyasal İslam'a ek olarak, 1950lerde hükümet tarafından Mısır'da Müslüman Kardeşler'in sindirilme girişimiyle, bu ideoloji yer altına inmiş ve şiddet ve teröre yönelerek Müslüman Kardeşler'in bir üyesi olan Seyyid Kutub tarafından militanlaştırılmıştır. Kutub, modernleşmeyi ve Batı'nın getirdiklerini tamamıyla reddeder, laik rejimlere karşıdır ve İslamcılığın gerçek anlamda uygulanabilmesi için gerekirse savaşın ve şiddetin uygulanabileceğini savunur, buna bağlı olarak Siyasal İslam'da şiddet ve terör uygulamaları artar. Fakat bir diğer yandan, Müslüman Kardeşler gibi örgütler, devleti tepeden İslamileştirmek için devlete yakın durmuş, hatta devlet içinde görevler almışlardır. "Siyasal iktidarı ele geçirebilmek adına ılımlılaştıran, kimi zaman seküler gruplarla seçim ittifakları kuran partilerin, Batılı düzene bir alternatif oluşturmak yerine, bu düzen içerisinde bir konum edinmeleri bu küreselleşmenin önemli bir sebebidir."⁸⁶ Olivier Roy'un özetlediği gibi, aslında Batı'ya ve modernleşmeye karşı çıkan Siyasal İslam, sonunda bu konuda başarısızlığa uğramıştır. Bu ideoloji yolundan sapmıştır çünkü modernleşmenin gerektirdiği gibi var olana yani gelişmiş Batı'ya ve Batı'dan etkilenmeye karşı çıkarak, İslam'ın özüne

⁸⁵ A.g.e. s.96.

⁸⁶ Tuğba Yürük, (2017). *Siyasal İslamcılığın Dönüşümü: Tunus'ta Ennahda Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi. s.43.

dönüşle eski-yeni bir düzen yaratmak amaçlarını başaramamış, sonunda şiddet yanlısı bir harekete dönüşerek modern dünyaya teslim olmuştur.⁸⁷

3.3. Siyasal İslam'ın Küreselleşmesi ve Yayılması

Siyasal İslam'ın ılımlı yaklaşımının iflasından sonra, 1980lerde devleti yukarıdan İslamlaştırma yönteminden vazgeçilerek, toplumu aşağıdan yukarıya İslamlaştırmaya dönülmüş, bu sebeple Siyasal İslam daha sosyolojik ve kültürel bir ideoloji haline gelmiştir.

Tebliğ, bireylerin gündelik yaşamda İslami pratiğe (namaz, oruç, aynı zamanda sadece dinsel bakımdan meşru – helal – yiyeceklerin tüketilmesi ve kadınların örtünmesi) dönmelerini sağlamayı, diğer yandan da aşağıdan yukarıya toplumsallaşmayı (buluşma mekânları, kulüpler, kitap ödünç vermeler, çocuklar için kurslar, kooperatifler, karışık olmayan alternatif toplu taşıma olanaklarının yaratılması, v.b.) hedeflemektedir.⁸⁸

Roy, bu yeni dönemi Yeni Fundemantalizm yani Yeni Köktendincilik olarak adlandırmıştır. Bu dönemde Siyasal İslam modernleşmeye ve Batı'ya karşı tamamen tepki olarak yeni bir karşıt tavır takınmıştır. “İlk dönemin modernleşmeyle uzlaşmaya çalışan Siyasal İslam'ının yerine eğlencenin her türüsünü yasaklayan, Batı'ya ait olan her şeyden kendini arındırmaya çalışan”⁸⁹ bir ideolojiye dönüşmüştür. İkinci dönem olarak nitelendirilen bu dönemde yeni köktendinci akım olarak bilinen Selefilik ve Afgan Savaşı'nın Siyasal İslam'ın yayılmasına ve şiddetle ilişkisini güçlendirmesine etkisinin devamında bu şiddetin uluslararası bir harekete dönmesini hızlandırmış ve ön plana çıkarmıştır.

1979 Afgan savaşı sonrasında Selefilik ve Yeni Köktendincilik oldukça etkili olmaya başlamış, Siyasal İslam ise siyasetten çok halka indirilmiştir. Sosyal hayatta Batı'nın etkisi tamamen engellenmeye çalışılmış, toplum gelenek ve örflerine yönlendirilmiş ve Batı'nın getirdiği davranış biçimleri ve kültürel öğeler reddedilmiştir. “[...] İslamcılığın etkileri, esas olarak sosyo-kültürelidir: Sokakları ve gelenekleri belirlemekte ama Ortadoğu'daki güç dengelerine gücü yetmemektedir. Devletlerin ne sınırlarını ne de çıkarlarını değiştirebilmektedir. Dünyada bir ‘üçüncü güç’

⁸⁷ Olivier Roy, (2017). *Siyasal İslamın İflası* (C. Akalın, Çev.). İstanbul: Metis.

⁸⁸ A.g.e. s.105.

⁸⁹ Dönmez, s.99.

yaratmamıştır.”⁹⁰ Siyasal İslam’ın halk odaklı ilerlemesi, ideolojinin sosyolojiye kaymasına ve toplum üzerinden daha rahat ilerlemesine yol açmıştır. Siyasal açıdan etkili bir güç olmasa da, aşağıdan yukarıya toplumsallaşmak, Batı’ya karşı direncin bireyden ve toplumdan devlete doğru yönlendirmekle izlediği bu yol, Siyasal İslam’ın Yeni Köktendincilik döneminde daha etkin ve hızlı hareketine olanak sunmuştur. Bu durumda, direnişin daha güçlü ve etkili olması için, Batı’ya karşı İslami toplumların birleşmesi gerekli görülmüş, tarikatlaşmaya gidilmiş, bu sebeple Siyasal İslam ulusaldan uluslararası alana yayılmıştır.

Buradan hareketle, Siyasal İslam tarihinde iki dönemden bahsetmek mümkündür. İlk dönem Batı’ya ve modernleşmeye karşı ılımlı dönem, ikinci dönem ise Batı ve modernleşme karşıtı, şiddet eğilimli ve uluslararası etkin dönem olarak tanımlanabilir. Bu ayrımın en önemli iki etken Soğuk Savaş ve Afgan Savaşı’dır. Bu savaşlar, Siyasal İslam’ı cihatçı bir şiddet ideolojisine dönüştürmüştür. El Kaide örgütü, şiddet içeren Siyasal İslam’ı benimseyen örgütlerden biridir. Afgan Savaşı’nın topluma en önemli etkisi, İslam için şehit olmak fikridir ve bu bağlamda Siyasal İslam’a ideolojik olarak bir de cihatçı bir yorum katılmıştır. “[...]Zulme karşı İslamcı uluslararası cihadda şehit olmaya davetinden, modern savaşın acımasız şiddeti ve karmaşasına ilişkin gerçek bir deneyimden ve ne kadar yanlış olsa da Sovyetleri ve onların Afganlar arasındaki münafık yardakçıları tek başına İslam’ın yendiği düşüncesinden yeni bir dünya görüşü oluşturulmuştu.”⁹¹ Bu cihatçı yaklaşım, temellerini Haçlı seferlerine dayandırır ve o zamandan Müslümanların bu görevi üstlenmiş olduklarına inanarak cihadı ve şehitliği İslam uğrunda olmak kaydıyla Müslümanlar için önemli olgular haline getirir.

Bin Ladin, bunun "ümmeğin tarihinde zor bir dönem" olduğuna işaret eder. Müslüman cemaatin bugün maruz kaldığı aşağılanma ve sıkıntıların sebebi, Allah’ın arzusunun tersine kutsal mekânların (Kudüs’teki El Aksa Camii de dâhil) işgaline izin vermiş olmalarıdır. Bu aşağılayıcı durumun tek çözümünün cihad olduğuna inanır. Saldırgan Sünni militan Selefilik’in özü budur... Bin Ladin, güçlerde dengesizlik olduğunu kabul eder. Çözüm, tam bir gizlilik içinde çalışacak, hızlı hareket eden hafif güçlerdir. Bu güçler, saldırgana demir bir yumruk indirecekler, normal düzeni yeniden kuracaklar ve insanlara haklarını temsil edeceklerdir.⁹²

⁹⁰ Roy (2017), s. 161.

⁹¹ Jason Burke, (2004). *El Kaide: Terörün Gölgesi*, İstanbul, Everest. s.101.

⁹² Dönmez, s.102.

El Kaide, Selefilik ve Yeni Köktendincilik cihat yorumuyla birleşerek şiddete dönüşmesinin örneklerinden biridir.

Özetle, Siyasal İslam'ın ulusal tabandan uluslararası platforma yükselmesinde Soğuk Savaş'ın, Afgan Savaşı'nın ve SSCB'nin dağılmasının büyük etkileri olmuştur. Bu olaylar, sadece Siyasal İslam'ın ulus sınırlarını aşarak diğer toplumlardan da destek bulmasını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Siyasal İslam'ın şiddet ve terör içerikli bir ideolojiye dönüşmesine de sebep olmuştur. Özellikle 1990larda Batı'da teknoloji ve bilimin hızla gelişmesiyle İslam-Batı karşıtlığının tırmanması ve 1992 sonrasında Ortadoğu'ya ek olarak Siyasal İslam'ın Asya ve Avrupa'dan da katılımcı bulması, Selefilik'in Siyasal İslam'da daha baskın bir taraf olmasını sağlamıştır.⁹³

Siyasal İslam'ın ABD emperyalizmiyle Soğuk Savaş dönemi boyunca işbirliği yaptığı konusunda herhangi bir görüş ayrılığı olamaz. Bu işbirliği 1950'lerin başlarında Müslüman Kardeşler'in desteğiyle başlamış, Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesiyle birlikte ABD askeri desteğinin, Suudi finansal desteğinin ve Pakistan'ın askeri eğitim ve yardım desteklerinin ortadan kalkması ile Afgan Mücahitleri'nin yalpalamaya başladıklarını hissetmeleriyle sona ermiştir.⁹⁴

ABD'nin Arap dünyasındaki dinamikleri takip etmek için Suudi Arabistan aracılığıyla maddi olanaklar sağlaması sayesinde, Suudilerin 'Yeşil Kuşak' projesiyle Müslüman toplumların eğitimi maddi açıdan desteklenmiştir. Özellikle 1990lardaki dini eğitimde Selefilik ya da Yeni Köktendincilik kendini daha baskın göstermeye başlamıştır. Buna paralel olarak hızla gelişen dünyada Batı'nın etkisi de hızla artmıştır. Küreselleşme ve Batı kültürünün etkisiyle Müslümanlar kültürel kaosa sürüklenmiştir, buna çare olarak da ikinci dönem Siyasal İslam'ı denilebilecek Selefilik veya Yeni Köktendincilik Müslümanlara kültüresüzleşmeyi ve İslam'ın özüne dönmeyi teklif edip bunu bir çözüm yolu olarak sunmuştur.

“Kirlenmiş ve buharlaşmaya yüz tutmuş bu insanlık vadisinin yeniden ihyası ve ihyası için [...] Müslümanların bilgi ve perspektifi kuşanmaları, değişim ve dönüşümü Kur'an bütünlüğüne uyarlayarak emin adımlarla düşünce ve eylem turuna çıkmaları gerekli”⁹⁵ anlayışıyla harekete geçmedeki amaç, Batı etkisinden sıyrılmış, kültüresüzleşmiş Müslümanlarla İslam'ı yeniden canlandırmaktır. “Yeni Köktendincilere

⁹³ A.g.e. s.104-5.

⁹⁴ Tariq Amin Khan, (2011). Siyasal İslam ve Tarihsel Maddecilik-Bir Değiş Tokuş (Y. Özgün, Çev.). *Praksis* (Sayı 26, ss. 161-173). Ankara: Dipnot Yayınları. s.163.

⁹⁵ Kadir Amaç, (2015). *Siyasal İslam'ın Krizi*. İstanbul: Do Yayınları. s.16.

Batı'nın reddedilebileceğini düşünme imkânı veren de aslında din kavramı yararına bizzat kültür kavramının reddedilmesidir; din kavramı da kendini basit bir yasada (helal ve haram) ifade eden bir imana indirgenmektedir.”⁹⁶ Kültürsüzleşmek kavramıyla, Selefilik din için kültürden vazgeçer, din ön plana çıkarılarak toplum dini kavramlara göre şekillendirilip yönetilir.

Siyasal İslam'ın birinci dönemi İlimli Siyasal İslam ve ikinci dönemi Selefilik/Yeni Köktendincilik arasında ideolojik farklar vardır. İlimli Siyasal İslam Batı'yı ve Batı'yla gelen modernleşmeyi İslami kurallar çerçevesinde İslamileştirerek Batı'ya karşı durmayı teklif ederken, Yeni Köktendinciler Batı'nın temsil ettiği ideolojik, siyasal ve kültürel unsurları reddederler. Ayrıca, ılımlı Siyasal İslam modeli, yukarıdan aşağıya yani devletten topluma İslamileştirmeyi önerirken ve üyelerine devlet dairelerinde iş verip devlete yakın dururken, Yeni Köktendinciler aşağıdan yukarıya yani toplumdan devlete İslamileşmeyi hedefler ve daha kapalı olan birey ve tarikat bütünlüğünü benimser. Buna bağlı olarak Yeni Köktendinciler kendilerine özel İslamiyet'i yaşayacak ve yaşatacak bankalar, okullar gibi kurumlar kurarlar. Ek olarak, ılımlı grup modernleşmeyi İslam'a göre yorumlayıp uygulamaya koyulurken, örneğin pardösü giymek gibi, Yeni Köktendinciler tümünden reddedip tarikatlar halinde toplumda kültürsüzleşerek öze dönmeyi savunurlar.⁹⁷

1990lardan sonra İslam bir harekete ve global bir öğeye dönüşmüştür. Bunda Avrupa'da yaşayan Müslüman azınlıkların da rolü vardır, İslam onlar sayesinde Avrupa'da kitleler bulmuştur. İnternetin de katkısıyla, İslam dünyaya yayılmıştır. Globalleşme fırsatı yakalayarak evrensel iletişim kurabilen Müslümanlara ek olarak, Selefililiğin hüküm sürdüğü yerlerdeki anti-Batıcı yani Batı'ya tamamen kapalı Müslümanlar da vardır. Yeni Köktendinciler ilk dönem Siyasal İslamcılarından farklı olarak 'Batı ve Biz' yani 'Biz ve Öteki' anlayışını benimseyip Batı'yı ötekileştirmiş ve Batı ile aralarına bir set örmüşlerdir. Ayrıca, şiddete eğiliminden dolayı Yeni Köktendincilik kültürel, sosyal ve siyasal açıdan toplumu ayırışmaya sürüklemiştir.⁹⁸ Bunun sonucunda, Yeni Köktendinciliğin etkisine örnek olarak Batı'daki Müslümanlar, zaten 'öteki' konumunda oldukları Batı'da Batılılaşamadıkları için, Batı'da olmayanlar

⁹⁶ Olivier Roy, (2003). *Küreselleşen İslam* (H. Bayrı, Çev.). İstanbul: Metis. s. 126.

⁹⁷ Roy (2017), s.105-115.

⁹⁸ Dönmez, s. 107.

ise yaşadıkları ülkelerdeki otoritelerin Batı tarafından yozlaştırıldığını ve özünden uzaklaştırıldığını savunarak Yeni Köktendincilere destek verirler.⁹⁹

‘Öteki’ konusuna Batı tarafından bakıldığında ise, SSCB’nin yıkılışından sonra, Batı’nın dışındaki herkes Batı tarafından ‘öteki’ olarak algılanmış ve bu ‘öteki’lerin kontrol altında tutulması Batı’da bir güvenlik sorunu olarak görülmüştür. Batı’nın ve ABD’nin ‘öteki’ni kontrol altında tutma ve güvenliği sağlama yöntemleri, İslam ve Batı/ABD arasındaki gerilimin tırmanmasına sebep olmuştur.¹⁰⁰ Batı ile İslam arasındaki sorunların sebepleri bunlarla sınırlı değildir, üç önemli temel sorun vardır:

[...] bu üç boyut İslam-Batı bağlamında şiddetin oluşmasının en önemli nedenleridir. İlk boyut ABD’nin daha çok başvurduğu askeri boyuttur; ikincisi, Batı modernleşmesinin (serbest piyasa ekonomisi ve liberal demokrasilerin) IMF, Dünya Bankası ve uluslararası sivil toplum örgütleri yoluyla dayatılması; üçüncüsü de demokratik bir küresel yönetimin eksikliği bağlamında Batı diye adlandırdığımız ilkelere dönüşen blokun ulusal çıkarlarına göre taraf tutma ve uluslararası olaylara küresel demokratik perspektiften daha çok kendi ulusal çıkarları çerçevesinde bakmalarından kaynaklanan durumdur.¹⁰¹

İslam ve Batı arasındaki çatışmanın sebeplerinden en öne çıkanları, ABD’nin hızla güçlenip Ortadoğu’da askeri olarak aktifleşmesi, İslam dünyasının modernleşmeye ve dünya piyasasındaki ekonomik gelişmelere ayak uyduramaması, İslam ülkelerindeki işsizlik ve ekonomik sorunlardan kaynaklı gençlerin düş kırıklığı, adaletsizlik gibi unsurlar olarak değerlendirilir. Bunun sonucunda, Selefilige ve Yeni Köktendinciliğe dönmüş olan Siyasal İslam, ‘öteki’ne karşı aktif direnmek amacıyla şiddete başvurmuştur. Seyyid Kutub bu anlamda en önemli isimdir çünkü Kutub, ideolojiyi şiddete yönlendiren eserler de vererek bu harekete öncülük etmiştir.

1980lerde ulus-devlet içinde örgütlenmeyi tamamlayan cihatçı kuvvetler, 1990larda uluslararası alanda aktifleşmiştir. El-Kaide, Selefiligin cihatçı kolu olarak bu duruma en iyi örneklerdendir. Dini ve askeri eğitimin de yoğunlaşmasıyla, bu eğitimi alan güçler diğer İslam ülkelerine yayılarak Selefiligi yaymış, cihatçı fikri benimsetmeye yardımcı olmuşlardır. Böylece Siyasal İslam uluslararası yayılmaya olanak bulmuştur. Farklı bölgelerde örgütler halinde bulunan bu güçleri bir araya toplayarak uluslararası birlik oluşturmak Usame Bin Ladin’in girişimiyle başlamış ve

⁹⁹ A.g.e. s.107.

¹⁰⁰ A.g.e. s.108.

¹⁰¹ A.g.e. s. 108.

Selefilik cihatçı yorumla yayılmaya devam etmiştir, bu sayede Selefilik ve cihatçı yaklaşım kuşaktan kuşağa geçmiştir.¹⁰² “Afgan gazileri tarafından üretilen bu cihatçı yorum politik sosyalleşme yoluyla bir sonraki kuşağa geçmiş ve İslam’ın enternasyonal olarak vahabileşip (katı selefi veya Roy’un ifadesiyle yeni köktendincilik) militanlaşması bu dönemde başlamıştır.”¹⁰³

Ulusal yapılanması en yoğun 1980lerde olan Siyasal İslam, özellikle 1992 sonrasında uluslararası alanda etkinlik göstermiştir. 1992 sonrasında ABD’nin dünyada özellikle Ortadoğu’da giderek artan askeri ve baskın bir güç olması, Siyasal İslam’ın ABD’ye karşı cihatçı bir hareket olarak ivme kazanmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Batı karşıtı görüşlerin, kültürsüzleşme ve izolasyonun yaygın olduğu ülkelerdeki şiddetten güç alarak Afganistan’da Afgan savaşına hazırlanmış eğitilmiş askeri güçlerden oluşan Siyasal İslam Müslümanların bulunduğu ve şiddetin hâkim olduğu yerlerde etkili olmaya başlamıştır. Buna ek olarak bu hareket, Batı’da şiddet uygulayarak hızla yayılmıştır. El Kaide, İslam’ın küreselleşmesiyle kendine Müslümanlardan ittifak bulmuş, cihatçı yorumu kullanarak hızla büyümüştür, bunun sonucu olarak şiddet, cihatçı yaklaşımla birlikte hızla yayılmıştır.

Siyasal İslam’ın ikinci dönemi ve küreselleşme süreci olarak adlandırılan Selefilik/Yeni Köktendincilik, Siyasal İslam’ın ulusaldan uluslararası konuma taşınmasıyla şiddetin etkisi ve sonuçları da küreselleşmiştir. Şiddetin evrenselleşmesine en açık örnekler El-Kaide’nin düzenlediği 11 Eylül saldırıları ve İkiz Kulelerin bombalanmasıdır. Siyasal İslam ilk döneminde taraflardan biri İslamcı güçler, diğeri ise bu güçlerim karşı çıktığı, Batı’nın kuklası olarak gördükleri otoritelerken, yani şiddet bu otoritelere karşı uygulanırken, ikinci dönemde tamamen Batı karşıtı, otorite-sivil ayrımı yapmayan bir şiddet vardır. Şiddetin daha yoğun ve hedef gözetmeksizin uygulandığı bu dönemde Siyasal İslam örgütleri halktan ayrılmış, yer altına inmiş ve şiddeti teröre dönüştürmüşlerdir. El Kaide ve düzenlenen intihar saldırıları, Siyasal İslam’ın ilk dönemindeki ılımlı ve halkın içinde yetişen sakin tutumuna zıt olarak şiddet ve terör yanlısı örgütlerce benimsendiğinin ve Selefilige/Yeni Köktendinciliğe dönüştüğünün kanıtıdır.

---

¹⁰² Burke, s.103.

¹⁰³ Dönmez, s. 109.

Batı ve ABD'nin dünyaya yayılma çabası, cihatçı örgütleri de aynı oranda etkilemiştir. El Kaide gibi örgütler de eylemlerini küreselleştirme yönünde ilerlemiş, bu amaçla harekete geçmişlerdir. ABD'nin Irak ve Afganistan'a askeri müdahalesine cihatçı örgütlerin karşı koyması bu iki tarafın evrenselleşme yolundaki çatışmasına örnektir. Sonuç olarak, İslam'ın ılımlı modernleşmesi de, ikinci dönemdeki, modern İslam'ı yıkmak ve şiddete dayanan İslam yaratmak da modernleşmenin bir sonucudur. Cihatçı İslam tıpkı modernleşme hareketinin gerektirdiği gibi ilk dönemin ılımlı Siyasal İslam'ını yıkarak ve geleneğe karşı çıkararak yeni bir şiddet yöntemi yaratmıştır. Asıl amaç Batı'ya ve Batı özentisi otoritelere karşı gelerek İslam'ın özüne dönmek olsa da zamanla bu amaç yolundan saparak şiddet ve teröre teslim olmuştur. Bu konuda Siyasal İslam'ın başarısızlığı görülmektedir.

11 Eylül sonrası ABD'nin dünyayı Batılılaştırma isteğine karşı, cihatçıların ABD'yi ve işbirlikçilerini yıkmaya isteği ilk bölümde belirtildiği gibi modernliğe içkin bir sorundur. Bu bağlamda Irak küçük bir dünya (küre) olmuş ve modernliği kurmaya çalışan Amerika'ya karşı EI-Kaide ve diğer grupların bunu yıkmaya girişimi dünya üzerindeki İslam-Batı çatışmasının küçük bir yansıması haline gelmiştir.¹⁰⁴

Zamanla hem İslam hem de Batı taraflarında şiddet galip gelmiş, taraflar evrenselleşme yarışına girmiş, bunun sonucunda iktidarı şiddet ve terör ele geçirmiştir.

3.4. Radikal ve İlimli Yaklaşımlar

1970lerden itibaren görülmeye başlanan Siyasal İslam'ın 1990lardan bu yana uluslararası aktiflik kazanmasıyla birlikte radikal ve ılımlı yaklaşımlar da birbirinden belirgin derece ayrılmıştır. Bu yaklaşımları savunan örgütlerden bahsetmeden önce, radikal ve ılımlı yaklaşımların arasındaki farklara değinmek yerinde olacaktır. İlimli yaklaşımlar, Batı ile birlikte Batı'nın kuklası olan ve benliğinden uzaklaşan otoriteye karşı oluşturulmuş, bu otoriteyi Batı'nın gelişmiş özellikleriyle İslam'ın kurallarını harmanlayıp yeniden düzenlemeyi amaçlayan ılımlı Siyasal İslam dönemine aittir, bu da ilk dönemlerine denk gelmektedir. Eğitim ve askeri bünyesinde barındırsa da asıl amaç ılımlı yaklaşımla dönüşümü sağlamaktır.

İlimli Siyasal İslam'da toplumlaşma ve İslamileşme devletten topluma yani yukarıdan aşağıya doğrudur, bu açıdan elitist olduğu söylenebilir. İlimli yaklaşımda

¹⁰⁴ Dönmez, s.113.

ulus-devlet anlayışı hâkimdir, bu sebeple ulusaldır. Uzlaşmacı bir tavır sergileyerek Batı'nın alternatifi bir İslami devlet kurma, toplumu da İslam ve modernizm harmanında yeniden şekillendirme amacı içindedir. "Bu akımın önde gelen düşünürleri 1928'de Mısır'da Müslüman Kardeşler'i kuran Hasan el-Benna ve 1941'de Pakistan Cemaat-i İslami'yi kuran Abu Ala Mawdudi'dir. Bu yaklaşım çerçevesinde isyan ancak barışçıl yollar tükendikten sonra başvurulabilecek bir yöntemdir."¹⁰⁵ İlimli Siyasal İslam'da İslam, Siyasal bir ideoloji olarak benimsenir.

Radikal yaklaşım ise, 1990larda Roy'un belirttiği gibi ilimli Siyasal İslam'ın iflasiyla gelişen, ilimlilikten uzak, daha saldırgan ve organize bir harekettir. Siyasal İslam'ın ikinci dönemi olarak anılan Selefilik, Yeni Köktendincilik ve devamında Vahabilik radikal yaklaşımların en belirgin örnekleridir. Radikal yaklaşım, aslında ilimli yaklaşımın uzlaşmacı tavrına ve taviz vererek iflasına sürüklenmesine bir tepki olarak da düşünülebilir. Bu yaklaşımla, askeri ve dini eğitime özel bir önem verilmiş, Afgan Savaşı için eğitilen askerler toplanmış, hazırda bir ordu bulundurmaya amaçlı askerler silahlandırılmıştır. Şiddete ve teröre dönüşebilen bu yaklaşım, bu sebeplerle militandır. İlimli yaklaşımın ulus-devlet anlayışı bırakılmış, cihatçı ideolojiyle Müslümanların birliği amaçlanarak hareket uluslararası bir hal alıp küreselleşmiştir. Tamamen Batı ve modernleşme karşıtı olan bu yaklaşımda otorite ve sivil ayrımı yoktur, eylemlerinde sivillerin güvenliği düşünülmez hareket edilir. Yapılanma halktan devlete yani aşağıdan yukarıya doğrudur, bu sebeple birey olarak Müslümanların birlik olması amaçlanır, ancak iktidarın ele geçirilmesi esastır.

Bu yaklaşımın önde gelen savunucuları Seyyid Qutb ve Ayetullah Humeyni'ye göre İslam diğer politik ve siyasal sistemlerle bir arada bulunamaz. Bu akımı benimseyenler hâkim güçleri yıkacak hareketlerin geliştirilmesiyle sadece siyasal iktidarın ele geçirilmesini değil fakat aynı zamanda toplum, ahlak ve insan tipinin oluşturulması gerektiğini savunurlar.¹⁰⁶

Bu yaklaşımda, Siyasal İslam bir ideoloji olmasına ek olarak bir harekete dönüştürülür.

Sünni bir örgüt olan Müslüman Kardeşler örgütü, Siyasal İslam'ın iki dönemine de örnek olabilecek, 1928 yılında Mısır'da kurulmuş bir örgüttür. Kurucusu Hasan el-Benna (1906-1949) modernleşmeyi ve Batı'nın gelişmişliğini İslam'a uygun olarak alıp

¹⁰⁵ Levent Duman, ve Özgür Üşenmez. (2016). Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İslam. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(7), 257-275. Erişim Ekim 15, 2018. s.260.

¹⁰⁶ A.g.e. s. 260.

topluma uyarlamayı savunmuş, Müslüman Kardeşler'i bir sivil toplum örgütü gibi Batı sömürgeciliğine karşı protesto temelinde reformist bir anlayışla kurmuştur. Modernleşme, reformist yaklaşım ve İslam senteziyle toplumu yapılandırmayı amaçlayan Benna ılımlı Siyasal İslam'ı benimseyerek Ortadoğu'da bu harekete öncülük etmiştir.

Müslüman Kardeşler, Müslüman toplumu yeniden inşa etmek istemeleri anlamında köktendinciydiler. Özel olarak şiddet içeren yöntemleri benimsememişlerdi: Çünkü el-Benna bir İslam toplumunu ve bir İslam devletini kurmanın ancak Müslüman Kardeşler'in mesajının geniş kabul görmesi durumunda mümkün olabileceğini kabul ediyordu.¹⁰⁷

Benna, Siyonistler ve Araplar arasındaki gerilimin artmasıyla, gelişmiş Batı'ya zıt olarak Müslümanların ilerleyememesinin sebebinin İslam'dan uzaklaşmaları olduğunu düşünmüş, çareyi İslam'ın özüne dönmekte ve İslam ile Batı'nın gelişmişliğini ve modernliği sentezlemekte bulmuş, böylece Müslüman Kardeşler'i kurmuştur. Benna'ya göre kurduğu bu örgüt “ [...] selefi bir mesaj, Sünni bir yöntem, tasavvufi bir hakikat, siyasal bir örgüt, atletik bir grup, bilimsel ve kültürel bir bağ, ekonomik bir girişim ve toplumsal bir fikir [...] ve Sünni, gelenekçi ve reformcu düşüncedeki en aktif unsurların mirasçısı ve icracısı”¹⁰⁸ görevindedir.

Müslüman Kardeşler'in siyasallaşması hükümetin dikkatini çekse de, ılımlı bir yaklaşım izleyen örgüt hükümete yakın durarak siyasi alanla da iletişimini korumuştur. Fakat örgütün güç kazanmasıyla birlikte dini kendi çıkarları için kullanması, daha çok Müslüman'a hitap etmesi ve siyasal etkinliğini artırmasıyla örgüt içinde hükümet karşıtı gençler tarafından 'Ceval' adıyla bir grup oluşturulmuş, hükümetin bu grubu ve örgütü silahlı militanlar ilan ederek yasa dışı bir topluluk olarak görmesiyle üyeler tutuklanmış ve Benna'ya suikast düzenlenerek öldürülmüştür.¹⁰⁹

Müslüman Kardeşler örgütünün ılımlı Siyasal İslam dönemi, Benna'nın tersine, tamamen Batı karşıtı, radikal, cihat yanlısı Seyyid Kutub'un ideolojisiyle bitmiştir. Kutub, radikal Siyasal İslam'ın öncülerinden olup, fikirlerini yansıtan eserler vermiş ve örgütü bu yönde militanlaştırmıştır. Bu süreçte bu ideolojinin küreselleşmesine de katkıda bulunulmuştur. Mısır'da yönetim Nasır'dan Enver Sedat'a geçince (1971)

¹⁰⁷ Black, s.441.

¹⁰⁸ Alev Erkilet, (2004). *Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler*. Ankara: Hece Yayınları. s.236.

¹⁰⁹ Acar, s.13.

sistemde ve uygulamada oluşan farklılıklardan dolayı bazı Müslüman Kardeşler üyeleri farklı örgütlere geçiş yapmış, dağılmışlardır. Fakat kalanlar etkinliğini korumaya, daha aktif olmaya devam etmişler, 1990larda hızla siyasallaşmışlardır. “Sivil toplum kuruluşlarının yönetim kademelerini ele geçiren örgüt, bağımsız milletvekilleri kazanarak meclise girmeyi başarmıştır.”¹¹⁰ ‘Demir Şeyh’ olarak tanınan Mustafa Maşhur, örgütü 1996’dan 2002’ye kadar yönetmiş, onun ölümüyle idareyi yardımcısı Mamun el Hudeybi almıştır. Hudeybi, örgüt içindeki gençlere de üst kadrolarda yer vermiştir.

Müslüman Kardeşler Örgütü’nün radikal uzantıları Muhammed Hüsnü Mübarek yönetimince sert önlemlerle bastırılmış olmasına rağmen, sivil kurumlarda giderek daha etkin bir konum almaya devam etmiştir. Hükümet tarafından hâlen yasal görülmeyen örgüt, ılımlı politikaları sonucunda ülke içerisinde “yarı-yasal” bir konumda varlığını devam ettirmektedir (Kepel, 2001). Siyasi olarak yasaklanmış olmasına rağmen bağımsız adaylarla katıldığı 2005 parlamento seçimlerinde 88 sandalye kazanarak Mısır’daki en büyük muhalefet grubu olmayı başarmıştır.¹¹¹

Mısır’da kurulan ve Ortadoğu’da büyük ses getiren Müslüman Kardeşler, küreselleşerek Suriye, Ürdün, Kuveyt ve Filistin’de de örgütler kurmuş, varlığını bu ülkelerde de devam ettirmiştir.

Müslüman Kardeşler’den birkaç yıl sonra, 1941 yılında Hindistan’da Mevlana Ebu’l Ala el-Mevdudi tarafından Cemaat-i İslami örgütü kurulmuştur. Cemaat-i İslami de Sünni bir örgüt olmasının yanı sıra ideolojik olarak da Müslüman Kardeşler’e benzer. Mevdudi, Benna ile benzer fikirleri paylaşa da, asıl amacı şeriatın yani İslam Hukuku’nun uygulandığı bir İslami toplum oluşturmak ve İslam’ın daha iyi anlaşılmasını sağlayarak İslam’ı bilinçli bir şekilde toplumun her alanında temel kural olarak benimsetmektir. “Mevdûdî, “İslam’ın Anlaşılmasına Yönelik” (Risalat Diniyat in Arabic) adlı eserinde, sadece muhafazakâr ulemayı ele almamış, liberal modernizasyonları ile modern konsepte İslam’a yer vermiştir.”¹¹² Mevdudi, Batı’nın yanı sıra, Batı’ya inanıp Batılılaşarak kendi dinine yozlaşmış Müslümanları ve aydınları da eleştirmektedir.

Onlar, İslam ve demokrasi derken; İslam’ın sunduğu, sosyal adalete, insana verdiği değere ait ne sistematik bir araştırma yapmış, ne de

¹¹⁰ A.g.e. s.14.

¹¹¹ A.g.e. s. 14.

¹¹² A.g.e. s.15.

yapmak için bir çaba sarf etmişlerdir. Bilinçli bir gayret yerine onlar; meşhur bir misalde anlatıldığı gibi; birisi filin kuyruğuna, diğeri bacağına, üçüncüsü karnına, dördüncüsü kulaklarına dokunurken her biri fil'e ait değişik tarifler yapan adamlar gibi davranmaktadırlar.¹¹³

1972'ye kadar örgütü yöneten Mevdudi, siyasal alana daha çok yönelen Benna'dan farklı olarak toplumsal ve sosyal konularda İslam'ın etkinliğine daha çok ağırlık verdiği için, Cemaat-i İslami örgütü Müslüman Kardeşler kadar siyasi ve radikal olmamıştır.

Mevdudi, İslam'ın özünün anlaşılması ve anlatılması için Kuran'ı, Sünnet'i ve İslami eserleri kendi kitaplarında yorumlayarak Benna gibi modernizm ile harmanlamaya çalışmış, örgütü buna göre harekete geçirmiştir. Bu açıdan Mevdudi'nin yaklaşımının da ılımlı olduğu söylenebilir. Mevdudi, modernizmi sentezlemeye çalışmış ise de, Batı'yı sömürgeciliğin getirdiği ayrıştırıcı güç olarak gördüğünden, bütün Müslümanların birleşmesi ve İslam'ı yeniden canlandırmaları (pan-islamizm) gerektiğini savunmuştur. Bu sebeple, Mevdudi bu amaçlarını gerçekleştirebilmenin yolunun daha elitist ve yönetime gelebilecek bireyleri eğitmek ve yönlendirmek olduğunu düşünmüştür. "Müslüman Kardeşler Örgütü, ideolojisini gerçekleştirmek için bir bütün olarak toplumu hedeflerken, Cemaat-i İslami hareketi, daha çok iktidara gelecek liderlerin eğitimiyle ilgilenen daha elit bir kitleye hitap etmektedir."¹¹⁴

İslami devlet ve öze dönüş fikri her zaman Cemaat-i İslami örgütünün hareketlerine öncülük etmiştir ve bu ideolojiyle örgütün, iktidara karşı sürekli aktif bir rolü bulunmuştur. Bu da örgütün siyasetteki görünürlüğünü artırmış, hızla tanınıp desteklenmesine önayak olmuştur. Siyasetteki devleti eleştiren ve İslam'a dönüş üzerine olan örgütün aktifliği Pakistan sayesinde iyice güçlenmiş, bazı dönemlerde Mevdudi ve örgüt üyelerinin tutuklanmasına sebep olmuştur. Örgütün uluslararası etkinliğinin artmasıyla özellikle 1977-78 yıllarında Ziyau'l Hakk idaresiyle başta Hindistan ve Pakistan olmak üzere Keşmir, Afganistan ve Bangladeş'te çalışmaları artmış, siyasal anlamda sınırları aştığını kanıtlamıştır. Özellikle Mısır'da üniversite öğrencilerinin Enver Sedat döneminde Marksist solcu yaklaşıma engel olarak bu akımın sonunu getirmeleri, bu örgüt üyelerinin iktidar tarafından tehdit olarak algılanmasına neden olmuştur.

¹¹³ Seyyid Ebu'l-A'la El-Mevdudi, (1997). *İslamda Siyasi Sistem* (A. Seçkin, Çev.). İstanbul: Özgün Yayıncılık. s.12.

¹¹⁴ Acar, s. 15.

Sedat'ın İsrail'le barış politikası içerisine girmesi, örgütün üye sayısının artmasına ve şiddet eylemlerini yoğunlaştırmasına neden olmuştur. 1981 Haziran'ında Al-Zaviye' t-İl Hamra "İdeolojik Fitne" olayı olarak tarihe gecen ve doğrudan doğruya rejimle çatışma içerisine girilen olayda örgüt kapatılmış ve üyeleri tutuklanmıştır. Örgütün çökertilmesine tepki olarak, Enver Sedat, yakalanamayan militanların suikastı sonucunda öldürülmüştür. Dolayısıyla, başlangıçta bir öğrenci hareketi olarak görülen olayın, sınırları aşması ve doğrudan siyasi hayata etki etmesi, Cemaat-i İslami Örgütü'nün derin köklere sahip olduğunu göstermektedir.¹¹⁵

Doğuşunda devletle uzlaşmacı bir yaklaşımla İslam'a dönüşü Kuran, Sünnet ve kutsal kitapların yorumlanmasıyla sağlamayı hedefleyen Cemaat-i İslami, kurucusu Mevdudi'nin rehberliğinde ılımlı Siyasal İslam örgütü olarak gelişmiştir. Fakat genç nesil üyeler her zaman Mevdudi'nin fikirlerini takip etmemiş, zamanla örgüt militanlaşmaya, ılımlı yaklaşım radikal harekete dönüşmeye başlamıştır. Bu genç üyeler için "[...] kitlelerin sosyo-ekonomik durumu aynı kalmış, otoriter rejimler bu kitleleri marjinalleştirmeye devam etmiştir"¹¹⁶, bu durumun bir sonucu olarak radikal Siyasal İslam hızla evrenselleşerek ulusal sınırları aşmıştır.

Bir diğer Sünni örgüt olarak HAMAS (Hareket-ül Mukavemet-ul İslamiye) yani İslami Direniş Hareketi, Filistin Gazze'de 1987 yılında Şeyh Ahmed İsmail Hasan Yasin tarafından kurulmuştur. Şura tarafından yönetilen örgütün temel amacı İsrail'e karşı direnmek, bireylerin İslam'ı gerektiği gibi yaşamasını sağlamak ve gerektiğinde şiddet yoluyla harekete geçmektir. HAMAS, ideolojik olarak iki hedef belirlemiştir, ilk hedefi Filistin'i İslamiyet'e göre yöneterek toplumu İslamileştirmek ve ikincisi ise İsrail'e karşı direnerek İslami bir toplum kurmaktır. Bu iki ideoloji bağlamında Gazze ve Batı Şeria'da farklı alt gruplar aktif rol oynamış, ideolojilerini gerçekleştirmeye çalışmış ama ideolojik iktidarda HAMAS üstünlüğünü korumuş, grupları kendine bağlamıştır.¹¹⁷

İdeolojik aktifliğinin meyvesini 25 Ocak 2006 Filistin seçimlerinde alan HAMAS, seçimleri kazanmasıyla hükümet kurup meşruiyet kazanmıştır. HAMAS'ın Filistin yönetimini almış olması dış güçler ve Batı tarafından hoş karşılanmasa da,

¹¹⁵ A.g.e. s. 16.

¹¹⁶ Smruti S. Pattanaik, (2011). 'Old' Islamists and 'New' Radicals: Understanding the Politics of Religious Radicalisation in Pakistan and its Implications. *Strategic Analysis*, 35(4), 581-594. s.583.

¹¹⁷ Faik Bulut, (1994), *İslamcı Örgütler*, İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık. s. 247.

HAMAS'ın “icra ettiği şiddet değil, direniştir”¹¹⁸ anlayışı benimsenerek HAMAS'ın İsrail'e karşı direnişini haklı çıkaranlar da olmuştur. HAMAS, seçimle iktidara geldiğinden, Batı'ya karşı daha güçlü bir iktidar kurmak için devleti değiştirmeyi hedeflediğinden, ılımlı Siyasal İslam örgütü olarak düşünülebilir.

Müslüman Kardeşler'den ilhamla Tunus'da 1979'da temelleri atılan, 1981'de İslami Eğilim Hareketi adıyla aktiflik kazanan, adı 1989'da en-Nahda olarak değiştirilen bir örgüt kurulmuştur. Örgütün en önemli kurucularından biri olan Gannuşi'nin ideolojisi, ılımlı bir şekilde bireyleri İslam'a davet ederek Müslüman Kardeşler'in yolunu izlemektir, fakat zamanla örgüt içinde ılımlı ve radikal gruplar ayrılmaya başlamıştır. En-Nahda örgütü İslam'ı yorumlamada ve inanç konusunda daha esnek iken,

Müslüman Kardeşler hareketinin ise, İslamiyet'e ve İslami kurallara ilişkin vurgusu çok daha derindir. Bu noktada, en-Nahda'nın İslamiyet'i yorumlamasındaki esnekliğin, rejim tarafından yasaklanan hareketin liderlerinin uzun yıllar yurtdışında yaşamalarından ve Batılı düşünceyle yakın temas halinde bulunmalarından kaynaklandığı da söylenebilir.¹¹⁹

Müslüman Kardeşler'e göre daha esnek davranan en-Nahda, Müslüman Kardeşler kadar aktif ve etkili olamasa da ılımlı bir yaklaşım izleyerek ve demokratik seçimleri savunarak varlığını siyasette hissetmiştir. En-Nahda'yı “İktidardaki İslamcılar”¹²⁰ kategorisinde düşünmek mümkündür çünkü kendini ulusal parti olarak nitelendiren bu örgüt siyasette aktiftir ve siyaseti dinden ayıran bir ideolojiyi savunur. Ama Tunus İslamcı seçmenleri cihatçı Selefi aktörlere dönmeye başladıkları için ılımlı en-Nahda örgütü etkinliğini kaybetmektedir.¹²¹ Radikal Selefi örgütlerden farklı olarak esnek bir ideolojiye sahip olan, demokratik seçimlerle başa gelmeyi savunan en-Nahda örgütünün ılımlı Siyasal İslam'ı benimsediği söylenebilir.

Müslüman Kardeşler örgütünün kurucusu Benna'nın ılımlı Siyasal İslam yaklaşımına tepki olarak, Seyyid Kutub'un radikal ve şiddeti ön plana çıkaran fikirlerinden beslenen El-Kaide örgütü ise bir radikal yaklaşım örneğidir, bundan dolayı terör örgütü olarak anılmaktadır. El Kaide, 1988 yılında Usame bin Ladin tarafından

¹¹⁸ Alison Pargeter, (2010), *Müslüman Kardeşler Muhalefetten İktidara* (S. Çelik, Çev.). İstanbul, Ayrıntı Yayınları. s.169

¹¹⁹ Özkoç, s. 44.

¹²⁰ Maren Koss, (2017). Sunni Political İslam: Grasping the Emerging Divide. *Giga Focus*, 7, 1-11.

Erişim Aralık 1, 2018. s.1.

¹²¹ A.g.e. s.1.

kurulmuştur. Müslüman Kardeşler'in Batı'ya ılımlı tavrı eleştirilmiş ve Müslüman Kardeşler'e tepkiyi El Kaide'nin liderlerinden Ayman El-Zevahiri "kafir rejimlerle ortak anlayış ve birlikte yaşam adına İslam ilkelerinden taviz vermeye hazır oluşları ve bu rejimlerin resmi kurumlarında yer almaları sebebiyle ideolojik ve politik olarak intihar et[mişlerdir]"¹²² cümlesiyle açıklamıştır.

Batı kendi düşmanını kendi yarattı. [...] Artık Batı'nın koyduğu isimle "İslami Terör", El Kaide'yle somutlaştı. [...] El Kaide, Sovyetler' karşı Afganistan'da savaşmak için Amerika tarafından kurulmuş silahlı ve dini-ideolojik bir örgüttü. Finansmanı genellikle Suudi Arabistan'dan bulunmuş, silahları, eğitimi ve örgütlenmesi CIA tarafından sağlanmıştı. El Kaide, Afganistan'da Sovyet işgalini püskürttü, fakat Sovyetler çöktükten sonra hedefsiz kalınca Ortadoğu anlaşmazlığını bahane ederek, kendini yaratan ABD'ye yöneldi.¹²³

11 Eylül saldırıları ve İkiz Kuleler'in bombalanması, bu intihar saldırılarından sorumlu tutulan El Kaide'nin devlet-sivil ayrımı yapmaksızın şiddet uyguladığına ve ılımlı Siyasal İslam'dan ziyade Radikal/şiddet yanlısı Siyasal İslam fikrini benimsediğine işaretler.

¹²² Meir Hatina, (2012). Redeeming Sunni Islam: Al-Qa'idas Polemic against the Muslim Brethren. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 39(1), 101-113. s.105.

¹²³ Emre Kongar, (2016). *ABD'nin Siyasal İslam'la Dansı*. İstanbul: Remzi Kitabevi. s. 30.

4. BÖLÜM

MÜSLÜMAN KARDEŞLER

Müslüman Kardeşler Örgütü, Mısır'da kurulmuş, Siyasal İslam ideolojisine sahip bir örgüttür. Bu ideolojiyle birlikte özellikle Ortadoğu'da aktiflik göstermiş, dünya gündeminde kendine yer bulmuştur. Tezin bu bölümünde Müslüman Kardeşler'in tarihi süreci, ideolojik yapısı ve önderleri, Ortadoğu'da etkili olduğu ülkeler ve Mısır siyaseti ile ilişkisi konularına değinilecektir.

4.1. MÜSLÜMAN KARDEŞLER'İN TARİHİ SÜRECİ

Bir hareketi oluşturan nedenleri, hareketin amacını ve etkilerini anlamak için o hareketin tarihi sürecini incelemek gerekmektedir. Müslüman Kardeşler'in daha iyi anlaşılması için bu bölümde bu örgütün kuruluşu, büyüme süreci ve Mısır'da Cumhuriyet Dönemi sonrasındaki durumu incelenecektir.

4.1.1. Müslüman Kardeşler'in Kuruluşu

Müslüman Kardeşler yani İhvan-ı Müslüm'in kuruluşundan önce, bu örgütün kurulmasına sebep olan etmenleri anlamak gerekmektedir. Örgütün kurucusu Hasan el-Benna'nın öngörülü yaklaşımının yanı sıra örgütün başka bir ülkede değil de özellikle Mısır'da kurulmasına zemin hazırlayan asıl sebep, Mısır'ın siyasi, ekonomik ve sosyal problemlerin içinde bir çıkmaza sürükleniyor olmasıdır. Bu çıkmazın zeminini ise İngiliz sömürgesi ve baskısı oluşturmaktadır. İşgalden sonra yıllarca süren sömürge dönemi ile Mısır'ın kendi kimliğini bulmasının önüne geçilmiş, İngiliz idaresinde sömürülen bir ülke olarak sindirilmesi amaçlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin egemenliğinden çıkmasıyla ve 1882 yılında İngiltere tarafından işgal edilmesiyle¹²⁴ Mısır bir Arap ülkesi olarak kendi kimliğini bulamamış, kendini tanıyamadan başka bir devletin kontrolüne girmiştir. Yaklaşık 30 yıl İngiliz sömürgesine maruz kaldıktan sonra, 1919'da bir ayaklanmayla bağımsızlık kazanan

¹²⁴ Ahmet Emin Dağ, (2012). *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler: Hasan El Benna (6.)*, İstanbul: İlke Yayınları. s.13.

Mısır'da İngiliz sömürgesi resmi olarak bitmiş görünse de, İngiltere'nin Kral I. Fuad ile iletişimiyle bu sömürge fiilen baskı ve idare olarak devam etmiş, İngilizler varlıklarını hissettirmişlerdir. İngilizlere kendilerini tehlikede gördükleri zamanlarda Mısır'a müdahale hakkı tanınması, Mısır'ın bağımsızlığının kısmi ve İngiliz kontrolünde olduğunu göstermektedir.

İngilizlerin Mısır konusunda bu derece kontrolcü olmalarının asıl sebebi Süveyş kanalı ve Nil Nehri'nden beslenen verimli topraklardır. Mısır'a hükmetmekle birlikte Süveyş Kanalı ve verimli toprakların idaresini de kontrolünde tutan İngiltere, sömürge yarışında Batı'da önemli bir yere gelmiştir. Kanalda ve topraklarda Mısır'lı Arapları işçi olarak çalıştırarak, kendi sanayisine sürekli pamuk hammaddesi sağlamak amacıyla tek tip ürün üretimine izin vererek Mısır'ın hem ekonomik, hem de sosyal yapısından faydalanmıştır. Bu sebeple Mısır, kanal ve tarım kaynaklarından yeterli gelir elde edemediğinden, İngiltere'ye ekonomik bağımlılığı da oluşmuş, buna bağlı olarak toplumsal sınıflarda uçurumlar meydana gelmiştir. İngiliz destekçisi Mısır zenginleri çok zengin, İngiliz sömürgesindeki işçi ve alt sınıf ise çok fakir olduğundan sosyal tabakalar arasında büyük ekonomik farklar oluşmuştur.¹²⁵

Ekonomik ve sosyal sömürgeye ek olarak, İngiltere'nin Batılı düşünce ve ideolojisini Mısır halkına empoze etme çabası, Mısır'da bu empozeye açık, İngiltere yanlısı bir kesim ile örf ve adetlerine bağlı daha gelenekçi diğer kesim arasında çatışmaya, toplum içinde ayrışmaya sebep olmuştur. Gelenekçi kesim, toplumsal ve kültürel değerlere ek olarak dini değerlerin de yozlaşmaya başladığını, bu değerlerin zamanla sindirilme ve kaybolma tehdidi altında olduğunu savunarak direnmeye çabalamışlardır. Toplumdaki Batılılaşma ile ideolojik olarak Batı'ya dönüş, bu kesimce İslam için bir tehdit ve İngiliz/Batı sömürgesi karşı konulması gereken bir güç olarak değerlendirilmiştir.¹²⁶

İngilizlerin Süveyş Kanalı'nın, Mısır topraklarının, tarımın ve işgücünün üzerindeki ambargosuna tepki olarak Mısır'da milliyetçi bir tutum gelişmeye başlamıştır. Mısır'ın 1922'de İngiliz boyunduruğundan kurtulmasıyla, 1924'de ilk

¹²⁵ Brynjar Lia, (2013). *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu 1928-1942*. İstanbul: Ekin Yayınları. s.55.

¹²⁶ Selin Çağlayan, (2011). *Müslüman Kardeşlerden Yeni Osmanlılara İslamcılık*, Ankara: İmge Yayıncılık. s.164-166.

seçimler yapılmış ve milliyetçiliği savunan Wafd Partisi iktidara geçmiştir.¹²⁷ Fakat, aşırı milliyetçi tavırlarıyla Wafd Partisi İngiltere'nin çıkarlarına ters düşmüş, Kral I. Fuad'ın müdahalesiyle seçimler yenilenmiş, Wafd Partisi tekrar seçimleri kazanmış, yeniden istifası istenmiş, buna rağmen partinin etkinliği yine görülmüş ve Mısır siyaseti bir kısır döngü içine girmiştir. Buradan hareketle, Mısır'ın İngiltere sömürgesinden sonra elde ettiği özgürlüğün aslında kısmi özgürlük olduğunu, bunun da ülkeyi bir kaos ortamına dönüştürdüğünü söylemek mümkündür. Resmiyette sömürge dönemi sona ermiş görünse de, İngiltere'nin Mısır'da otoritesi ve kontrolü devam etmekte, Mısır halkının özgürlüğü sadece kâğıt üzerinde görünmekte ve fiilen İngiltere aktifliğini sürdürmektedir.¹²⁸ İngilizlerin Mısır halkının milli kültür ve değerlerine, kimliğine, dinine, ekonomisine ve özgürlüğüne bir tehdit ve engel olması, Mısır iktidarının bu duruma karşı zayıf kalması, bu emperyalist güce ve etkilerine karşı duracak bir güce ihtiyacı doğurmuştur. Müslüman Kardeşler Örgütü, bu ortamda Mısır'ı İngiliz güçlerine karşı savunacak bir güç olarak doğmuştur.

Müslüman Kardeşler'in kurucusu Hasan el-Benna, 1906'da Mahmudiye'de doğmuş, burada dini eğitimini tamamlamış ve İngiliz sömürgesi dönemine çocukluk ve gençlik yıllarında şahitlik etmiştir. 1919'da gerçekleşen İngiliz sömürgesi karşıtı ayaklanmalardan etkilenen Benna, bu konuda aktif olabilmek ve hizmette bulunabilmek amacıyla, Mahmudiye'deki dini eğitimden sonra Kahire'de öğretmen okuluna devam etmiştir.¹²⁹ Öğretmenliğe ek olarak Genç Müslümanlar Birliği ile Hasefi Hayır Cemiyeti'ne de katılması, Hasan el-Benna'nın toplumu daha iyi tanmasına ve onlara nasıl hitap edip iletişim kuracağını, nasıl yönlendireceğini anlamasına yardımcı olmuştur. Bunlara ek olarak, toplumla iletişimini sürekli tutmasıyla, zengin ve fakir kesimin İngilizlere karşı tutumunu, sınıfsal farklılıkları, zenginlerin pasifliğini ve fakirlerin direnme isteğini gözlemlemiştir. Böylece, örgütü kurduğu zaman örgütteki yüksek mevkilere toplumun alt sınıf üyelerini getirmiştir:

İngiliz varlığının her yerde kendini göstermesinden ayrı olarak, bir tarafta yabancı mukimler ile üst sınıftan Mısırlıları, diğer tarafta yoksul, yerli Mısırlıları ayıran büyük sınıf farklılıkları, Hasan el-Benna'nın Mısır toplumunda zaten var olan sosyo-ekonomik adaletsizliğin keskin bir

¹²⁷ Halil İbrahim Canbegi, (2013). *Mısırda Müslüman Kardeşler Cemiyeti*, İstanbul: Öteki Adam Yayınları. s. 46.

¹²⁸ Serdar Şenol, (2014). *Müslüman Kardeşler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi. s.7.

¹²⁹ Şenol, s. 9.

şekilde farkına varmasına katkıda bulundu. [...] Hasan el-Benna ilk taraftarlarından çoğunu, toplumun alt sınıflarından seçmiş ve örgütünde onlara önde gelen mevkiler tevdi etmiştir.¹³⁰

Benna, öğretmen olarak İsmailiyye'ye atanmasıyla birlikte İngilizlerin ve Mısırların arasındaki efendi-köle ilişkisini daha net görmüş ve davasına daha sıkı sarılmıştır. İsmailiyye'nin Benna'yı bu kadar etkilemesinin sebepleri bu kentin Süveyş Kanalı bölgesinde olması, Mısır şirketlerinin burada yoğunlaşması, İngilizlerin buraya yerleşerek kendileri zenginlik ve lüks evler içinde yaşarken aynı bölgede Mısır halkının fakirlik ve düşük yaşam standartlarıyla yaşamaları ve İngilizlere çalışarak onların kölesi durumunda olmalarıdır.¹³¹

Benna, buradan hareketle sömürgeci İngilizler, yozlaşmış, kültürden uzaklaşmış zengin Mısırlılar ve sömürülen fakir alt sınıf arasındaki farkın adaletsizliğine, sömürge dönemiyle gelen kültürsüzleşmeye, dinden uzaklaşmaya, hegemonyacı bir gücün dininin, dilinin ve kültürünün baskısı altında erimeye direnmeyi ve karşı durmayı Mısırlıların kurtuluşu için bir zorunluluk olarak görmüştür. Öğretmen olmasının sağladığı imkânlarla çevresinde daha çok kişiye hitap etmiş, ulaşabildiği kadarına eğitici ve öğretici konuşmalar yapmış, konferanslar düzenlemiş ve kuracağı örgüte üye toplamayı hedeflemiştir. Toplumun alt sınıfından, kendisi gibi sömürge dönemine şahitlik eden genelde gençlerin oluşturduğu gruplar Benna'yı takip etmiştir.¹³² Bu çabalarının sonucunda, fakir alt sınıfa yardım ve yozlaşan, kendi kültürüne ve dinine yabancılaşan toplumu İngiltere etkisinden kurtarmak amacıyla Hasan El Benna ve altı arkadaşı tarafından Müslüman Kardeşler Örgütü İhvanil Müslimin adıyla 1928'de kurulmuştur.¹³³

Örgüt üyelerinin ilk başlarda genelde toplumun alt kesiminden bireyler olmasından dolayı, “Zengin Mısırlı elitlere tepki olarak ortaya çıkan MK üyeleri genellikle eğitimsiz kimselerdi. Hasan el Benna bu eğitimsiz kadroyu eğiterek MK'nın ideolojisinde sürekliliği yakalamasını sağlamıştır”.¹³⁴ Fikirlerini sosyal etkinliklerle yaymayı hedefleyen ve örgütün temellerini İslam'a dayandıran Hasan el Benna, İsmailiyye'de cami yaptırma kararı almış, bunun için gereken bütçeyi de köy köy

¹³⁰ Lia, s. 55.

¹³¹ Çağlayan, s.166.

¹³² Lia, s.64.

¹³³ Lia, s.63-64.

¹³⁴ Şenol, s.11.

dolaşarak toplamaya çalışmıştır.¹³⁵ Bu sayede Benna fikirlerini kolayca yayma fırsatı bulmuş, toplumda farklı bölgelerdeki farklı gruplarla iletişime geçebilmiş ve ideolojisinin de toplumda yer edinmesini kolaylaştırmıştır.

4.1.2. Müslüman Kardeşler'in Büyüme Süreci

“Kardeşler, siz ne bir hayır kurumu, ne bir siyasi parti, ne de sınırlı amaçları olan yerel bir örgütsünüz. Daha çok siz, bu milletin kalbine giden yolu oluşturan yeni bir ruhsunuz.” Hasan el-Benna, 1939¹³⁶

Cami, okul gibi kurumları yaptırmak için bütçe toplamak ve hayır işleri için köy köy dolaşarak hem kendini, hem de örgütü tanıtan Hasan el Benna, olumlu ve yapıcı yaklaşımıyla oldukça stratejik davranmış ve Müslüman Kardeşler'in temellerini sağlam zemine oturtmuştur. Öğretmen olmasının hitabete ve konuşma tarzına, insanlara yaklaşımına olan olumlu etkisiyle, dostane ve mütevazı tavrıyla, hareketin temelini İslam'a dayandırmakla toplumun alt kesiminden giderek artan bir destek görmüş ve din yoluyla ideolojisini yaymaya devam etmiştir. Hükümet karşıtı bir eylemde bulunmadan, toplumun alt zemininden yavaş ama etkili bir hareket başlatmıştır. Bu süreçte, konferanslar, toplumla sohbetler, yardımlaşma amaçlı etkinlikler gibi girişimlerle daha fazla üyeye ulaşmıştır. Alt kesimin desteğinin yanı sıra, zengin kesimin de partizanlığını kazanmak için özellikle bayram kutlamalarına önem verilmiş, bu kutlamalarla Mısır'daki meşhur ailelerin çocuklarına ulaşılmış ve örgüte bu ailelerden üyeler kazandırılmıştır.¹³⁷ Bu sayede zamanla Müslüman Kardeşler Örgütü hem zengin hem de alt kesimden üyelere sahip olmuş, ideolojisini toplumun bütününe yayma olanağı bulmuştur.

Üye sayısındaki artışa paralel olarak örgütün merkezi 1932 yılında İsmailiyye'den Kahire'ye taşınmıştır. Bu arada, şube sayısında da önemli artış olmuş, 1936'da örgüt yaklaşık 150 şubeyle aktifliğini devam ettirir hale gelmiştir.¹³⁸ Bu gelişmelere ek olarak, 1933 yılında Müslüman Kardeşler haftalık çıkan Ceridetül Ihvanil Müslimin gazetesiyle yayın hayatına başlamış, buna takiben 1934'de kendi

¹³⁵ Lia, s.73.

¹³⁶ A.g.e. s.205.

¹³⁷ A.g.e. s.188.

¹³⁸ Lia, s.135.

basımevlerini kurmuştur.¹³⁹ Böylece örgütü tanıtabilecek kitapçık ve broşür gibi yayınları basıp yayma fırsatı elde etmiştir. Müslüman Kardeşler Örgütü üyelerince 1935’de kabul gören genel yasa ile de Hasan el Benna’nın örgütün yüksek otorite üyesi ve “Genel Rehber”i olduğu ilan edilmiş, Benna örgütün kurucusu ve yöneticisi olarak tanınmıştır.¹⁴⁰

Mısır’da Hasan el Benna’nın önderliğinde ve rehberliğinde hızla yayılan, şubelerinin sayısını artıran Müslüman Kardeşler, etkinliklerini genelde sosyal alanlarda göstererek toplumun içinde fark edilmeden yayılmaya çalışmıştır, bu sebeple hükümet için bir tehdit teşkil etmemiştir. Örgütün uluslar arası alanda etkinliği ve siyasete uzanan kolu örgütün 1936’da İngiliz sömürmesine ve Siyonistlere karşı Filistin’de düzenlenen ayaklanmaya desteği ile açığa çıkmış, bu tarihten itibaren hareket sosyal alandan siyasala kaymış ve hükümetin örgüt üzerinde her zaman bir baskısı ve gözetimi olmuştur. Müslüman Kardeşler’in Filistin’e açık desteği, Araplarda bu örgüte karşı olumlu ve dostane bir yaklaşım uyandırmış, bunun getirisi olarak da 1940’lara doğru Suriye, Filistin ve Lübnan’da örgüte bağlı şubeler açılmıştır.¹⁴¹

Müslüman Kardeşler’in hızla halk arasında yayılması, üye ve şube sayısını artırması ve özellikle Filistin’i İngiliz ve Siyonistlere karşı savunması Mısır iktidarındaki İngiliz baskısı altındaki Wafd Partisi tarafından siyasal bir tehdit olarak algılanmış ve hükümet tarafından örgüte bölgesel ve siyasal baskı ve kısıtlamalar uygulanmıştır.¹⁴² Buna cevaben de Hasan el Benna örgüt üyelerinden davalarına daha sıkı sarılmalarını ve sonuna kadar davalarını savunmalarını istemiştir. Fakat hükümetin örgüte karşı tavır alması, zengin Mısırlı örgüt üyelerinin gözünü korkutarak üyelikten çekilmelerine ve Benna’nın örgütün üye sınıflandırmasını yeniden düzenlemesine sebep olmuştur.¹⁴³ Geriye, örgütün üyelerinden örgüte tam aidiyet ve ideolojilerine bağlılık isteyen Benna ve sömürgeci dönemin acılarını bizzat çeken ve örgütte üst pozisyonlara yükselmeyi hedefleyen orta ve alt sınıf tabakadan üyeler kalmıştır.¹⁴⁴ Bu da, zengin ve elit tabakanın savunduğu hükümete karşı, örgütün ideolojisinin bu üyelerce benimsenip daha etkili bir şekilde uygulanacağını habercisi olmuştur, bu durumu orta-alt sınıfın

¹³⁹ A.g.e. s. 138.

¹⁴⁰ Lia, s.141.

¹⁴¹ Çağlayan, s.171.

¹⁴² Lia, s.292.

¹⁴³ Şenol, s.14.

¹⁴⁴ Lia, s.260.

örgütü Müslüman Kardeşler, zengin-elit sınıfın İngiliz destekli otoritesine karşı şekilde özetlemek mümkündür.

Zengin-elit kesim ile fakir-alt sınıfın ayrı iki tabaka haline gelmesi ve birinin hükümeti birinin örgütü desteklemesi, zenginlerin örgütten çekilmesi Hasan el Benna'nın örgütün kuruluşunda planladığı tavrı değiştirmiş, bundan böyle örgüt Batı yanlısı zenginler ve hükümete karşı bir hal almış, hoşgörülü tavrı politik ve siyasi bir tutuma dönüşmüştür. Hızla artan gücü ve üye sayısı ile hükümetin ve halkın dikkatini çeken Müslüman Kardeşler, 1940'lara doğru siyasette oldukça aktif, etkili ve tanınır hale gelmiştir. "Bir yandan siyasi iktidara sosyal reform çağrısı yaparken bir yandan da tüm sanayi kuruluşların millileştirilmesi konusunda çağrı yaparak kamuoyu oluşturma gayreti içerisindeyler. Bu hususlarda yapmış oldukları çalışmalar toplum nezdinde daha fazla itibar kazanmalarına sebep olmuştur."¹⁴⁵

Müslüman Kardeşler, tanınırlık ve aktiflik oranındaki artışa bağlı olarak siyasetteki gücünü pekiştirmiş ve stratejisini geliştirmiştir. Zamanla Kral'a desteğini artıran örgüt, basın ve yayın organlarıyla hükümeti açıktan eleştirmeye ve Wafd Partisi'ne karşıtlığını ortaya koymaya başlamıştır. Bu stratejik yolda Hükümete karşı Kral yanlısı gibi görünse de, Benna ideolojilerine bağlılığı ve örgütün bağımsızlığını esas kılmış, bu konuda üyeleri uyarmıştır:

Kral, bu ülkenin meşru yöneticisidir... Müslüman Kardeşler'in saraya karşı konumu sadakat ve sevgi konumudur. Genel İrşad Meclisi [MİA] [sadakat ve sevgi] (Müslüman Kardeşler) bağlarını güçlendirmeye ve Saray'ın bu gerçeği anlamasını sağlamaya çalışmaktadır. Bununla birlikte bu bizi, iyi nasihatten, eğer MİA bunu zorunlu kılacak bir şey fark edecek olursa, hak söz söylemekten alıkoyamaz.¹⁴⁶

Hasan el Benna, örgüt saray yanlısı bir görüntü çizse de kimliğinden ve ideolojisinden ödün vermeyeceğini açık ve net bir yazıyla belirtmiştir. Benna'nın amacı örgütün bağımsızlığını sürdürmek ve herhangi bir sınıfın ya da kurumun adıyla sınırlandırılmasını önlemektir, bu sayede örgüt toplumun her kesimine ve her gruba hitap edebilecektir. Bu öngörüsü, hükümet örgüte baskıda bulunurken Kral'ın örgütü yalnız bıraktığı, desteklemediği zaman Hasan el Benna'yı haklı çıkarmıştır.

¹⁴⁵ Şenol, s.15.

¹⁴⁶ Lia, s. 294.

Örgütün Mısır dışında aktif hareket gösterdiği ilk ülke, İngiliz ve Siyonistlerle mücadele içinde olan Filistin'dir. Örgüt üyelerinin Filistin'i Siyonistlere karşı koruma çabası ve bu yöndeki yardımı Müslüman Kardeşler'in çevre ülkelerce daha hızlı tanınmasına ve ideolojisinin yayılmasına olanak sağlamıştır. Bununla beraber, mücadeleye dâhil olan örgüt üyelerinin tutuklanmasıyla Hasan el Benna örgüt üyelerini daha ılımlı olmaya davet etmiş, bu sebeple örgüt içinde ılımlı/radikal taraflar ortaya çıkmış, radikal tarafın Muhammed Gençliği adıyla farklı bir örgüt oluşturmasıyla Benna ılımlı üyelerle örgütte daha sağlam adımlar atmıştır.¹⁴⁷ Hasan el Benna, ılımlı tavrını örgütün kuruluşundan itibaren liderlik süreci devam ettiği sürece korumuş, örgütün amacına ulaşabilmesi için yavaş ama sağlam adımlarla ilerlenmesini, radikal saldırılardan uzak durulmasını ve önce halkın takdirini kazanarak iktidara yükselmeyi uygun görmüştür.

1941'de düzenlenen kongrede Hasan El Benna'nın Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesini teklifiyle örgütün hükümet ve İngilizler tarafından tehdit niteliği artmış ve Benna Kahire'den Kena'ya tayin edilmiştir. Müslüman Kardeşler örgütü üyelerinden siyasette ve hükümette etkili olanlarının sayesinde Benna tekrar Kahire'ye tayin olmuş, bu da örgütün etkisini ve ne derece güçlendiğini kanıtlamıştır. Bundan sonra kraliyet örgütü destekler görünmeye karar vermiş, örgütün toplantılarına müsaade edilmiştir. Bu da, Müslüman Kardeşler'in diğer örgüt ve hareketlerden farklı olarak kraliyetin örgütü tanıdığını, gücünü, etkisini ve ayrıcalığını kanıtlamıştır.¹⁴⁸ Örgüte bunca ayrıcalık tanınması İngiliz güçleri için tehdit teşkil ettiğinden, İngilizler'in baskısıyla hükümet tarafından Hasan el Benna, sonrasında örgüt üyelerinin bir kısmı ve örgütü destekleyen öğrenciler tutuklanmıştır. Örgütle görüşmelerle serbest bırakılmışlar, bu da İngilizlerin Mısır hükümetinin kadrosunu değişikliğe zorlamasıyla ve yeni hükümetle sonuçlanmıştır.

Yeni hükümet, 1942'de seçimlere girerek siyasette bizzat varlığını göstermek isteyen Müslüman Kardeşler'den seçimlerden geri çekilmesini istemiş, Hasan el Benna da bunu kabul ederek geri adım atmış ve hükümete bağlılığını bildirmiştir. Benna'nın bu geri adımı örgüt içinde Benna'ya olan inancın ve bağlılığın sarsılmasına, radikal düşüncenin yeniden gündeme gelmesine sebep olmuştur. İlimli tavrı savunan Benna

---

¹⁴⁷ Şenol, s.16.

¹⁴⁸ Lia, s.357.

için, hedefe ulaşmak uğruna bu geri adımı atmak gerekli olsa da, Benna 1945’de yeniden İsmailiyye’de seçimlere katılmış fakat hile sonucunda seçimleri kaybetmiştir.¹⁴⁹Bu hile ile örgüt üyelerince radikal yaklaşım savunulmuş, örgütün emellerini gerçekleştirmesinin tek yolunun ılımlı ilişkilerden değil, devrimden ve şiddetten geçtiği dile getirilmiştir.¹⁵⁰

MK’nın siyasi olarak engellenmesi daha önce Filistin’e yardım için ve Mısır’daki İngiliz güçleri ile mücadele etmek için kurulan silahlı kanadı tekrar harekete geçirmiştir. Her ne kadar Hasan el Benna silahlı bir ayaklanmaya karşı olmuşsa da özellikle hükümetin uyguladığı baskılar Hasan el Benna’nın örgüt içindeki etkinliğini yitirmesine ve örgütün radikalleşmesine yol açmıştır.¹⁵¹

Örgütün radikalleşmeye başlamasıyla örgüte yapılan polis baskınları aynı oranda artmış ve bunun sonucunda baskınlarda bulunan Filistin’e destek zamanlarından kaldığı söylenen silahlar neticesinde tutuklamalar çoğalmıştır. Tutuklamaların artmasıyla örgüt içindeki haberleşme ve Benna’nın üyelerle bağı zaman zaman kesilmiş, bu zamanlarda radikal bir üyenin başbakanı vurmasıyla olaylar tırmanmıştır. Bunun sonucunda, Hasan el Benna bu saldırıdan örgütü aklamaya ve hala ılımlı yaklaşıma çalışsa da gizli servis tarafından öldürülmüştür.¹⁵²

Hasan el Benna’nın öldürülmesinden sonra örgütü Benna’nın ılımlı tutumunu takip eden Hasan Hudeybi yönetmeye başlamıştır. Hudeybi’nin ılımlı tavrına rağmen Benna’nın öldürülmesine tepkinin ve radikal düşüncelerin etkisinde olan örgüt üyeleri kontrolden çıkmış, tutuklanmalar artmış ve Başbakan Abdulhadi’ye suikast girişimi de çoğu üyenin tutuklanmasına sebep olmuştur.¹⁵³ Buradan hareketle, Müslüman Kardeşler örgütünde artık ılımlı yaklaşımdan bahsetmek mümkün değildir, örgüt şiddet ve radikalizme sürüklenmektedir ve örgüt üyeleri artık aşağıdan yukarıya toplumsallaşmaya ve bunun devrimle uygulanabileceğine inanmaktadırlar.

4.1.3. Mısır’da Cumhuriyet Dönemi Sonrası Müslüman Kardeşler

Mısır tarihinde 26 Ocak 1952’de başlayan İngiliz sömürgesi karşıtı ayaklanmanın ardından, 23 Temmuz 1952’de gerçekleşen darbenin önemi büyüktür. Bu

¹⁴⁹ Şenol, s.19.

¹⁵⁰ Lia, s. 368.

¹⁵¹ Şenol, s.19.

¹⁵² Çağlayan, s.176.

¹⁵³ Çağlayan, s.193.

tarihte Cemal Abdülnasır ve General Muhammed Necip komutasındaki Hür Subaylar oluşumu iktidara darbe düzenlemiş, krallığa son vermiş ve Abdülnasır kontrolünde Necip'in cumhurbaşkanlığında Mısır'ın Cumhuriyet dönemi başlamıştır. Bu döneme kadar Müslüman Kardeşler ve Hür Subaylar arasında paralel bir ilerleme görülmüş, iki oluşum birbiriyle örtüşen bir uyum içinde ilerlemiştir.

1952 sonrasında Hudeybi'den ziyade, Hasan el Benna'dan sonra Müslüman Kardeşler'de en çok anılan isim olarak Seyyid Kutub'tan sık sık bahsedilir. Kutub, araştırma için gönderildiği Amerika'dan Mısır hükümetine ve İngilizlere karşı, Benna'nın öldürülmesinin de etkisiyle radikal ve devrimsel düşüncelerle dönmüştür. Hür Subaylar'ın iktidara gelişiyle Abdülnasır Müslüman Kardeşler'in kabineye dâhil olmasını istemiş, fakat örgüt kendi amaçlarına ve yöntemlere hizmet etmeyeceği gerekçesiyle bu teklifi reddetmiş, bu da Abdülnasır yönetimi ile Müslüman Kardeşler'in arasının açılmasına sebep olmuştur.¹⁵⁴ Bundan sonrasında Abdülnasır halkı Müslüman Kardeşler'e karşı düşmanlaştırmaya çalışmış, örgüt üyelerini zaman zaman tutuklatmış ve örgütün hareketlerine engel olmayı hedeflemiştir. Örgüt bağımsızlığını korumak adına Nasır'la birlikte çalışmamış, bu durum Nasır'ın örgütle ve Muhammed Necip'le iktidar kavgasına sebep olmuştur.

1953'de Mısır'da 1952'de siyasi bir parti olarak kabul edilen Müslüman Kardeşler dahil tüm siyasi partiler yasaklanmış, Hür Subaylar iktidarı sağlama alınmıştır. 26 Ekim 1954'te Nasır'a uygulanan suikast girişimi, Nasır'ın bu girişimden Necip'i ve örgütü sorumlu tutması onun iktidar yolunu açmış, onu emellerine yakınlaştırmıştır. Nasır, Müslüman Kardeşler'e karşı halkı kışkırtma ve örgütü karalamayla birlikte Necip'in de örgütle birlikte çalıştığını söyleyip örgüt üleriyle lideri Hudeybi ve Seyyid Kutub'u tutuklatmış, işkence görmelerini sağlamış ve Necip'i devirmiştir. İktidar koltuğuna oturan Nasır, sosyalizmi ön planda tutarak bir dönem SSCB ile birlikte çalışmıştır.¹⁵⁵

Nasır döneminde Müslüman Kardeşler Örgütü'nün binlerce üyesi ile birlikte liderleri de tutuklandığı için bu dönemde örgüt gizli çalışmıştır. Seyyid Kutub on yıla yakın cezaevinde kalmış, bu süreçte örgütle bağı koparmamış, kısım kısım yazdığı "Yoldaki İşaretler" eseri ile örgütü yönlendirmiştir. Kutub'un radikal düşünceleri bu

¹⁵⁴ Şenol, s. 24.

¹⁵⁵ Şenol, s. 25-26.

eserle örgüt üyelerine yayılmış, cezaevindeki Kutub'un bağıını koparmadan örgütle ilişkisini sürdürmesi üyelerin ona saygısını ve bağlılığını kazandırmıştır. Bir ara hapisten özel afla çıkarılsa da, Nasır Kutub'un kendisi ve kurduğu otorite için tehlike arz ettiğini düşünmesiyle yeniden cezaevine gönderilmiştir. "Müslüman Kardeşler Örgütü SSCB için komünizmin yayılmasına bir engel, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için Ortadoğu'da dolayısıyla petrolü kontrol etmede engel bir konumda olduğu için bu güçlerin dolaylı ve dolaysız baskılarına maruz kalmıştır."¹⁵⁶ Nasır'ın iktidarına da büyük bir rakip olduğu için örgütün lideri Seyyid Kutub 1966'da tüm itirazlara rağmen idam edilmiştir.

Nasır'ın 1970'de ölmesi ve Arapların 1967'de İsrail'e yenilmesi milliyetçi Baas hareketinin yayılmasına olanak sağlamakla kalmamış, aynı zamanda Müslüman Kardeşler'in de Nasır baskısının sona ermesiyle yeniden canlanmasına fırsat olmuştur. Nasır'ın ardından iktidara geçen Enver Sedat, iktidar karşıtlarına direnmek için Müslüman Kardeşler Örgütü üyelerini serbest bırakarak, örgüte basın yayın özgürlüğü tanıyarak ve yönetimde İslam'ı hukukta şeriat'ı esas alarak örgütü yayına çekmeye çalışmıştır. Fakat Sedat'ın izlediği ekonomik politikanın halkı yoksullaştırmasından sonra Müslüman Kardeşler'in ideolojisi baskın gelmiş, örgütü halk bir kurtuluş yolu olarak görmeye başlamıştır. Sedat ile Müslüman Kardeşler arasındaki ilişki, Sedat'ın İsrail ile Camp David Anlaşması imzalamasıyla tamamen kopmuştur çünkü bu anlaşmayla Mısır, Müslüman Kardeşler'in Filistin'i korumak için mücadelede bulunduğu İsrail'i devlet olarak tanıyan ilk ülke olmuştur. Örgütün artan tepkisinden sonra Sedat örgüt üyelerinin çoğunu tutuklatmasıyla Müslüman Kardeşler'den 1981'de doğan bir diğer örgüt olan İslami Cihat Örgütü üyeleri o yıl Sedat'ı öldürmüşlerdir.¹⁵⁷

Enver Sedat'tan Arap Baharı'na kadar Mısır'da iktidara Hüsnü Mübarek geçmiştir. Mübarek, ekonomide Sedat'ın tekniğini uygulamasıyla toplumda ekonomik uçurumlara sebep olmuş, yabancılara yatırımla ise yoksullaşmayı hızlandırmıştır. İlk dönemlerinde İslam Cihat Örgütü'nün üyelerini idam ettirmiş, sıkıyönetimle birlikte laikliği uygulamaya çalışmış, bu sebeple İslami hareketlere karşı çıkmıştır. Mübarek'e düzenlenen bir suikast girişimiyle geri adım atmış, İslami partilere seçimlere katılma izni vermiş ve 1987'de Wafd Partisi 38'i Müslüman Kardeşler'e ait olan 58 sandalye

¹⁵⁶ A.g.e. s. 27.

¹⁵⁷ Canbegi, s.135-139.

kazanmıştır. 1990'lardan sonra ise Mübarek'in örgüte karşı tavrı sertleşmiş ve Arap Baharı sürecine kadar bu tavrını korumuştur.¹⁵⁸

4.2. MÜSLÜMAN KARDEŞLER'İN İDEOLOJİK YAPISI VE ÖNDERLERİ

Bir örgütün eylemlerini ve amaçlarını anlamak için o örgütün ideolojisini bilmek gerekir. İdeoloji de genelde örgütü kuranların ya da liderlerinin savunduğu düşünceler ve fikirlere dir. Müslüman Kardeşler'de de ideolojiyi ilk başta kurucu Hasan el Benna belirlemiş, Benna'dan sonra bir diğer lider olan Seyyid Kutub örgüt ideolojisini değiştirerek örgütün eylemlerini ve amaçlarını değiştirmiştir. Bu bölümde Müslüman Kardeşler Örgütü'nün takip ettiği ideoloji, örgüt içi siyasal yapı ve önderleri Hasan el Benna ve Seyyid Kutub incelenecektir.

4.2.1. İdeoloji ve Siyasal Yapı

“Programımız, bugünü ve geleceği içine alıyor. Amaçlarımızı yıkarak değil, yaparak gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Allah'ın ilhamıyla sessizce ve gösterişsiz bir şekilde çalışmayı tercih ediyoruz. Bilinmek ve meşhur olmak için çalışmıyoruz.” Hasan el-Benna, 1934¹⁵⁹

Müslüman Kardeşler Örgütü'nü kuran ve ilk liderliğini yapan Hasan el Benna, örgütün ideolojisini, emellerini ve yönünü belirlemiş, üyelerden de bu talimatlara uymalarını istemiştir. İlk olarak, İslam ve İslami yaşam tarzına değinen Benna, Mısır toplumunu yabancıların baskısından ve sömürgesinden kurtaracak en önemli kurtarıcının İslam olduğuna inanmış, toplumu İslami yönde eğitmeyi ve toplum yaşamında İslami yaşam tarzını benimsetmeyi görev bilmiştir. “[...] şuna da kesin bir şekilde inanıyorum ki, bugün insanlığı saadete götürecektir, pratik ve açık şekilde bu saadeti insanoğlunun hayatında devam ettirebilecek nizam ve prensibi ihtiva eden İslam'dan başka hiçbir sistem yoktur. İslam'ın prensipleri tabiata en uygun, cemiyetin pratik hayatına en muvafık şekildedir.”¹⁶⁰ İslam'ı ideolojinin temelini konumlandıran Benna, toplumsal kurtuluşu İslam'da görmüş, ahlaki açıdan İslam'a bağlı yaşamayı uygun bulmuştur.

¹⁵⁸ A.g.e. s.140-147.

¹⁵⁹ Müslüman Kardeşler Cemiyeti Genel Yasası'nın 3. Maddesi, 1934. Bkz. Lia, s. 131.

¹⁶⁰ Hasan El Benna, (2017). *Müslüman Kardeşler Teşkilatı* (H. Hüseyin Yılmaz, Çev.). İstanbul: Özgü Yayınları. s. 25-26.

Benna, toplumu bir bütün olarak düşünmüş, bu bütünün selameti için bireyin kendini İslami açıdan geliştirmesi, gereksiz ve asılsız bilgilerden, İslam dışı fikirlerden ve yaşam tarzından uzak durmasını gerekli görmüştür. Bu sebeple, önce bireylerin İslam'ı iyi öğrenmelerini, nefis terbiyesinde bulunmalarını, kendilerini bu yönde yetiştirerek toplumu da İslam'a göre şekillendirmelerini tavsiye etmiş, bu doğrultuda bireylere etki etmek ve örgüt ideolojisini yaymak için konferanslar ve seminerler düzenlemiştir. Örgüt üyelerine de kendilerini en iyi şekilde yetiştirmelerini, topluma öncülük etmelerini söylemiş, örgüt olarak toplumdaki bu dönüşümü kendilerine görev bilmişlerdir.

Hem fikirlerini yayarken kalıcı olmak hem de toplumun desteğini kazanmak için bir sivil toplum örgütü gibi çalışan Müslüman Kardeşler, aynı zamanda bir hayır kuruluşu görevini de üstlenerek Mısır'da ulaşabildikleri bölgelerde cami, okul ve fabrika gibi kurumlar yaptırmış ve bunun için yardımlaşma yöntemiyle bütçe toplamışlardır.¹⁶¹ Hareketin Mısır'da ortaya çıkmasına ve yapılanmasına karşın, asıl amaç tüm Müslümanları birleştirip bir İslam birliği içinde İslam dışındaki uygulamalara karşı durmak, İslam'ı ve şeriatı canlandırarak toplumun Allah'ın emirlerine, Kuran ayetlerine, Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetlerine göre yaşamasını sağlamaktır, asıl kurtuluş öze dönmektir. Bu amaç da hilafeti hatırlatmaktadır. "Sonuçta beklenen, İslam kanunlarının uygulandığı, İslami iktidarın kurulduğu, Hilafetin yeniden tesis edildiği bir dünyanın kurulmasıdır. Bunun için ilk vazife, insanlara İslam dinini eksiksiz-fazlasız, doğru olarak öğretmektir."¹⁶²

Hasan el Benna, ılımlı bir yaklaşım sergilerken, cihadı da göz ardı etmez, gerektiğinde cihada başvurabileceklerini de dile getirir.¹⁶³ Temelde İslam'ın gerektirdiği gibi hoşgörü ve kardeşlik içinde ilahi bir çatı altında toplanmalarını savunur, tüm Müslümanların birliğini, İslam birliği içinde kaynaşmalarını ve kendi özlere dönerek İslami ahlaka uygun büyük bir topluluk olarak görülmelerini ister. Bu nedenle, Müslüman toplumları arasında "iyiyi almak, fenayı yok etmek"¹⁶⁴ gerektiğini söyler. Bununla birlikte, bir bütün olarak gördüğü Müslüman dünyasında fenayı yok etmek için

¹⁶¹ Pakize Kaya, (2015). *11 Eylül Sonrası Orta Doğu'da Din, Terör ve Siyaset: Müslüman Kardeşler Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Turgut Özal Üniversitesi. s. 19.

¹⁶² Faruk Köse, (2014). *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rol Modeli İhvan-ı Müslimin Müslüman Kardeşler*. İstanbul: Ozan Yayıncılık. s. 95.

¹⁶³ Köse, s. 95.

¹⁶⁴ El-Benna, s. 132.

hazırda bir kuvvet bulundurulur. Müslüman Filistin’i Siyonistlere karşı savunma çabası ve bu savunma için askeri birlik barındırması bu sebeptendir. Yine de, Benna ihtilalin, kuvvetin ve şiddetin tüm yollar denendikten sonra başvurulacak son yöntem olması gerektiğini de söylemeden geçmez:

İhtilal, kuvvetin en çirkin tezahürüdür. [...] Müslüman Kardeşler, başka çaresi kalmadığı zaman kuvvet kullanacaktır. İman ve birlik hazırlığı tamamlanınca elbette fiili kuvvete başvuracaktır. [...] İhtilale gelince, Müslüman Kardeşler asla böyle bir şeyi düşünmemekte ve bunun faydalı neticeler doğuracağına inanmamaktadır. [...] Eğer bu durum böyle giderse, idareciler acil istilaha girişmezlerse, çabucak tedavi çareleri düşünmezlerse mutlaka bir ihtilal vuku bulacaktır. Fakat İhvan asla böyle bir şeyi arzulamamakta ve istememektedir. Ancak çevrenin baskısı, durumun icabı ve ıslah çarelerinin ihmali böyle bir şeyi zaruri kılabilir.¹⁶⁵

Benna açıkça hükümeti ülkenin içinde bulunduğu durumdan toplumun memnun olmadığı ve olası bir ihtilal hakkında uyarmakla beraber örgütün ihtilali ve cihadı son çare olarak düşündüğünü belirtmektedir. Benna liderliği boyunca, toplumun iman ve birlik hazırlığını tamamlaması için beklemiş, bu hazırlığın henüz tamamlanmadığını düşündüğünden seçimlerden bile çekilmiş ve ılımlı tavrını korumuştur. Benna’nın bu ideolojisi öldürülmesine kadar devam etmiş, Hudeybi tarafından da sürdürülmeye çalışılmış fakat örgütün düşünürü, radikal fikirleriyle en önemli ikinci öncüsü Seyyid Kutub’un zamanında ılımlı yaklaşım radikale dönüşmüştür. Kutub’un cihatçı yaklaşımıyla örgüt şiddet yanlısı radikal bir ideolojiyi benimsemiştir.

Müslüman Kardeşler’in, siyasal hayatı boyunca çeşitli liderleri olmuştur. Kurucusu ve ilk lideri olan Hasan el Benna, örgütü 1928-1949 yılları arasındaki süreçte yönetmiş ve ideolojisini belirlemiştir. “Sonrasında sırasıyla Hasan el-Hudeybi (1949-1972), Ömer bin Tilmisani (1972-1986), Muhammed Hamid el-Nasr (1986-1996), Mustafa Mahsur (1996-2002), Me’mun el-Hudeybi (2002-2004), Muhammed Mehdi Akif (2004-2010) ve Muhammed Bedii MKÖ’nün liderliğini üstlenmişlerdir.”¹⁶⁶ Kurulduğu her ülkede bir merkez ofisi ve ona bağlı alt ofislerin bulunduğu Müslüman Kardeşler örgütünün siyasi yapısı Şura Meclisi ve Yürütme Ofisi olmak üzere iki ana bölüme ayrılır. Şura Meclisi’nde değişimi ya da iptali yalnızca Genel Organizasyon Şurası tarafından yapılabilen bağlayıcı kararlar alınır, bu meclis genel politika ve planlamayı belirler. Şura Meclisi, Yönetme Ofisi’nin üyelerini de belirler ve bu üyeler

¹⁶⁵ A.g.e. s. 66-67.

¹⁶⁶ Pakize Kaya, s. 8.

yönetme konusunda ve aldığı kararlarla ilgili Şura Meclisi'ne rapor sunmakla yükümlüdürler. “Bu iki ana yönetim biriminden başka alt birimler olarak Merkez Yönetim, Organizasyon Ofisi, Genel Sekretarya, Eğitim Komisyonu, Siyaset Belirleme Komisyonu ve Bayan Komisyonu yer almıştır.”¹⁶⁷

4.2.2. Hasan el Benna

“Gerçekten, başarının ilk işaretlerini hissediyor ve aralarında, gençlerin ruhlarına yayılan samimi davetçiler (du’ah) meydana getiren ‘manevi rehberlik’teki uyanıştan zafer kokusunu alabiliyorum.” Hasan el-Benna, 1928¹⁶⁸

Hasan el Benna 1906 yılında Mısır Mahmudiye’de doğmuştur. İmam ve saatçi olan babası Şeyh Ahmed Abdurrahman el-Benna es-Saati oğlunun İslam’ı iyi öğrenmesi için onu 8 yaşında Reşadiye’de bir din okulu olan er-Reşad Dini Bilgiler Okulu’na göndermiştir. “es-Saati’nin çalışmakta olduğu dükkan Afgani ve Abduh’un konuşulduğu, sefililiğin tartışıldığı bir mezkekti. [...] El-Benna’nın ilk din eğitimi, babasından öğrendiği bilgilerden ve dükkânda şahit olduğu tartışma ve toplantılardan oluşmaktadır.”¹⁶⁹ Çocukluğunda din konusunda oldukça hassas ve derin bilgilere sahip olan Hasan el-Benna, ilim öğrenmek amacıyla 11 yaşında öğretmen okuluna başlamış, 17 yaşında öğretmen okulunu bitirmiştir. Öğretmen okulu olan Daru’l Ulum’dan mezun olduktan sonra öğretmenlik hayatı başlamış, ilk ataması çoğunlukta İngilizlerin yaşadığı İslamiliyye’ye yapılmıştır. Bu kasabada İngilizlerin Araplar üzerindeki etkisini ve baskınlığını açıkça görmüş, kahvehanelerde konferanslar ve seminerler düzenleyerek halka İslami yaşam şeklini hatırlatmayı amaçlamıştır. İsmailiyye’nin İngilizlere teslim bir halde olduğunu belirten Benna, durumu şöyle belirtmiştir:

Batı tarafında İngiliz karargâhı, doğu tarafında Süveyş kanalı idarecilerinin çocukları için açılmış bulunan Hıristiyan okulu. Bu okula Mısırlıların çocuğu giremezdi. Sanki biz kendi öz vatanımızda köleydik. İngilizler memleketin bütün gelirini kendi ellerine geçirmişlerdi. Devletin bütün kurumları İngiliz sömürgecilerinin kuklası hükmündeydi. En güzel binalarda onlar oturur, en güzel yemekleri onlar yerd. Her yerde İngilizce konuşulurdu. Burası sanki bir Frenk memleketiydi. [...]

¹⁶⁷ A.g.e. s. 11.

¹⁶⁸ Lia, s.78.

¹⁶⁹ Canbegi, s.78.

Doğrusu bu manzara içersinde yaşamaktansa ölümü çok arzuluyordum.¹⁷⁰

İsmailiyye'nin İngilizlerin kültürel, ekonomik ve siyasal istilası altında olması el-Benna'daki direnme hissini yoğunlaştırmış ve el-Benna arkadaşlarıyla 1928'de İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) Cemiyetini kurmuştur. Müslüman Kardeşler'in rehberi İslam, amacı toplumu İngiliz etkisinden kurtararak İslam'a yöneltmektir. "Gayemiz Allah, liderimiz Resulullah, anayasamız Kur'an, yolumuz cihad, en büyük emelimiz Allah yolunda ölmektir."¹⁷¹ cümlesiyle Müslüman Kardeşler'i tanıtmıştır. Örgütün merkezini Kahire'ye taşıdıktan sonra şubeler kurulmuş ve örgütün ideolojisi hızla yayılmıştır. Hızla artan üye sayısı ve genişleyen hitap coğrafyasıyla el Benna bir öğretmenden bir imama dönüşerek, ılımlı bir tavırla kitleleri İslam'a ve bu harekete katılmaya davet etmiş, İngilizler'e ve yabancı etkilere karşı çıkmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Müslüman Kardeşler'i ciddi bir tehdit olarak gören İngiliz güçlerince, bu tehdidi yönlendiren ve yöneten lider Hasan el Benna 12 Şubat 1948'de vurularak öldürülmüştür.

Öldürülmesi hareketin sonlanmasına değil, aksine daha sert ve şiddetli bir akıma dönüşmesine sebep olmuştur. Bu tarihten sonra tutuklanmaların artması, el-Benna'nın öldürülmesiyle doğan nefret ve hırs duygusunun hakim olduğu toplum ve hükümetin sıkıyönetimi örgüt üyelerinin davalarına daha sıkı sarılmalarına ve şiddete yönlenmelerine, cihattan daha sık bahsetmelerine sebep olmuştur. Hasan el Benna'nın ideolojisi yaşamaya devam etmiş, etkisi hiç durulmadan sürmüş, yaktığı ateş sönmemiştir. Kendisinden sonra örgütteki en etkili düşünür Seyyid Kutub, el-Benna'nın ideolojisini oldukça sağlam ve yenilmez olarak tanımlar:

Bazen düşmanlar ulu bir ağacın bir dalına sarılırlar, temelinin çok sağlam olduğunu sanırlar ama dalı çektiklerinde ağaç da köküyle birlikte gelir. Ve o ulu ağaç kuruyarak kütük halini alır. Ama Hasan el-Benna'nınki böyle değil. Ancak dahi insanların binası sahibinden sonra ebediyen yaşar. Onun yaptığı bina, geçmişte olduğu gibi bugün de çeşitli saldırılarla karşı karşıyadır. Fakat temel oldukça derindir. O artık gönüllerin inancı, tarihin sembolü, geleceğin temeli, hayatın doktrini. Bütün bunların arkasında da yenilemeyen ilahi bir irade, unutulamayan bir şehit kanı vardır.¹⁷²

¹⁷⁰ El-Benna, s.10-11.

¹⁷¹ Münir Muhammed Gadban, (2016). *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek*. İstanbul: Pınar Yayınları. s.22.

¹⁷² El-Benna, s. 19.

Kutub, Müslüman Kardeşler'in ideolojisinin yenilemeyeceğini, el-Benna'nın şehit olduğunu ve bu dökülen kanın Müslüman Kardeşler'i daimi kılacağını savunmaktadır.

4.2.3. Seyyid Kutub

“Ülkelerdeki bozuk toplumsal durumu mutlaka değiştirmek gerekir. Toplumsal altyapıyı bütünüyle sarsacak olayların meydana gelmesi zorunludur.” Seyyid Kutub, “İslam-Kapitalizm Çatışması”¹⁷³

Hasan el-Benna'dan sonra Müslüman Kardeşler konusunda en sık adı geçen kişi Seyyid Kutub'tur. El-Benna gibi bir öğretmen olan Kutub 1906'da Asyut'ta doğmuştur ve aynı zamanda bir şairdir.¹⁷⁴ Eğitim Bakanlığınca Amerika'ya gönderilmiş, 1948-1950 yılları arasında Amerika'da geçen süre boyunca orada gördüğü ırkçı tavır ve cinsel özgürlük Kutub'un Batı'ya karşı İslam'ı daha derin araştırmasına ve bu konuda uzmanlaşmasına sebep olmuştur. Buna ek olarak Mevdudi'nin fikirlerinden de etkilenen Kutub, Mısır'a geri döndüğünde 1952'de Müslüman Kardeşler'e katılır, yayın kolunda editörlük yapar. Sonrasında Hür Subaylar'la iletişim kurmuş, fikirleriyle onları etkilemiştir.¹⁷⁵ Bu arada sağlık sorunlarıyla uğraşır, kalp yetmezliği ve kireçlenme sorunları vardır. Darbeyle birlikte tutuklanarak hapsedilip, türlü işkence görmüştür.¹⁷⁶ “Hayal kırıklığını ve mahpus olmanın boğucu havasını yansıtan Kutub'un fikriyatı, gitgide daha radikal hale geldi.”¹⁷⁷

Seyyid Kutub, Hasan el-Benna gibi İslamiyet'in bireylerin hayatını düzenlemede temel alınması gerektiğini düşünmüştür, fakat ondan farklı olarak ABD'de Batı'nın yozlaşmış tarafını görmüş ve Batı'dan iyi bir şey alınamayacağından, Müslümanların tamamen İslam'a dönüp kendileri Batı'ya karşı korumaları gerektiğini savunmuştur. Bu sebeple İslamiyet ve şeriat toplumun içinde bulunduğu durum için tek çözüm yoludur.

Allah'ın şeriatı, beşer hayatı için kapsamlı ve mükemmel bir sistemdir. Düzenleme ve gelişmeye müsait oluşuyla beşer hayatının her yönünü, her halini ve vaziyetini kuşatmıştır. Ve o, insan varlığının ve ihtiyaçlarının, insanın da içinde yaşadığı kâinatın hakikati ile kâinata ve insana

¹⁷³ Gadban, s. 63.

¹⁷⁴ Black, s. 443.

¹⁷⁵ Gadban, s. 70.

¹⁷⁶ A.g.e. s. 115.

¹⁷⁷ Pargeter, s. 154.

hükmeden değişim yasalarının tabiatı hakkında mutlak bilgiye dayanan eksiksiz bir sistemdir.¹⁷⁸

Şeriat ve İslam, Kutub için eksiksizdir, bu sebeple toplumun hayatı ve ilerlemesi için İslam dışından gelecek iyi taraflara veya uygulamalara ihtiyaç yoktur. Buna ek olarak, Batı'nın sömürmesine izin vermek, Batılıların himayesi altında yaşamak ve onların yönetimine uyarak dinden uzaklaşmak, kula kulluk etmektir, fakat asıl doğru olan Allah'a kulluk, yani Allah dışındaki güçlere boyun eğmemek, yalnızca O'na teslim olmaktır.

“Yalnızca İslam nizamında insanlar, kula kulluktan kurtulup ortaksız Allah'a kul olma şerefine nail olurlar.”¹⁷⁹ İnsanların koyduğu kurallar ve kanunlar, bu kanunları koyanları ululaştırır ve toplumun bu kanunlara uyması, onların uluhiyetini kabul ettikleri, Allah'a şirk koştukları anlamına gelmektedir. Bu sebeple, bu kanunlar yıkılmalı bunun yerine Allah'ın şeriatı uygulanmalıdır. Bunun içinse İslam'ın Batı etkisinden kurtulup özüne dönülmeli, aynı zamanda din yayılmalıdır. Bu da, Kutub'un cihat anlayışını açıklar niteliktedir:

Bu bizim papağanların İslam anlayışını batılı müsteşrikler bozmuşlardır. Güya din bir vicdan meselesiymiş, İslam yalnız vicdanlara hitap edermiş, pratik hayatla ilgili değilmiş, bundan dolayı İslam için olan cihad, inançları zorla vicdanlara yerleştirmek için yapılmış. Hâlbuki İslam hiçte böyle değildir. İslam Allah'ın hayata hâkim olan sistemidir. İslam, bütün insanlığı özgürlüğe kavuşturan aksiyoner bir sistemdir.¹⁸⁰

Kutub yazdıklarıyla sadece Müslüman Kardeşler'i etkilememiş, aynı zamanda diğer İslami örgütleri de ideolojisiyle etkisi altına almıştır. Cihad'ı yeniden yorumlamış, Batı'nın cihadı bir zorbalık gibi gösterdiğini, İslami toplumların da buna inanma eğiliminde olduğunu, fakat bunun tam tersi İslam'ın özgürlüğe önem veren bir din olmasından kaynaklı cihadın da zorbalık olmadığını belirterek cihad anlayışına pozitif bir anlam yüklemiş, İslam'ın yayılması ve bireylerin benimsemesi için cihadı meşrulaştırmıştır. Bu anlayışıyla Kutub'un radikal bir anlayışla cihadı savunarak İslami örgütleri şiddete yönelttiği savunulmaktadır.¹⁸¹ Bununla birlikte cezaevinde yazdığı

¹⁷⁸ Seyyid Kutub, (2012), *Kuran'ın Gölgesinden Mesajlar*, Konya: Nida Kitapevi. s. 103.

¹⁷⁹ A.g.e. s. 104.

¹⁸⁰ Seyyid Kutub, (1976), *İslam'da Cihad*, (Akif Nuri, Çev.), İstanbul: Çağrı Yayınları. s.7-8.

¹⁸¹ Yıldırım, s. 35-36.

“Yoldaki İşaretler” ve “Kuran’ın Gölgesinde”¹⁸² isimli kitaplarda da Müslüman toplumu ve yöneticileri eleştirerek büyük ses getirmiştir:

Kutub toplumun ve devletin İslamlaştırılmasına karşı çıkanların, her şeyin ötesinde de Müslüman yöneticilerin cahili (pagan, inanmayan, mürtet) olarak kabul edilmelerini ve onlara öyle davranılması gerektiğini, bir cahili yönetimine karşı şiddet kullanmanın doğru olduğunu ve Mısır’daki rejimin kesinlikle İslami olmayıp cahili olduğunu, dolayısıyla da, devrilebileceğini söyledi.¹⁸³

Seyyid Kutub’un bu sözlerinden özellikle Nasır rejiminin cahili olduğunu düşündüğü çıkarılmaktadır, buna dayanarak 1965’de yeniden tutuklanıp, 1966’da idam edilmiştir. İdamı, el-Benna’nın ölümü gibi yankı uyandırmış, onun etkisinden daha radikal bir etki bırakarak örgüt üyelerinin şiddete ve teröre yönelmesine yol açmıştır. Kutub’un ideolojisine göre, Kuran insan yaşamı için bütün kuralları ve yolları göstermekte, İslamiyet bireylerin bütün sorularına çözümü barındırmaktadır. Bu sebeple ölümünün uyandırdığı yankıyla onu takip edenler Batı’ya tamamen karşı ve oldukça kapalı bir İslam toplumu olma yönünde ilerlemeyi hedeflemişlerdir. “Kutub’un fikirleri, İhvan’ın ve Hassan el-Benna’nın geleneksel düşüncesinden önemli bir kopuşu temsil ediyordu. [...] Kutub’un 1966’da hapisanede infaz edilmesi onu bir şehit ve kahraman mevkiine getirdi ve ona daha geniş bir ruh ve özgünlük kattı.”¹⁸⁴

Kutub’un idamıyla daha çok ses getiren Müslüman Kardeşler Örgütü, ülke sınırlarını aşarak diğer ülkelerde de üye artışı sağlamış ve Suriye, Lübnan gibi bölgelerde güçlenmiştir, buna ek olarak diğer İslami hareketlere de örnek teşkil etmiş, onları da cesaretlendirmiştir. Kutub’un fikirlerinin ve idamının bu derece ses getirmesi liderleri korkutmuş, Seyyid Kutub’un düşüncelerinden ayrışma çabasına girmişlerdir. “Kutub, çağdaş İslami hareketler alanında en önemli düşünürlerden biri olarak kabul edilir ve bu bakımdan gurur kaynağıdır. İnancı uğruna ölmüş olması daha da dokunaklıdır. Önderliğin arka arkaya kendilerini onun fikrinden uzaklaştırma teşebbüsleri olmuştur.”¹⁸⁵ Müslüman Kardeşler Örgütü de zaman zaman Kutub’un fikirlerini benimsemediklerini, O’nun sadece kendine has bir söylemi olduğunu belirterek tepki toplamamaya çalışmış, fakat örgüt içindeki üyeler ve örgütten doğan alt örgütler Kutub’un ışığında hızla radikalleşmiştir.

¹⁸² Canbegi, s. 130.

¹⁸³ Black, s. 444.

¹⁸⁴ Pargeter, s. 155.

¹⁸⁵ A.g.e. s. 156-157.

4.3. MÜSLÜMAN KARDEŞLER'İN ORTADOĞU'DA ETKİLİ OLDUĞU ÜLKELER

Mısır'da Hasan el-Benna ile başlayan Müslüman Kardeşler Örgütü, Batı'ya karşı durmanın şartlarından birinin de Müslüman âlemi olarak birleşmek olduğunu savunduğundan hareketi sadece Mısır ile sınırlandırmamışlar, Ortadoğu'da ulaşabildikleri toplumlarda ideolojilerini yaymaya çalışmışlardır. Bunun aktif ilk örneklerinden biri Filistin'e yapılan yardımdır. Din birliğinin esas alınması sebebiyle iletişimin kolaylaşması ve dinin kutsallığının avantajıyla bu örgütün ideolojisi oldukça geniş bir alana yayılmış ve diğer ülkelerden de zamanla artan üye sayısına sahip olmuştur.

Konferans ve seminerlerin yanı sıra cami, fabrika gibi kurumlar yaptırarak bu yatırımları yaptıkları ülkelerde kalıcılık sağlayan Müslüman Kardeşler, bu yoldaki çabalarının karşılığını görmüş, örgüte bağlı şubelerini artırmıştır. Özellikle Hasan el-Benna'nın dostane tebliğ çağrısı ve örgütün yardımsever ve eğitimci tutumu üye sayısında belirli bir artış sağlamış, örgüte Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün gibi ülkelere katılım artmıştır. Bu bölümde de bu dört ülkedeki Müslüman Kardeşler hareketinin oluşumu, gelişimi ve etkileri anlatılacaktır.

4.3.1. Müslüman Kardeşler ve Suriye

Mısır'daki Müslüman Kardeşler örgütü ile Suriye'deki Müslüman Kardeşler oldukça benzerlik göstermektedir çünkü Suriye'deki örgüt, doğrudan Mısır Müslüman Kardeşler'le iletişim halindedir. 1930'lu yıllarda, Hasan el-Benna'nın fikirlerini benimsemiş olan Mustafa Es-Sıbai tarafından Halep'te kurulan örgüt, Müslüman Kardeşler'in Mısır dışındaki kurulan bir koludur ve tüm örgüt kolları arasında rejimi en çok tehdit eden ve rejimle en baskın çatışma halinde olanı Suriye Müslüman Kardeşler'dir.¹⁸⁶ Önceleri Şam ve Halep'te Müslüman Kardeşler'in ideolojisini paylaşan cemiyetler kurulmuş, bu cemiyetler 1945-1946 yıllarında Mustafa Es-Sıbai tarafından bir örgüt altında birleştirilip Suriye Müslüman Kardeşler'i kurulmuştur.

Suriye'de 1920'lerde başlayan Fransız sömürgeci, Mısır'da İngilizlere karşı oluşan bu örgütle Suriyeli İslami hareketleri yakınlaştırmış ve Müslüman Kardeşler'in

¹⁸⁶ Baban, s. 96-97.

bu ülkede tanınırlığını artırmıştır. 1945’de Suriye’nin bağımsızlık ilanı ile Nusayri ve Baas yönetimleri oluşmuştur. Bu dönemde İslami hareketlerin sayısı artmış, Müslüman Kardeşler de aktiflik kazanmıştır. Fakat Nasır hükümetinin Mısır’da örgüte baskı uyguladığı sırada bu aktiflik zayıflamış, örgütte geri çekilmeler meydana gelmiştir. “Nitekim bu baskı Suriye ve Mısır arasında bir birleşik Arap Cumhuriyeti’nin kurulması ile Suriye’de hissedilmiştir. Bu baskı 1961 yılında birleşik Arap Cumhuriyeti’nin dağılması ile azalmıştır.”¹⁸⁷ Baskının azalmasıyla Müslüman Kardeşler Suriye’de yeniden aktiflik kazanmış, örgüte önemli din adamları katılmıştır; fakat bu aktiflik 1963’de Baas ve alevi topluluğu Nusayri yönetime geçince kesintiye uğramış, örgütün bazı üyeleri başka ülkelere dağılmıştır.¹⁸⁸

Suriye’deki Müslüman Kardeşler, Mısır’daki örgüte paralel gelişmiştir, bu bağlamda ilk başta Hasan el-Benna’dan sonrasında Seyyid Kutub’tan büyük oranda etkilenmiştir. Baas rejiminin iktidarda olduğu dönemde örgütün liderlerinden Mervan Hadidi, Kutub’un düşüncelerinden hareketle Baas’a karşı çıkmak istemiş ve güvenlik sebebiyle öldürülmüştür. Hadidi’nin öldürülmesi, Hama kentinde gösterilerin düzenlenmesine ve 1971’de darbe ile başa geçen Hafız Esad’ın yönetiminde Baas partisinin bu olayları şiddet kullanarak bastırmasına ve örgütü yasadışı ilan etmesine sebep olmuştur. 1982 Hama olayları, bu olayların sonucunda kentin ve göstericilerin çoğunun öldürülmesi nedeniyle Hama Katliamı olarak da bilinir. Buradan hareketle, radikal ve şiddet içeren bir yaklaşımla düzene karşı çıkmayı ve Seyyid Kutub’un fikirlerini hayata geçirmeyi hedefleyen Suriye Müslüman Kardeşler, rejimle süregelen bir çatışma içinde olmuş, bu çatışmadan devrimci bir ilkeyi benimsemiştir. Ancak “1982 yılındaki Hama olaylarında büyük kayıp vermiş, ülkedeki etkinliğini de yitirmiştir.”¹⁸⁹ Bu sebeple örgütün bazı önemli üyeleri Ürdün’e geçiş yaparak ideolojilerini orada devam ettirmiştir. Suriye’deki Sünni Müslüman Kardeşler ile Alevi Baas Partisi ve Nusayri arasındaki çekişme devam etmiş, özellikle Arap Baharı sürecinde tekrar belirginleşmiştir. Müslüman Kardeşler Suriye’de rejim karşısındaki örgüt olarak varlığını sürdürmüştür.

¹⁸⁷ Şenol, s. 43.

¹⁸⁸ Yeşim Demir, (2012), “Müslüman Kardeşler Örgütü’nün Son Dönemde Ortadoğu’daki Etkinliği ve Siyaseti”, *International Journal of Social Science*, Cilt:5, Sayı:6, ss.138-158. s. 145.

¹⁸⁹ Pakize Kaya, s.52.

4.3.2. Müslüman Kardeşler ve Ürdün

Ürdün Müslüman Kardeşler, Mısır'daki örgütün Ürdün kolu olarak düşünülebilir. Örgüt Ürdün'de 1940'larda aktifleşmiş, Hasan el-Benna'nın ideolojisini benimsemiş ve onun yolunda gitmiştir. Bu sebeple genelde ılımlı bir yaklaşım sergileyen örgüt, bir sivil toplum örgütü gibi çalışmış, siyasette kendini göstermemiştir. Bu sebeple yönetimden bir yasaklama almamıştır. Ürdün'de sosyal ve kültürel alanda hükümete destek sağladığından ve sağ kesimden oluştuğundan Kral Abdullah tarafından desteklenmiştir. El-Benna gibi okul, cami, hastane gibi kurumların yapılmasına öncülük eden örgüt halktan da destek almış, yönetimin tepkisini çekmeden ılımlı bir şekilde faaliyet göstermiştir.¹⁹⁰

Ürdün örgütünün ılımlı ve iktidara tehdit teşkil etmeyen yapısından dolayı, 1960'lı yıllarda siyasal hayata atılsa da iktidar tarafından hoş karşılanılmış, bir sorun olarak görülmemiştir. Zaten örgüt de kuruluşunda bu yönde bir niyet göstermemiştir. Fakat İran-İrak savaşında iktidar Irak'ı desteklerken örgütün İran Devrimi'nden aldığı ilhamla İran'ı desteklemesi iki tarafı karşı karşıya getirmiş, yine de iktidar için örgüt uzun süreli bir tehdit olarak değerlendirilmemiştir. Hayatına ılımlı tavırla devam eden örgüt, siyasi hayatında partilerin artmasıyla beklediği etkiyi bulamamış, sosyal alanda olduğu kadar etkili olamamıştır. Siyasal hayatına İslami Hareket Cephesi olarak devam eden Ürdün Müslüman Kardeşler, 2003 seçimlerinde 84 sandalyeden 20 sandalye kazanmıştır.¹⁹¹ “Kral rejiminin muhalif sesleri bastırmak için aldığı tedbirler siyasi aktörleri zor durumda bırakmıştır. Bu sebeptendir ki Ürdün MK 1997 ve 2010 seçimlerini boykot ederek tepkisini ortaya koymuştur.”¹⁹²

4.3.3. Müslüman Kardeşler ve Lübnan

Lübnan, bünyesinde farklı sayılarda milletler ve dini inançlar barındırdığından cemiyetlerin ve dini örgütlerin sayısı da fazladır. Müslüman Kardeşler, Lübnan'da örgüt olarak 1936'da kurulsada, aktifleşmesi Fethi Yeken önderliğinde 1964 sonrasında gerçekleşmiştir. Lübnan'da Müslüman Kardeşler'in kolu olarak Cemaat-i İslamiyye adıyla harekete geçen örgüt, dini ve ahlaki eğitime çok önem vermektedir. “Lider Yeken fertlerin eğitimine öncelik verilmesi gerekliliği üzerinde durmuş, imani gelişimin askeri

¹⁹⁰ Şenol, s.46.

¹⁹¹ Baban, s.121.

¹⁹² Şenol, s.47.

yapıdan önemli olduğunu, iman gelişimini sağlayamamış hareketlerin kısa ömürlü olacağını savunmuştur.”¹⁹³ Siyasetten ve askeri eğitimden çok örgüt üyelerinin ahlaki, dini eğitim ve terbiyesine önem veren örgütün siyasi alanda aktifliğinden pek bahsetmek mümkün değildir.

Yeken, örgütün üyelerinin özellikle İslamiyet’e bağlılık ve hâkim olmak konularında hassas davranmalarını istemiş, örgütü İslam ahlakına göre şekillendirmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra, örgütte yapılanmayı gizli yürütmüş ve örgütü olası tehlikelere karşı hazırlamaya çalışmıştır. İslam’ı öğrenmek ve İslamiyet’i korumak konusundaki sıkı eğitim ve korumacı tavır, Cemaat-i İslamiyye’nin İsrail’in Müslüman varlığını tanımada bulunduğu baskıda kendini göstermiş, oldukça etkisi olmuştur.¹⁹⁴ Bir Şii örgütü olan Hizbullah’ın Cemaat-i İslamiyye gibi Lübnan’da halka yardım ve yaşam şartlarını iyileştirme yönünde çalışacağını belirtmesiyle Mısır Müslüman Kardeşler ile 2014’de bir iş birliğine gireceği söylene de, Hizbullah’ın imha olayları sebebiyle bu iş birliği gerçekleşmemiştir.¹⁹⁵ Bu bağlamda Lübnan Müslüman Kardeşler örgütü ile Hizbullah karıştırılmamalıdır.

4.3.4. Müslüman Kardeşler ve Filistin

Filistin ve Mısır Müslüman Kardeşler arasındaki etkileşim ilk olarak Filistin-İsrail çatışmasında ortaya çıkmış, örgüt Müslüman Filistin’i Siyonistlere karşı korumayı kendine görev bilmiştir. Buna bağlı olarak Mısır dışında ilk şubelerini 1936’da Filistin’de kurmuştur. Gazze’de kurulan şubeler, birleşerek HAMAS’ı oluşturmuş, bugüne gelmiştir. Kuruluşunda Müslüman Kardeşler’in ilkelerini benimseyen HAMAS, zamanla ılımlı yaklaşımdan radikal bir tutuma doğru kaymış ve silahlı şiddete yönelmiştir.

Müslüman Kardeşler’in Filistin’de hızlı ve kolay bir şekilde şubeler açmasının ve üye sayısını çoğaltmasının sebebi İslam birliğine inanarak Filistinlileri yalnız bırakmamış, onlara yardım etmiş hatta onları korumuş olmasıdır. Yine de, zaman zaman İsrail ambargosundan dolayı HAMAS illegal ilan edilmiş ve bastırılmıştır. Örneğin HAMAS Filistin’de 2006 seçimlerini kazanmış olmasına rağmen, bir terörist grubu olduğu söylenerek HAMAS’a iktidarlık verilmemiş ve bu örgüt dışlanmıştır. “2006

¹⁹³ Pakize Kaya, s. 56.

¹⁹⁴ A.g.e. s. 57.

¹⁹⁵ Pakize Kaya, s. 57.

yılından 2012 yılına kadar en büyük destekçisi Türkiye olan Hamas 2012 yılında Muhammed Mursi'nin Mısır cumhurbaşkanı olması ile Mısır tarafından da destek görmeye başlamış ve bu destek Refah Sınır Kapısı'nın açılması ile artmıştır.”¹⁹⁶ Mursi ile gelen destek, Mursi'ye 2013'de darbe düzenlenmesiyle kötü etkilenmiş, HAMAS' a desteğin azalmasına ve sınır kapısının da kapatılmasına sebep olmuştur.

4.4. MÜSLÜMAN KARDEŞLER'İN MISIR SİYASETİ İLE İLİŞKİLERİ

Müslüman Kardeşler kurulduğu ilk zamanlarda siyasetten uzak durmuş, sivil toplumda bir yardım kuruluşu gibi çalışmıştır. İdeolojilerini yaymak amacıyla köy köy dolaşan, insanlarla kahvehanelerde konferanslar düzenleyen, cami, okul gibi kurumlar yaptıran ve bütçeyi yardımlaşarak toplayan hayırsever ideolojik bir kurum görünümündedir. Hasan el-Benna üyelerin ve toplumun İslami açıdan gelişimini tamamlamadan siyasete girmeyi doğru bulmamıştır. Her ne kadar siyasette görünmez olmaya çalışsalar da, hızla büyüyen örgüt özellikle Mısır Cumhuriyet Devrimi'nden sonra iktidarın dikkatini çekmiş, gözetimine girmiştir. Devrim sonrası gelen iktidarlara zaman zaman amaçları örtüşmüş, zaman zaman ise zıt düşülüp örgüt üyeleri tutuklanmıştır. Tezin bu bölümünde devrim sonrası iktidarlar süresince Müslüman Kardeşler'e olan tutum incelenecektir.

4.4.1. Cemal Abdunnasır Dönemi Müslüman Kardeşler

1936'da İngiltere ve Mısır arasında imzalanan antlaşma sonrası kurulan askeri akademiden mezun subaylar, İngiltere'nin Mısır'a karşı tutumuna bir tepki olarak birleşip Hür Subaylar Örgütü'nü kurarlar.¹⁹⁷ Hür Subaylar'ın amacı, İngiliz baskısına karşı çıkmak ve İngilizlerin etkisindeki Kral'ın iktidarına son vermektir. Bu sebeple Mısır'daki örgütlere üye yerleştirerek olası bir darbe girişiminin temelini hazırlarlar. Bu örgütlere yerleştirilen subaylardan en önemlileri Müslüman Kardeşler'e üye ve ileride yönetimi ele geçirecek olan Cemal Abdunnasır ve Enver Sedat'tır.

Hür Subaylar'ın darbe için beklediği fırsat, 1950 seçimlerinden sonra Süveyş bölgesinde İngiltere'ye karşı başlatılan mücadelede çok sayıda Mısırlının öldürüldüğü, bu sebeple 'Kara Cumartesi' diye adlandırılan olayla gelir. Bu kaos ortamında Hür Subaylar kan dökmeden uyguladıkları darbeye iktidarı ele geçirmiştir. Kral Faruk'un

¹⁹⁶ Şenol, s.45.

¹⁹⁷ Canbegi, s. 127.

da ülkeden ayrılmasıyla Mısır Cumhuriyeti ilk devlet başkanı General Muhammed Necip ile birlikte kurulmuştur. Resmîyette başkan Muhammed Necip görünse de, ülkeyi asıl yöneten kişi Cemal Abdunnasır'dır ve yakın zamanda parlamenter demokrasi yanlısı Necip ile sosyalist otokrasiyi savunan Nasır'ın fikir çatışması sonucunda Nasır Necip'i etkisizleştirerek iktidarı ele geçirmiş ve Cumhuriyet döneminin ikinci başkanı olmuştur.

İktidara gelene kadar Müslüman Kardeşler'in desteğine ihtiyaç duyan Nasır ile örgüt arasındaki ilişki Nasır'ın iktidarı ele geçirmesiyle değişir. Bu değişimin ilk sebebi, Nasır'ın İngilizlerle yeni bir anlaşma imzalamasıyla örgütün Nasır'ın İngilizler'e Süveyş kanalı etrafına yeniden yerleşebilme imkânı sağladığını düşünmesi, ikinci sebep ise Nasır'ın uyguladığı sosyalist otokrasi yönetimini Müslüman Kardeşler'in desteklememesidir.¹⁹⁸ Bozulan Nasır-Müslüman Kardeşler ilişkisinin kopma noktası 1954'de örgütün üyelerinden birinin Nasır'a suikast girişimidir. Bu girişimle birlikte tek güç olmayı hedefleyen Nasır, örgüt üzerine yoğun baskı kurmuş, faaliyetlerini kısıtlamış ve Müslüman Kardeşler yasaklanmıştır.

Bu yasak Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ni yer altına iter ve gizil hale getirir. Cemiyet üyeleri sindirilir ve ciddi işkencelere maruz kalır. Bu baskı ortamı 'Radikal İslamcı' teorilerin inşa edilmesine ve bu teorilerin mimarı Seyyid Kutub'un yıldızının parlamasına neden olur. Kutub'un görüşleriyle Cemiyet, el-Benna çizgisinin dışında gelişen yorumlarla karşılaşır. Neticede Kutub, Cemiyet içinde farklı kliklerin oluşmasına neden olur.¹⁹⁹

Müslüman Kardeşler Örgütü'nde radikal ve cihatçı fikirleriyle örgütün yönünü bir anlamda farklılaştıran Seyyid Kutub'un 'Yoldaki İşaretler' kitabıyla örgüt üyelerini cihada yönlendirmesi ve yazılarında Mısır yönetimini ve ileri gelenlerini cahil olarak nitelendirmesiyle Kutub idam edilmiş ve örgüt üyeleri işkence görmüştür.

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin yanında yer almayan Nasır'ın Yugoslavya ve Endonezya başkanları ile konferans düzenlemesiyle SSCB yanlısı bir görüntü çizmiştir. Bunun üzerine İngiltere, Fransa ve İsrail Mısır'a Süveyş Kanalı'ndan hak almak amacıyla 1956'da saldırmış ve bu saldırı ABD'nin yardımıyla ve Süveyş Kanalı'ndan yabancıların geçişine de izin verilmesiyle durdurulmuştur. Bu durum Nasır'ı güçlü göstermiş, Arap ülkelerinin dikkatini çekmiştir. Bunun sonucunda Mısır, Suriye ve

¹⁹⁸ Canbegi, s. 129.

¹⁹⁹ Canbegi, s.129.

Yemen 1958'de Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Birleşik cumhuriyetin de başkanlığını yapan Nasır'ın diğer üye ülkelerin içişlerine müdahalesi ve bir anlamda işgal durumuna düşürmesiyle birlik bozulmuş, ülkeler ayrılmıştır.

Bu sırada hızla güçlenen İsrail'in Arap ülkelerine saldırı düzenlemesiyle Mısır, Ürdün ve Suriye İsrail'e karşı askeri olarak yeniden birleşmiş fakat 'Altı Gün Savaşı' ile İsrail'in Golan Tepeleri ve Batı Şeria'yı işgaline engel olamamışlardır. Nasır bu dönemde istida etmiş, fakat istifası geri alınmıştır, yine de işgal sorunu çözümsüz kalmıştır. Buna ek olarak, Filistin ve Ürdün arasında İsrail kaynaklı gerginlik patlak vermiş, Nasır arabulucu olarak görevlendirilmiştir fakat geçirdiği bir kalp krizi sonucu ölmesiyle Enver Sedat Mısır iktidarına geçmiştir.²⁰⁰

4.4.2. Enver Sedat Dönemi Müslüman Kardeşler

Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin çözülmesinden sonra 1962'de kurulan Arap Sosyalist Partisi'nin üyesi ve aynı zamanda başkan yardımcısı Enver Sedat, Nasır'dan sonra başkan seçilmiştir. Suriye ile kurulan birleşik cumhuriyet son bulduğundan, Sedat cumhuriyetin ismini Mısır Arap Cumhuriyeti olarak değiştirip Mısır'ı yeniden toparlama amacını göstermiştir. Nasır iktidarının problemleri Sedat döneminde devam etmesine karşın bu dönemde Enver Sedat ülkeye yeni bir düzen getirmeye ve toplumu kaos ortamından kurtarmaya çalışmıştır. Toplumda sosyalist ve İslamcı tarafların çatışması, ülke dışında ise ABD ile SSCB arasındaki mücadele ortamında başkan seçilen Sedat'ın Nasır rejiminden farklı bir strateji izlemesi gerekmiştir. Bu stratejilerin en önemlilerinden birisi Nasır gibi SSCB'yi desteklemek yerine ABD yanlısı bir politika izlemek olmuştur.

1971 yılında İsrail, Suriye ve Ürdün arasında İsrail'in Suriye jetlerini düşürmesiyle ortaya çıkan anlaşmazlığa Mısır da dahil olmuş ve SSCB'nin silah yardımına rağmen Sedat tarafından SSCB danışmanları Mısır'dan uzaklaştırılmak istenmiş, böylece ABD'den bir yakınlık beklenmiştir. Fakat ABD'den beklenen destek gelmeyince Sedat tekrar SSCB ile yakınlaşmış, 1973'te İsrail'e saldırarak Arapların direnci gösterilmiştir. Bu savaş üzerine, petrol ihracında aktif rol oynayan Suriye ve Mısır gibi Arap ülkeleri (OPEC) Batılı ülkelerin ve ABD'nin İsrail'e desteğine misilleme olarak artık petrol ihraç etmeyeceklerini belirterek petrol ambargosu

²⁰⁰ A.g.e. s.134.

uygulamış, bu dönem literatüre ‘1973 Petrol Krizi’ olarak girmiştir. “Savaş sonrasında her ne kadar İsrail kısmi topraklar kazansa da bu savaşın gerçek kazananı petrol ambargosu ve stratejik hamleleriyle Arap toplumunda prestij kazanan Sedat’tır.”²⁰¹

Nasır döneminde sosyalistlerin toplumda baskın bir grup haline gelmesine karşın Sedat İslami grupları destekleyip onlara yakın durarak toplumda denge oluşturmaya çalışmış, ülke dışında olduğu kadar ülke içinde de stratejik ilerleme kaydetmiştir. “Hatta 1971 Anayasası’nda yaptığı düzenlemeyle İslam’ı devletin dini, şeriatı yasamanın temeli kabul ettiğini ilan eder.”²⁰² 1970lerde af çıkarılmış, Nasır döneminde tutuklanan veya sürgüne gönderilen üyelerin cezaları sonlandırılmıştır. Başkan el-Hudeybi’nin 1973’te ölmesiyle yeni başkanı Ömer el-Tilmisani olan Müslüman Kardeşler de bu dönemdeki gelişmelerden faydalanmış, ilk olarak Nasır döneminde kaybettikleri siyasal varlıklarını yeniden sağlamayı, devamında da örgütü düzenleyerek yeniden canlandırmayı hedeflemişlerdir.

Sedat, 1975 Seçim Yasası ile yeni bir düzenleme getirerek tek parti anlayışından sağ, sol ve merkez olmak üzere çok partili hayata geçişin önünü açmıştır. 1976 seçimlerine birden fazla partiye katılma hakkı tanınır fakat bu hak Sedat’ın uygun gördüğü partilerce uygulanacaktır. Bu bağlamda Sedat ile ters düşen Yeni Wafd Partisi gibi partiler kapatılmıştır. Müslüman Kardeşler üyelerinin ise Sedat tarafından bazıları merkez partiye yönlendirilmiş, bazılarının ise seçimlere bağımsız katılması sağlanmıştır. Buradaki asıl sebep örgütün siyasallaşmasının önüne geçmektir. Buradan hareketle Sedat’ın demokrasi anlayışının ve İslami cemiyetlere yakınlığının göstermelik olduğu, asıl amacının kendi otoritesini güçlendirmek amaçlı yanına destek bulmak olduğu söylenebilir.²⁰³

Sedat’ın örgütlerin yasallaşmasını kurallarıyla engellemesi ve böylece siyasette pasifleşmeleri Müslüman Kardeşler’in Sedat’ın niyetini anlamasını sağlar ve örgüt içindeki radikal taraf aktifleşir. Kutub’un ışığında harekete devam eden radikal taraf, cahilliye bir iktidara karşı şiddeti ve silahlanmayı bir çözüm olarak görmektedir, bu da cihadı beraberinde getirmektedir. “Onlara göre kendileriyle aynı yolda olanlar Hizbullah; iktidar ve tüm diğer girişimler Hizbuşşeytan’dır. Bu hizipler takip eden

²⁰¹ Canbegi, s.136.

²⁰² A.g.e. s.136.

²⁰³ Canbegi, ss.136-137.

yıllarda Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nden koparak et-Tekfir ve'l-Hicre ve el-Cihad şeklinde ayrışır. Böylece Sedat'ın İslamcılara verdiği sözde destek kendisine radikal silahlı muhalefet olarak geri döner.”²⁰⁴

Sedat yönetimine karşı radikaller yer altına inerek ve öğrenci faaliyetleri düzenleyerek hızla sayılarını artırıp Enver Sedat'a karşı muhalefetin gücünü artırmışlardır. Sedat döneminde ekonominin bozulması, özel sermayenin yaygınlaşması, ithalat ve iş göçünün artması, buna bağlı olarak karaborsa ve rüşvetin ivme kazanması, toplumdaki Batılılaşmanın tırmanması gibi sebepler ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan radikal örgüt üyelerinin muhalefetine sebep olmuştur.²⁰⁵ Radikallerin tepkisini çeken olaylara ek olarak, Sedat'a Nobel ödülü kazandıran İsrail ile imzaladığı Camp David Anlaşması'nın Mısır'ı İsrail Devleti'ni tanıyan ilk Arap ülkesi haline getirmesi hem sosyalistleri hem de İslamcıları rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlığı gören Sedat, örgütlere ve gruplara karşı sıkı bir tutum sergilemeye başlamış, 1981'de çoğu örgüt ve cemiyetlerin üyelerini toplu olarak tutuklatıp camilere baskınlar düzenlemiştir. Bunun sonucunda radikallerce son noktaya gelmiş ve Sedat “Abdusselam Farac'ın idaresindeki Cemaat el-Cihad üyesi olan Halid el-İslambuli'nin düzenlediği suikast neticesinde”²⁰⁶ öldürülmüştür.

Sedat'ın öldürülmesinden sonra “hırsız ve zani olsa dahi yöneticilere itaat edilmesi gerekir” ifadesinin hadis olduğunu ortaya koyan Müslüman Kardeşler Cemiyeti, resmi İslam'ın yüzü haline gelir. Hatta Genel Mürşid seçimlerinde ılımlı isimlerin seçilmesine bilhassa özen gösterilir. Mesela Tilmisani “Çağrı hikmetle yapılır, şiddet ve aşırılıktan kaçınmak gerekir sözleriyle Sedat muhaliflerince yapılan çalışmalara eleştirel yaklaşarak ‘radikalleri’ mutedillliğe davet eder. Cemiyet'in bu tavrı, Sedat suikasti sonrasında radikallerden farklı olduğunu ispat etme çabası olarak yorumlanabilir.”²⁰⁷

Oldukça çalkantılı geçen Sedat döneminde Müslüman Kardeşler siyasi açıdan Sedat tarafından engellenmiştir, bu sebeple örgüt sosyal alanda aktiflik gösterebilmiştir. Fakat bu dönemde radikallerin de ayrışmasıyla örgütte bazı şubeler kapatılmış, yapısal değişikliğe gidilmiş, fikir ayrılıkları çıkmış ve ideolojik olarak çatışmalar yaşanmıştır. Bu sebeple faaliyet ve ideolojik kesintiler meydana gelmiş, devamlılık sağlanamamış ve

²⁰⁴ A.g.e. s. 138.

²⁰⁵ Afaf Lutfi Al-Sayyid Marsot, (2007), Mısır Tarihi-Arapların Fethinden Bugüne, (Gül Çağalı Güven, Çev.). İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları. s.134.

²⁰⁶ Canbegi, s. 139.

²⁰⁷ A.g.e. s.139.

“Nasır’ın baskı politikası meyvesini Sedat döneminde vermiştir. Sedat sonrasında farklı vizyonlar geliştiren Müslüman Kardeşler Cemiyeti, en büyük atılımını yeni başkan Hüsnü Mübarek döneminde gerçekleştirebilir.”²⁰⁸

4.4.3. Hüsnü Mübarek İlk Dönemi Müslüman Kardeşler (1981-2001)

Enver Sedat’ın ölümünün ardından devlet başkan yardımcısı Hüsnü Mübarek 1981’de Mısır devlet başkanı olmuştur. Mübarek, Nasır ve Sedat dönemlerindeki stratejileri ve sonuçları gözlemlediğinden, kendine has bir strateji uygulayarak kendi döneminin diğer dönemlerden farkını ortaya koymuştur. Nasır ve Sedat’ın stratejilerindeki problemlerden kendine göre dersler çıkarmış, yolunu onlardan farklı şekillendirmiştir. Bu sebeple, özellikle toplumdaki İslamcı topluluklara karşı strateji uygulamış, ılımlı tarafa kendisi de ılımlı yaklaşırken, radikal tarafa özellikle uzak ve mesafeli bir tutum göstermiş, radikal gruplardaki tutuklanmaları artırarak bu grupları yalnızlaştırma yoluyla sindirmeyi hedeflemiştir.

İlımlı İslami gruplarla arasını iyi tutan Mübarek, Müslüman Kardeşlerle de pozitif bir ilişki kurmaya özen göstermiş, tutuklu örgüt üyelerini serbest bıraktırmış, onların desteğine kendi iktidarında ihtiyaç duymuş bu sebeple de örgüte tam yasallık vermese de esneklik sağlayıp faaliyetlerine ılımlı yaklaşmıştır. Buna karşılık Müslüman Kardeşler de iktidara karşı ılımlı yaklaşımını sürdürmüştür. “Nitekim Cemiyet afişlerinde “Anayasamız Kur’an, Önderimiz Peygamber” cümlesi yer alırken sloganın ikinci kısmı olan “Yolumuz cihad, amacımız Allah yolunda ölmektir” cümlesine yer verilmez.”²⁰⁹ Açıkça, hapiste ve sürgünde ideolojilerini devam ettiremeyen Müslüman Kardeşler ile Nasır ve Sedat yönetiminin hatalarının farkında olan Hüsnü Mübarek iktidarı birbirine ılımlı yaklaşmanın önemini farkında olduklarından önceki dönemlerin saldırgan ve kısıtlayıcı tavırlarını bırakmış görünmektedirler.

Mübarek döneminde ılımlı bir yaklaşım sergileyen Müslüman Kardeşler Örgütü’nün içinde kuşaklar arası çatışmalar yaşanmaktadır. Daha gelenekçi kurucu kuşak, örgütün amacının bir İslam Devleti kurmak olduğunu, bu sebeple özellikle zamanın siyasetinden uzak durulması, bu siyasete ortaklık edilmemesi gerektiğini savunurken; orta ve yeni kuşak ise ılımlı yaklaşımla birlikte demokratikleşmenin

²⁰⁸ A.g.e. s. 139.

²⁰⁹ Canbegi, s. 140.

gerektiğini savunmuşlardır. Sonunda her ne kadar ileriki yıllarda kuşak çatışmaları artacak olsa da, 1980li yıllarda orta ve yeni kuşağın ideolojisi doğrultusunda Müslüman Kardeşler Örgütü siyasallaşmaya başlamıştır.²¹⁰ Sedat dönemine göre daha rahat olan örgüt, kendisi henüz legal olamasa da diğer partilerle koalisyon kurarak parlamentoda yerini alır. Koalisyon kurduğu ilk partiler Wafd Partisi ve sonrasında Sosyalist İşçi Partisi'dir.

Sedat döneminden farklı olarak, Mübarek liberalleşme adına İslamcı olmayan ideolojilerin partileşmesine izin verirken, seçim sisteminde parti listesi sistemine geçilmesini de sağlamıştır, bu sebeple Müslüman Kardeşler örgütü siyasal hayat hakkında daha çok cesaretlenmiştir. Buradan cesaretle 1984'de Müslüman Kardeşler Örgütü Wafd Partisi ile stratejik birleşmeyle seçime katılıp 48 ortak sandalyeden 8'ini örgüt doldürmüştür. Bu birleşmede azınlıkta kalan taraf olarak Müslüman Kardeşler Wafd yerine daha güçsüz bir parti olan Sosyalist İşçi Partisi ile anlaşıp daha fazla sandalye kazanmak istemiştir, nitekim 1987 seçimlerinde ortak kazanılan 58 sandalyenin 38'i örgüte aittir.²¹¹ Bu seçimlerde Müslüman Kardeşler'in gelişme göstermesi iktidarca görünür olmalarına sebep olmuştur. Her ne kadar Tilmisani'nin ölmesiyle örgütün yeni başkanı olan Muhammad Hamid Abu al-Nasr ılımlı bir politika izlese de yeniden başkanlığı kazanan Mübarek iktidardaki yeniden kazandığı altı yıllık sürede yönetime herhangi bir tehdit istemediğinden İslami grupları ve örgütleri baskı altına almıştır.

Mübarek'in İslamcı örgütler üzerinde baskıyı artırması bu örgütleri sindirmek yerine daha çok kışkırtmış ve ılımlı Müslüman Kardeşler'i daha hızlı siyasallaşmaya, radikal cihatçı örgütleri de daha çok şiddet ve teröre sürüklemiştir.²¹² Bu sebeple Mübarek'in kısıtlamaları ve örgütlerin siyasallaşması ve cihatçıların radikalleşmesi 1990larda paralel bir şekilde artmıştır. 1990'da Kuveyt'in Irak tarafından işgalini kınayarak Saddam'a geri çekilme çağrısında bulunan örgüt ve Mübarek aynı tarafta gibi görünse de, seçimlere Mübarek'in getirdiği kısıtlamayla örgütün yasallık kazanamaması ve Mübarek'in Kuveyt'in işgaline destek verdiği düşüncesiyle Müslüman Kardeşler Örgütü'nce 1990 seçimleri boykot edilmiştir.

²¹⁰ Çağlayan, s. 246-247.

²¹¹ Canbegi, s. 142.

²¹² A.g.e. s. 143.

Orta kuşak ve yaşlı kuşak arasındaki çatışma bu zamanda da görülmüştür. Eski kuşak Seyyid Kutub'un ideolojisini destekleyerek siyasetten ve devletle iletişimden uzak durmayı savunsa da, genç kuşak özellikle siyasallaşmaya çalışmış ve bu sırada toplumun ileri gelen mesleklerden bireyleriyle sıkı ilişki kurarak örgütü toplumsal açıdan da güçlendirmiştir. Örgüt hukuk, mühendislik, eczacılık, sağlık gibi bilimsel alanlara da yayılmış ve 1991 Körfez Savaşı sırasında Batı'yı ve Irak'a karşı Mısır iktidarını eleştiren bir bildiri yayınlamıştır. Bu faaliyetler sonucunda örgüt ve sendika üyelerinin bir kısmı Mübarek rejimince tutuklanır.²¹³ Bu faaliyetlere ek olarak 1992 Mısır depreminde örgütün etkili bir biçimde halkın ihtiyaçlarını gidermeye ve depremin neden olduğu zararı karşılamaya çalışması halkın gözünde örgüte prestij kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda örgüte yasallık için Mübarek'e baskı yapma cesareti kazandırmıştır. "Hem Körfez Savaşı sürecindeki makul tepkiselliği hem de deprem sonrasındaki faaliyetleriyle Cemiyet, Mısır halkı nezdinde hükümetten daha fazla güven kazanır. Böylece Mübarek, kendi rejimine alternatif olan Müslüman Kardeşler'in gücüne şahit olur."²¹⁴

Müslüman Kardeşler Örgütü'nün ılımlı eleştirilerine ek olarak Körfez Savaşı konusunda şiddet içerikli saldırılarda bulunan radikal gruplar da olmuştur. 1993 yılında üçüncü defa başkan seçilen Mübarek, radikal örgütler sebebiyle toplu tutuklamaları, baskınları ve işkenceleri başlatır. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün hükümetin bu tutumunu 'devlet terörü' şeklinde betimlemesiyle, devamında Mübarek'i hedefle gerçekleştirilen başarısız suikast girişimiyle birlikte örgüt üyeleri tutuklanmış ve örgüt ile iktidar ilişkileri fazlasıyla zarar görmüştür.²¹⁵ Örgüt 1995 seçimlerine 150 bağımsız adayla katılmış, sadece 1 aday parlamento'ya girebilmiş fakat o da legal olmayan bir örgütten aday gösterildiği için kazandığı haklar geri alınmıştır. Bunun üzerine örgüt hem Mısır iktidarına, hem de örgüt içindeki eski kuşağa kendi ideolojilerinin demokrasiden yana olduğunu göstermek amacıyla demokrasi beyannameyi yayınlamıştır.

Örgütün kendi içindeki kuşak çatışmasından doğan ideoloji farklılığı 1996'da Nasr'ın ölümüyle eski kuşağın çoğunluğun oyuna sunulmaksızın örgüt başkanlığına Mustafa Meshur'u geçirmesiyle patlak vermiştir. Bu demokrasi karşıtı eski kuşağa ve

²¹³ Susan Muaddi Darraj, (2007). *Hosni Mubarak*, New York: Infobase Publishing. s. 381.

²¹⁴ Canbegi, s. 144.

²¹⁵ A.g.e. s. 145.

uygulamalarına tepki olarak genç kuşak örgütten ayrılıp daha demokratik bir parti gayesiyle her ne kadar yasallaşmamış olsa ve üyelerinin seçimlere bağımsız olarak katılması gerekse de Hizb'ul Vasat (Merkez Partisi)'ı kurmuştur. Bu sırada radikal örgütler 1988'de iktidarla daha uzlaşmacı bir ilişki içinde olmak istediklerini belirtmişler, bununla üzerlerindeki baskıyı hafifletmeyi amaçlamışlardır. 1999'da Mübarek dördüncü defa seçimleri kazanarak Mısır'a başkan olmuş, 2000'de yapılacak seçimlerin serbest seçim olmasına ve liberalliğin sağlanmasına izin vereceğini belirtmiş, örgüt ve cemiyetlere demokratik bir imaj çizmiştir.

Büyük umutlar ve demokrasi beklentisi içinde 2000 genel seçimlerine örgütler ve partiler hazırlanırken seçimlerin öncesinde gizli sendika üyeliği gerekçesiyle üyelerin çoğu tutuklanıp ve operasyonlar düzenlenmiştir. Burada asıl sebep Mübarek'in kendi iktidarına karşı çıkacak olası rakipleri sindirme amacıdır. Bu operasyonlara rağmen Müslüman Kardeşler 17 sandalye kazanarak siyasetteki aktifliğini kanıtlamıştır. Örgüt için verimli başlayan 2000ler, Mübarek için sıkıntılı zamanların başlangıcı niteliğindedir:

Zira bu dönem Mısır'ın liberalleşmesi ve demokratikleşmesi adına dış baskıların geliştiği yıllardır. Bu baskılar, 11 Eylül 2001 tarihinde 'radikal İslamcı' El-Kaide'nin, Dünya Ticaret Merkezi'ne dolayısıyla ABD'ye yönelik saldırısı neticesinde ortaya konan, ABD'nin Müslüman/Orta Doğu ülkelerini 'demokratikleştirme' projesinden kaynaklanır. 'Yeni Dünya Düzeni' diye adlandırılan bu süreci Afganistan ve Irak'ın işgali takip eder. İşgallere fikri kılavuzluk eden 'otoriter rejimlerle mücadele' olgusundan Mısır da nasibini alacaktır.²¹⁶

2000li yıllar hem Müslüman Kardeşler, hem de Mübarek iktidarı için değişikliklere gebe bir şekilde başlar. 2002'de Meshur'un ölümüyle örgütün başkanı Hasan el-Hudeybi'nin oğlu Ma'mun el-Hudeybi olur. Mübarek ise 1990 dönemine kadar daha ılımlı iken, iktidarının sarsılmaması için 1990lardan sonra daha baskıcı ve kısıtlayıcı bir yönetim şekli benimserken, 2000'li yıllarda ABD'nin de siyasal hayata dahil olmasıyla bakış açısını genişletmeye, daha kapsamlı problemlerle uğraşmaya mecbur kalmıştır.

---

²¹⁶ Canbegi, s.147.

4.4.4. Mübarek Dönemi Son Süreci ve Arap Baharı'nda Müslüman Kardeşler

ABD'nin otokratik yönetimleri demokratikleştirmek amacıyla Ortadoğu'da aktiflik göstermesi, özellikle 11 Eylül olayları sonrasında Batı'nın Radikal İslamcı örgütleri tehlike olarak gördüğünü göstermektedir. Bu tür hareketleri önlemek için "Büyük Orta Doğu Projesi" adı altında Ortadoğu'ya demokrasi ve liberalizm götürmek amacıyla harekete geçer, Irak'ın 2003'te Bush askerleri tarafından işgal edilmesi buna bir örnektir. Mısır'dan da demokratikleşmeyi bekleyen ABD'ye karşı Mübarek 1981'den beri iktidarda olduğundan, Mısır'daki demokrasinin sorgulanmasına sebep olmuştur, bu nedenle daha öncesinde özellikle İslamcılar gibi örgütlerin parti kurmasına izin vermemiş olsa da, 2000 yılında demokratikleşme adına bu tür grup üyelerinin seçimlere bağımsız aday olarak katılmalarına izin vermiştir. Bu seçimde bağımsız adayların oy oranı ve Mübarek'in oylarının düşmesi, 2000 öncesindeki Mübarek dönemi demokrasi anlayışını sorgulatmıştır.²¹⁷

Mübarek'in dört kez arka arkaya başkan seçilmesi, sıkıyönetim uygulayarak halkı sindirmeye çalışması ve Mısır'ı ekonomik çıkmaza sürüklemesi, toplumda hayır kurumu gibi çalışarak ekonomik yardımda bulunan ve halkın yanında imaj çizen Müslüman Kardeşler gibi grupların daha köklü yer edinmesine olanak sağlamıştır. Müslüman Kardeşler Örgütü, halk tabanında yayılarak Mısır'daki Kıptilere olumlu yaklaşım sergilemiş, kadın haklarına önem vermiş ve şiddet eylemlerine karşı çıkmıştır, bu sayede seçimlere legal bir parti olarak katılamasa da toplum için devlete alternatif bir sistem gibi görünmüştür. "Ayrıca bu durum Mısır tarihinde sosyalizmin ve kapitalizmin sağlayamadığı huzur ve refahı İslami yönetimin sağlayabileceği düşüncesini doğurur."²¹⁸ Müslüman Kardeşler Örgütü, 2003 Irak Savaşı sonrasında sendikaların desteğiyle gerçekleştirilen protestolarda aktif rol oynayarak ılımlı bir yaklaşımla, ABD'nin karşısında durmadan ve şiddet söylemlerinden uzak durarak kendi ideolojisini göstermiştir.

2003teki Irak-ABD gösterileri 2004'te Mısır'da halkın Mübarek rejimine baş kaldırmasıyla hükümet karşıtı gösterilere dönüşmeye başlamıştır. Yirmi Dört yıllık Mübarek iktidarının halkı sıkıyönetimle idaresi, seçimlerde özgürlük ve demokrasinin

²¹⁷ A.g.e. s.151-152.

²¹⁸ Canbegi, s. 154.

kısıtlanması ve ekonominin çöküşe doğru gidişine bir tepki olarak Mısır toplumu aktif bir etkinlik sağlamak amacıyla 2004 yılında Avukatlar Sendikası'nın girişimleriyle Kifaye/Yeter Hareketi oluşturulmuştur.

Kifaye hareketi kendisine 'Hareket-i Tağyir' yani 'Değişim Hareketi' der. Ancak bu değişimin şiddet kanalıyla değil barışçıl söylemlerle gerçekleşeceği düşünülür. Temel hareket noktası Mübarek'in yeniden aday olmaması gerektiği düşüncesi ve toplumda köklü demokratik reformların yapılması talepleridir. Kifaye hareketinin en önemli özelliği toplumun her kesiminden bireyler tarafından desteklenmesidir. Zira Mübarek yönetimi toplumun ortak problemidir. Müslüman Kardeşler Cemiyeti, Mübarek karşıtı demokrasi taleplerini bu hareket özelinde billurlaştırır.²¹⁹

Teknoloji ve sosyal medya sayesinde hızla gelişen ve yayılan Kifaye hareketi, ılımlı tavrında ısrarcı davranmış ve şiddetten uzak durmaya çalışmıştır. Hareketin oluşumunda toplumun çeşitli kesimi ve grubundan bireyler olduğu için barışçıl bir ortam hareket için esastır. Hareketin lideri Eyman Nur olsa da, hareket içinde her grubun örneğin Hıristiyanlar, feministler, laikler gibi kendi başkanları bulunmaktadır ve esas amaç Mısır'da daha demokratik bir yaşam sağlamaktır. ABD'nin Ortadoğu'ya demokrasi götürme girişimi, bu gerekçeyle Mısır'a maddi yardımı ve Mısır toplumunun demokratikleşme çabasının sonucunda 2005'de Mübarek Anayasa'da değişiklik yaparak İslami temeli olmayan partilerin seçime katılımının önünü açmıştır böylece 2005 seçimleri çok adaylı bir platformda yapılmıştır. Müslüman Kardeşler'in 444 sandalyeden 83'ünü aldığı, Mübarek'in oy çokluğuyla yeniden başkanlığını ilan ettiği seçimlerin asıl ön plana çıkan ismi yeni bir yükselen aday olan Kifaye'nin lideri Eyman Nur olmuştur.²²⁰ Seçimlerden sonra Mübarek, Nur'u tutuklatıp ve hakkında haber yapılmasını yasaklamıştır. Kifaye hareketi de zamanla içinde meydana gelen bölünmelerden ve hükümetin sıkı takibinden dolayı etkisini kaybedip çözülmüştür.

2005 seçimlerinden önce Anayasa'da yapılan değişiklik muhalefete bir umut ışığı olsa da, "başkan adayı olabilmek için aday gösterilen partinin bir sonraki seçimlerde en az %5 oy alması"nın²²¹ gerekli olduğundan Müslüman Kardeşler dâhil diğer gruplar da Mübarek tarafından sınırlandırılarak bu anayasa Mübarek'e 6 yıllık bir iktidar süresi daha kazandırmıştır. Fakat bu sürede Mübarek'in uyguladığı dış

²¹⁹ A.g.e. s. 155.

²²⁰ A.g.e. s. 157.

²²¹ A.g.e. s. 158.

politikadan dolayı muhalefetin sesi oldukça yükselmiştir. 2006'da Filistin'de Hamas güçleri zafer kazanırken Mübarek'in İsrail'i destekleyen tavrı, Gazze'nin İsrail tarafından işgaline sessiz kalması, Sudan'ın bölünmesindeki pasif tutumu ve 2008-2009 yıllarında Filistin'den ambargonun kalkmasını sağlayacak Refah sınır kapısını Mübarek'in kapatması onu Filistin'e, Arap milliyetçiliğine ve İslam birliğine karşı bir konumda göstermiştir.²²² Böylece ülke içinde uyguladığı baskı yönetimi, ekonomik sıkıntılar ve otokratik yönetime ek olarak dış politika açısından halktan büyük tepki toplamasına sebep olmuştur.

Halkın tepkisi bir taraftan sosyal medyada da ses bulur ve '6 Nisan Hareketi' olarak adlandırılan, 2007 yılından itibaren Facebook üzerinde organize olan bir grup genç aktivistin 'Özgür Mısır' sloganıyla 6 Nisan 2008'de Tahrir Meydanı'nda miting düzenlemesiyle ekonomik sorunlar, işsizlik gibi problemlere ek olarak insan hakları, özgürlük gibi konuları da eleştirdikleri protesto gösterisidir.²²³ Liderleri tutuklanan ve paylaşımları engellenen grup pes etmez ve direncine devam ederek uluslar arası alanda da dikkat çeker. Amaçlarının Mübarek iktidarına son vererek Mısır'daki demokrasi, insan hakları, özgürlük, çalışma koşulları gibi konularda gelişim göstermek olduğunu belirtirler. Nitekim Mübarek'in 1 Şubat 2011'de başkanlığa tekrar aday olmayacağını açıklamasıyla hareketin eylemleri meyve vermeye başlar. 6 Nisan Hareketi'ne ek olarak, 2010'da polisin aşırı güç kullanarak gözaltı sırasında hayatını kaybeden bir gencin adıyla başlayan 'Halid Said Hareketi' de Mübarek'in istifasını isteyenlerce desteklenmiş ve Mübarek 11 Şubat 2011'de başkanlıktan istifa ederek 6 dönem sürdürdüğü görevini orduya devretmiştir. Tüm bu süreç de, Arap Baharı'nı beraberinde getirmiştir.

Bu süreçteki hareketleri düzenleyen bizzat Müslüman Kardeşler Örgütü olmasa da, çoğu hareketin arkasında köklü destek sağlayan güç bu örgüttür. 2005 seçimlerine kadar "Çözüm İslam'da" sloganını benimseyerek alkol yasağı, başörtüsü serbestliği, eşitlik, özgürlük, insan hakları gibi konularda propaganda düzenlemiştir.²²⁴ Ancak örgütün Yeni Dünya Düzeni'nde demokrasinin daha çok ön planda olduğunu gözlemlemesiyle örgüt ideolojisinde demokrasi İslam'ın önüne çıkmaya başlamıştır.

²²² Veysel Ayhan, (2011). "Mısır Devriminin Ayak Sesleri", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, sayı 26. s. 24-25.

²²³ İsmail Numan Telci, (2011). "6 Nisan Hareketi: Yeni Bir Sosyal Aktivizme Doğru Mu?", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, Sayı 28. S. 99-105.

²²⁴ Carrie Rosefsky Wickham, (2011). "The Muslim Brotherhood and Democratic Transition in Egypt", *Interdisciplinary Journal of Middle East Law and Governance*, Sayı 3. s. 212.

Bununla birlikte, örgütün yıllarca parti olmayı deneyip Mübarek tarafından engellenmesiyle, ön plandan çekilip partilerin arkasındaki ideolojik güç olarak yönlendirmenin daha etkili olduğu kanısına varmışlardır. “Tahrir Meydanı’nda genç bir Müslüman Kardeşler üyesinin ezbere tekrarladığı gibi, ‘Eylemlere liderlik etmek istemiyoruz. Bilakis. Eylemleri idare etmek değil, eylemlerin parçası olmak istiyoruz.’”²²⁵ Örgütün demokrasiye yönelmesiyle siyasal profili yeni örgüt başkanı Muhammed Badie ile değişime uğrar.

Tüm bu süreçte Mısır’da gelişen olaylar, Ortadoğu’da bir anda ortaya çıkan ve hızla etkisini gösteren Arap Baharı ile paralellik göstermektedir. 17 Aralık 2010’da Tunus’un bir kasabasında Muhammed el-Buazizi isimli bir gencin yerel güvenlik güçlerinin kendisine uyguladığı güç ve tacize tepki olarak protesto amaçlı kendini yakması değişim isteyen toplumca hızla benimsenerek yayılmış ve etkisini geniş alanda göstermiştir. Bunun sonucunda Tunus Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin bin Ali’nin iktidarı bırakarak Suudi Arabistan’a kaçması Araplar’a ilham olmuş ve yıllardır güçlenerek varlığını hissettiren korku duvarı yıkılmıştır.²²⁶ Arap Baharı’nın çıkış noktası halkların diktatör rejimlerce yıllarca ezildiği, etkisizleştirildiği, sömürüldüğü, demokrasi ve özgürlükten uzak bir şekilde insan haklarının ihlal edildiği, işsizlik, sınıflaşmanın ve özelleştirmenin getirdiği yoksulluk gibi ekonomik sebeplerle refahın göz ardı edildiği toplumlarda bir uyanış, bir baş kaldırma ve direniş ihtiyacıdır. Libya’da Kaddafi karşıtı devrim ve Mısır’da Mübarek iktidarının devrilmesi Arap Baharı’nın etkili sonuçlarındandır.

Tüm bu devrimlerle ilgili dikkate değer olan şey, diğerlerine üstün gelen herhangi bir ideoloji tarafından güdümlenmemiş olmalarıydı. Aksine Arap Baharı, tüm toplum kesimlerinden insanların paylaştığı, aşağı yukarı bağımsızlıktan beri baskın olan yozlaşmış ve otoriter siyasal rejimleri alaşağı etmeye yönelik müşterek bir arzunun birleştirdiği insanların bir araya gelişini temsil ediyordu. Onlarca yıllık baskının ardından Arap Baharı yarı gizli ya da gizli İslamcı muhalefet hareketlerini doğrudan ana akım siyasete ve bazı örneklerde de iktidara yönlendirdi.²²⁷

²²⁵ Pargeter, s. 179.

²²⁶ Pargeter, s. 176.

²²⁷ A.g.e. s.177.

4.4.5. Müslüman Kardeşler'in İktidarı

11 Şubat 2011'de Mübarek'in istifa etmesiyle Mısır'da zirvedeki güç Yüksek Askeri Konsey olmuştur. Bu süreçten sonra Mübarek'in nasıl yargılanacağına ek olarak iktidara kimin geçeceği de tartışılmaya başlanmıştır. Bu sırada toplum içinde bilinirliği ve aktifliği iyice güçlenmiş olan Müslüman Kardeşler, Mohammed Mursi ve Saad el Katatni liderliğinde örgütü temsilen Hürriyet ve Adalet Partisi'ni kurmuştur. Mübarek dönemi sonrası 28 Kasım 2011 yılında yapılan ilk genel seçimlerde Hürriyet ve Adalet Partisi %47'lik oyla birinci çıkarak örgüte siyasal alanda varlık kazandırmıştır.²²⁸

Başkanlık seçimlerinde örgüt, 1997-2009 yılları arasındaki süreçte Atom Enerjisi Kurum Başkanı olan Muhammed el-Baradey'i destekleyeceğini belirtmesi ve Baradey'in de örgütün yasallaşması gerektiğini savunmasıyla bu ikili arasında bir işbirliği oluşmasına rağmen, Baradey Mısır'daki diktatörlüğün Mübarek'in gidişiyle bitmediğini, rejimin aynı kaldığını düşünerek adaylıktan çekilmiştir.²²⁹ Buna bağlı olarak örgüt kendi adayını belirlemek durumunda kalmış, ilk aday olarak da parti başkanı Muhammed Mursi gösterilmiştir. Seçime toplumun farklı kesimlerini temsilen belirlenen diğer adaylarla birlikte Mısır'ın ilk demokratik Başkanlık seçimleri 23-24 Mayıs 2012'de yapılmıştır.²³⁰ İlk turda Mübarek döneminde başbakanlık yapan Ahmet Şefik ve Mursi oy çokluğuna sahip iki aday olarak ikinci tur seçimlerde rakip durumuna gelmişlerdir.

İlk ve ikinci tur seçimlerin arasında sıkıyönetim kaldırılıp Mübarek, oğlu Cemal ve İçişleri bakanı yolsuzluk ve göstericilerin ölümüne sebep olma gibi suçlardan 2 Haziran 2012'de yargılanmış ve Mübarek ve bakan el Adly'e 25 yıl hapis cezası verilirken Mübarek'in oğlu Cemal beraat etmiştir. Mübarek'in idamını ve Yüksek Askeri Konsey'in sivil otoriteye tabisini isteyen halk bu kararlara itiraz edip yine gösterilere başlayarak Tahrir Meydanı'ndaki faaliyetlere devam etmiştir. Bu olaylar arasında 16-17 Haziran 2012'de seçimlerin ikinci turu yapılmıştır. Çoğunluğu Mursi'yi destekleyen halkın sonuçlar açıklanmadan önce Yüksek Askeri Konsey lideri Tantavi'nin istifasını istemesinin üzerine, iktidarı elinde tutan Tantavi yeni bir düzenleme yapıp seçilecek devlet başkanının yetkilerini kısıtlayan ve parlamentoyu fes

²²⁸ Nebahat Tanrıverdi Yaşar, (2012). "Mısır'daki Geçiş Sürecinin Aktörler Üzerinden Değerlendirilmesi", *Orta Doğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 44. s. 70.

²²⁹ Canbegi, s.164-165.

²³⁰ Canbegi, s. 166.

eden bir karar almıştır. 24 Haziran'da açıklanan resmi sonuçlara göre kullanılan %51,8 oyun %51,3'ünü alarak Mursi seçimi kazanmış, devamında parti başkanlığından ve örgüt üyeliğinden istifa ederek Mısır'ın demokratik yollarla başa gelen ilk Devlet başkanı olmuştur.²³¹

Mısır'da demokratik seçimler gerçekleşmiş olsa da yönetimde hala ordu ve Devlet Başkanı çatışması bulunmaktadır. Yeni Devlet Başkanı Mursi'nin iktidarına ek olarak Yüksek Askeri Konsey'in oldukça baskın bir egemenliği bulunmaktadır. Bu dönemde Mısır için yeni Anayasa çalışmaları düzenlenir. Bu çalışmalarda zaten baskın bir güç olan Yüksek Askeri Konsey'in düzenlemeler üzerinde tam hâkimiyetini engellemek için halkın da fikir sunacağı Teklifler Komitesi kurulmuştur. Bu düzenlemelerin sonunda ortaya çıkan taslak yeni demokratik Mısır'ı tanımlamakta ve geçmiş hatalardan alınan derslerden oluşmaktadır:

[...] devletin dini İslam, dili Arapçadır; yasama organı şeriat ilkelerine göre çalışır, peygamberlere ve nebilere kötü söz söylemek yasaktır, sivil makamlara rütbeliler atanmayacaktır [...] Ayrıca Mübarek benzeri bir tiranlığı engelleme adına Başkan'ın 4 yıl görevde kalacağı ve 2 dönem seçilebileceği hususları taslağa dâhil edilir. Ancak Mübarek döneminde kanayan yara halini alan sıkıyönetim bu taslakta da yer bulur. Nitekim buna göre Devlet Başkanı parlamentonun onayıyla sıkıyönetim ilan edebilecektir.²³²

Anayasa taslağının kabul görmesi sürecinde Müslüman Kardeşler Örgütü'nün etkisi büyüktür. Mursi'yi destekleyen örgüt, taslağa gelebilecek itirazları yumuşatmak amaçlı itiraz edebilecek gruplarla görüşmeler düzenleyerek grupların tavrını yumuşatmış ve ılımlı tutumuyla taslağı da ılımlı göstermiştir. Fakat bu çabalar Anayasa'nın örgüt liderliğinde şekillendiği görüntüsü çizmiş ve muhalefetten bu açıdan tepki almıştır.

Örgüt Mursi'den desteğini eksik etmese de, feshedilen Meclis'in yeniden bağımsız aktifliğine kazanmamasına tepki olarak örgüt üyeleri Tahrir Meydanı'nda gösteri düzenlemiştir. Buna ek olarak Mursi'nin Başbakanlığa halkın beklenti içine girdiği ekonomi alanından biri yerine eski Sulama Başkanı Hisam Kandil'i, Savunma Bakanlığı'na ise Yüksek Askeri Konsey başkanı Tantavi'yi getirmesi hem halktan, hem Müslüman Kardeşler Örgütü'nden, hem de muhalefetten seslerin yükselmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine Tantavi'nin görevi iptal edilerek emekliliği başlatılmıştır.

²³¹ A.g.e. s. 106-107.

²³² Canbegi, s.168.

Mursi daha sağlam adımlar atmak ve yaptırımını artırmak adına 22 Kasım 2012’de yeni bir kararname yayınladı. Bu kararnameye göre eski iktidarın görevlileri yeniden yargılanacak, Meclis hiçbir yargı organı tarafından feshedilmeyecek, devrimin korunması için gereken yetkiler Mursi’ye tanınacak ve Mursi’nin aldığı kararlar anayasa hükmünde olacaktır.²³³ Açıkça görünen, Mursi demokratik seçimlerle başa gelmesine rağmen iktidarı diktatörlüğe doğru sürüklemektedir. Halkın bu kararnameden bunu anlaması üzerine ayaklanmalar ve çatışmalarla Mursi kararnameyi geri çekmiştir. Toplumun ve muhalefetin itirazları sadece Mursi ile sınırlı kalmamıştır. Tepkiler Müslüman Kardeşler Örgütü’nün devrim öncesi ılımlı ve sakin bir örgütken, Arap Baharı sürecinde meydanlarda sürekli bir aktiflik göstermemiş olmasına rağmen devrim sonrasında siyasette daha sesli ve faal olmasıyla ve aslında örgütün devrim öncesi çaba göstermeden devrim sonrası sahip olduğu konumla da ilgilidir.

Seçim, itirazlar, yargılanmalar ve çatışmalarla geçen 2012’yi takiben 2013 tam bir kriz yılı olmuştur. Zaten kötüye giden ekonomi dibe vurmuş, işsizlik oranı en yüksek seviyeye çıkmış, dış borç %14 oranına artış, rezervler tükenme sınırına gelmiş, ithalat yükselmiş ve I.M.F. ve Körfez ülkelerinden alınan yardımlarla ekonomi ayakta tutulmaya çalışılmıştır.²³⁴ Bu sorunlara bağlı olarak artan sokak çatışmaları, ayaklanmalar, gösteriler neticesinde Mursi yönetimindeki silahlı güçler orantısız güç uygulamaya başlamış ve siviller arasında ölümler ve yaralanmalar artmıştır. Mursi ve halk arasındaki çatışma iyice tırmanmış, Mursi’nin sarayına saldırı düzenlenmiş, birçok kişi yaralanmış ve ölmüştür. Bu noktada Mursi iktidarı Mübarek yönetiminden daha tiran bir görüntü çizmiş, Arap Baharı’nın sonucu halkın istediği gibi demokrasi olmamış ve halk istediğini almak için yeniden ayaklanmak durumunda kalmıştır.

Halk, Mursi ile birlikte Müslüman Kardeşler Örgütü’ne de karşı çıkmış, ılımlı ve İslam’ı yaymak amacıyla çalışan örgütün Arap Baharı sonrasındaki siyasi değişimini eleştirerek örgütün hak etmediği yeri halka vermesini istemişlerdir. Bazı şehirlerde olağanüstü hal ilan edilince ‘Kara Blok’ adı altında sanal ortamda örgütlenen Mısırlı gençler, Mursi ve özellikle Müslüman Kardeşler Örgütü karşıtı çalışmalar yapmış ve örgütün iktidardaki gücüne karşı çıkmıştır. Bu noktada Müslüman Kardeşler

²³³ A.g.e. s.170.

²³⁴ A.g.e. s.170-171.

Örgütü'nün de Arap Baharı sonrası iktidarla değişimini, toplumda Benna'dan beri edinmeye çalıştığı yeri ve ılımlı imajını zedelediğini görmek mümkündür.

Gerilimi tırmandıran bir diğer olay ise Nisan'da gerçekleşmesi planlanan seçimlerin ülke içindeki çatışmalar nedeniyle askıya alınmasıdır. Bunun üzerine isyanlar, çatışmalar ve Cemiyet binalarına saldırılar artmıştır. Mart 2013'de ise Mısır Emniyeti'nin örgütün silahlı gücü haline geldiğini savunan Mısır Polisi de protesto gösterilerine dâhil olmuş, İçişleri Bakanı görevden alınmazsa isyan edeceklerini belirtmişlerdir.²³⁵ Mart'ta gerçekleşen bir diğer şaşırtıcı olay ise, Müslüman Kardeşler'in gücüne güç katan Müslüman Kardeşler Örgütü Derneği adı altında örgütün bir sivil toplum kuruluşu haline gelmesi ve böylece yasallaşmasıdır. Bu olaylar ve isyanlar arasında, ülke içi gerilim sadece iktidar/örgüt-muhalefet/halk arasında kalmayıp toplumdaki dini farklılıklara da yansımış ve Kıptiler ve Müslümanlar arasında silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Bu durumdan hareketle Mursi döneminin Mısır tarihindeki belki en sıkıntılı ve en yoğun çatışmalara şahit dönemi olarak adlandırmak mümkündür.

İsyan ve darbeye istediğini alabileceğinin farkında olan Mısır toplumu, bu sıkıntılı sürece de daha fazla katlanmamıştır. Savunma Bakanı Abd'ulfettah el-Sisi toplumu temsilen Mursi'ye toplum içindeki çatışmaları son vermek için gerekenin yapılması üzerine 48 saat vermiştir. Fakat Mursi'nin bu sürede tatmin edici bir faaliyet göstermemesi, 3 Temmuz Darbesi'ni beraberinde getirmiş ve Mursi Mısır Ordusu tarafından gözaltına alınmış, örgütün liderleri ve yöneticileri tutuklanmıştır. Arap Baharı'nın ateşlediği Mursi dönemi, askeri bir darbeye böylece son bulmuştur. Bu süreçte demokrasi için Mübarek iktidarını deviren halk, Mursi ile de istediğine kavuşamamış, 3 Temmuz Darbesi ile de askeri bir yönetimin altına girmiştir. 14-15 Ocak 2014'de Yeni Anayasa'nın kabulüyle birlikte 3 Haziran 2014'de Sisi Mısır'ın yeni Cumhurbaşkanı olarak iktidarı ele almıştır. Bu dönemde Suudi Arabistan tarafından terör örgütü ilan edilen ve illegal pozisyona düşen Müslüman Kardeşler'in çok sayıda üyesi tutuklanmış, Mursi ile yönetimde görevli üyeler hakkında idam istenmiş, örgüt iktidardan uzaklaştırılmış, Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub'un kitapları halk kütüphanelerinde yasaklanmıştır.²³⁶

²³⁵ A.g.e. s. 171-172.

²³⁶ Ahmet Yamaç, (2015). *Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti Dünyü, Bugünü ve Yarını* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeni Yüzyıl Üniversitesi. s.94-96.

Rabiatu'l Adeviyye ve Nahda meydanlarındaki darbe karşıtı gösterilerin kanlı bir şekilde bastırılmasıyla tutuklanan Müslüman Kardeşler örgütü üyelerinin bazıları hapis cezası almış, bazılarına ise lider Bedii ile idam cezası verilmiştir. Buna ek olarak sonrasında kararda değişiklik yapılmıştır:

16 Haziran 2015 tarihinde yayınlanan habere göre “Mısır’ın devrik Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi’ye ve İhvan yöneticilerinden Bedii’ye müebbet hapis cezası, Rabia meydanında öldürülen Esmâ Biltaci’nin babası ve İhvan’ın önde gelen liderlerinden Muhammed Biltaci’ye idam cezası” verildi.²³⁷

Bedii’nin tutuklanmasıyla birlikte, zaten illegal bir terör örgütü olarak ilan edilen Müslüman Kardeşler Mısır’da yasaklanmıştır. Bunun sonucunda yeni örgüt başkanı Mahmut İzzet’in liderliğinde örgüt yer altına inmiş, örgüt ve Sisi arasındaki gerilim devam etmiştir.²³⁸

---

²³⁷ A.g.e. s.98.

²³⁸ Köse, s.436.

5. BÖLÜM

SONUÇ

İslam, din ve siyaseti içinde barındıran, siyasete inancı da dâhil eden bir dindir. Bu sebeple ideolojik olduğu kabul edilir. Siyasal İslam ise, İslam düşmanlarına ve toplumu İslam'dan uzaklaştıranlara karşı dinin ideolojik tarafına başvurarak siyasette İslam'ın ve İslami kuralların esas alınması, siyaseti İslam'ın belirlemesi ve bu sayede toplumu İslam'ın özüne yönlendirmek, toplumun sorunlarına İslam'la çözüm bulmak demektir. İslam'ın hâkim olduğu Ortadoğu'da büyük düşman algısı SSCB'nin çözülmesiyle birlikte, Haçlı Seferleri'nden beri İslam'la gerilim halinde olan Batı'ya dönmüş, zamanla bu düşman tanımına Batı ile birlikte ABD de girmiştir. Özellikle sömürge dönemi sonrasında İngiltere, Fransa gibi ülkelerin Ortadoğu'da egemenlik kurmaları ve Müslüman Arapları sömürmeleri Siyasal İslam'ın ortaya çıkışına zemin hazırlamış, Müslümanlarda direnme bilincini oluşturmuştur.

Afgan Savaşı Müslümanlara inançları ve dini birlikleri uğruna şehit olma ve cihat kavramlarını benimsetirken İslamcı grupların da militanlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Buna ek olarak, İran Devrimi ise Araplara bir inanç uğruna savaşarak ve direnerek ne derece başarılı olunabileceğini göstermiş, Siyasal İslam konusunda ilham olmuştur. Soğuk Savaş'ın getirisi ise, SSCB'nin yıkılmasıyla yükselişe geçen ABD'nin Batı kavramı içinde İslamcılarının düşmanı pozisyonunda konumlandırılmasıdır.

Bu üç etmen sayesinde Siyasal İslam hızla tırmanışa geçmiş, etki alanını genişleterek hızla yayılmıştır. Siyasal İslam özellikle İsrail'in Filistin'e saldırıp toprak kazanmasıyla ateşlenmiş olur. Arapların Filistin'i koruyamayıp Müslüman ve Arap Filistin topraklarını İsrail'e kaptırmalarıyla Arap Milliyetçiliğinin iflası gerçekleşmiş, bundan itibaren Müslümanları bir arada tutan dine yani İslam'a sıkı sıkı sarılmışlardır. Bu sebepler sonucunda, özellikle sömürge dönemiyle hayatlarına giren Hıristiyanların Müslüman topraklara hükmetme ve halkı idare etme durumuna tepki olarak direnmeyi, toplumu İslam'ın özüne döndürmeyi ve bireylerin sorunlarına İslam yoluyla çözüm bulmayı hedeflemişler, böylece Siyasal İslam'a yoğunlaşmışlardır. İlimli ve radikal

olarak ikiye ayrılan Siyasal İslam'da, bir yandan bu direnişi ve İslam'a dönüşü ılımlı yollarla gerçekleştirmeyi hedeflerken, diğer yandan bazı örgütlerce bu dönüşümün şiddet ve terör aracılığıyla sağlanabileceği savunulmuştur. Bu sebeple Siyasal İslam örgütleri ılımlı ve radikal olmak üzere iki şekilde gruplandırılır.

Mısır'da 1928 yılında Hasan el Benna tarafından kurulan Müslüman Kardeşler Örgütü Siyasal İslam'a en uygun örneklerdendir çünkü her iki tür Siyasal İslam'a da tanıklık etmiştir. Mısır'da İngiliz sömürmesine ve Batı modernleşmesinin Müslüman topluma etkisine tepki olarak, Mısır halkının Batılı güçler tarafından ezilmesine, kendi kültür ve dinine yozlaştırılmasına son vermek amacıyla kurulan Müslüman Kardeşler, bu ideolojilerini stratejik bir biçimde yaymış, halktan destek toplamış ve 2012 yılında Muhammed Mursi ile iktidara geçmişlerdir. Örgüt, Batı'nın etkisinde Müslümanların İslam'dan uzaklaştıklarını, bunun da toplumun içinde bulunduğu problemleri beraberinde getirdiğini, çözümün İslam'ın özüne dönerek toplumu İslam ve şeriata göre yönetmekle sağlanabileceğini savunmuştur.

Bununla kalmayıp, İslam âleminde Müslüman birliğinin gerekli olduğunu düşündüklerinden, Müslüman Kardeşler üyeleri diğer Müslüman ülkelerde örgütün şubelerini açmış, zamanla hızla geniş bir coğrafyaya yayılmışlardır. Benna zamanında ve yönetiminde her ne kadar bünyesinde gizli bir silahlı birlik bulundursa ve Filistin-İsrail geriliminde bu birlik etkinlik gösterse de, örgüt ılımlı bir yol izlemeye dikkat etmiş, gerektiği zaman seçimlerden geri çekilmiş, ideolojisini şiddete başvurmadan iletişim, yardımlaşma ve konferanslar yoluyla yaymıştır. Müslüman Kardeşler'in asıl hedefi Batı kuklası olan iktidardır çünkü Batı'nın etkisinde olan iktidar değiştirilmeden toplumun İslamlaşması mümkün değildir. Bundan dolayı Müslüman Kardeşler iktidara da topluma olduğu gibi ılımlı yaklaşmış, zamanla devlette örgüt üyelerine görevler vererek dönüşümü başlatmıştır.

Bu ılımlı tutumdaki temel sebep, Benna'nın ılımlı yaklaşımı, ihtilalı sadece gerektiğinde son çare olarak düşüneceklerini söylemesi, bireylerin ve toplumun dini ve ideolojik açıdan tamamen kendilerini geliştirmeden böyle radikal bir girişimde bulunmayacaklarını belirtmesidir. Benna'ya göre, ideolojilerinin başarılı olabilmesi ve İslam'ın yönetimde ve toplumda tam anlamıyla hâkimiyet kazanması için öncelikle bireysel gelişimin tamamlanması gerekmektedir, bu sayede sağlam bir temel oluşturulmuş olacaktır. Fakat Benna toplumun bu gelişimi tamamlayıp

tamamlamadığını göremeden öldürüldüğünden, ideolojisinin sonucunu da görememiştir. Eğer yaşasaydı belki bir noktada gelişimi yeterli görüp ihtilal fikrine sıcak bakacaktı fakat bu konu Benna'nın öldürülmesiyle artık bir spekülasyon olarak kalmıştır.

Benna'nın ılımlı yaklaşımı, Benna'nın ölümünden sonra örgütün başına geçen Hudeybi zamanında Seyyid Kutub'un fikirlerinin örgütte yayılmasıyla radikale dönmeye başlamıştır. ABD'den dönen Kutub, orada gördükleriyle yozlaşmış Batı'nın İslam'ı da yozlaştırdığını, bu duruma radikal yollarla daha köklü bir son verileceğini savunmuştur. Bu savunmada temel etken, şehit olarak gördüğü Benna'nın öldürülmesinin Kutub üzerinde yarattığı etkidir. Benna yıllar boyu ılımlı yaklaşarak şiddete başvurmamış ama sonunda şiddet yoluyla öldürülmüştür. Bu ölüm, Kutub'a ılımlı Siyasal İslam'ın iflasını göstermiştir. Bu sebeple ılımlı yaklaşımın işe yaramadığı görülmüş, radikal yollarla çözüm aranmıştır. Artık asıl amaç, tarikatlaşarak toplumdan destek bulmak ve bu destekle iktidara yürümektir.

Bu süreçte tutuklanmaların ve işkencelerin artmasına ek olarak, Kutub'un cahil olarak nitelendirdiği iktidar tarafından idam edilmesiyle örgüt yer altına inmiş, militanlaşmıştır. Örgütün içinden şiddeti tek çare olarak gören örgütler de bu süreçte ayrılmıştır. Kutub sonrasında örgüt stratejik davranmış, dışarıdan ılımlı görünmeye fakat içeride radikal yaklaşımın desteklenmesine devam edilmiştir. Bu sebeple, örgüt iktidara doğrudan isyan/ayaklanma sergilememiş, sokaktaki ve Tahrir Meydanı'ndaki olayların arkasındaki görünmez güç olarak faaliyet göstermiştir. Bir taraftan iktidara yakın ve ılımlı görünerek iktidarın desteğini almaya ve siyasal, yasal bir örgüt olmaya çalışmış, bunun meyvesini Muhammed Mursi başkanlığında Hürriyet ve Adalet Partisi'ni kurarak almıştır. Diğer bir taraftan ise özellikle Arap Baharı sürecinde iktidar karşıtı isyanların ve çatışmaların görünmeyen destekçisi olmuş ve devletin gücünü şiddetle zayıflatarak siyasal hayatta ılımlı görünümündeki Müslüman Kardeşler'e yer açmıştır. Bu süreçte örgütün stratejik olarak hem ılımlı hem de radikal davrandığını söylemek mümkündür.

Fakat bu tutum toplum tarafından hoş karşılanmamış, Müslüman Kardeşler'in zorba iktidara karşı sokakta görünmez olması Arap Baharı sonrasında örgütün Mursi ile elde ettikleri iktidarı hak etmediklerini düşündürmüş, böylece halk Mursi dönemindeki örgütün siyasetteki yerini çabası ve haksız kazandığını savunmuştur. Buna bağlı olarak isyanlar artmış, örgütün iktidarı kısa sürede 3 Temmuz askeri darbesiyle sonlandırılmış,

örgüt askeri yönetim ve Sisi tarafından yönetimden ve toplumdan uzaklaştırılarak sindirilmeye çalışılmıştır. Örgüt ile iktidar arasındaki gerilim ise halen devam etmektedir.

Siyasal İslam açısından Müslüman Kardeşler değerlendirilecek olursa, örgütün Benna döneminde ılımlı Siyasal İslam'a örnek olduğu söylenebilir. Fakat Kutub'un etkisiyle örgüt radikal fikirlerin etkisinde kalmış, bu süreçte radikal ve ılımlı üyeler arasında ayırım yaşanmış, tam radikalizmi destekleyenler Müslüman Kardeşler'den ayrılıp radikal alt örgütler olarak devam etmişlerdir. Müslüman Kardeşler Örgütü ise, ılımlı ve radikal arasında, her ikisini de benimseyen bir strateji geliştirmiş, dışarıya ılımlı görünmüş, içeride ve faaliyette radikalleşmiştir. Bu sebeple zamanla ideolojik çizgisinden kaymış, ne radikal ne ılımlı bir hal almışlardır. Dahası, bu ikili durum, halkın sokakta iktidarla kanlı çatışmalara girdiği ama Müslüman Kardeşler'in iktidara ılımlı görünüp seçimlerle başa gelmeyi amaç gösterdiği süreç sonunda, Mursi ile iktidara gelmeleriyle halk tarafından tepki almıştır.

Şiddetin ve kanlı çatışmaların hüküm sürdüğü bir süreçte ılımlı ve demokrasi yoluyla başa gelen Mursi'nin peşinden Müslüman Kardeşler Örgütü de iktidara sahip olmuştur. Mursi'nin başarısız stratejileri ve toplumun önceki süreçlerden daha çok ekonomik ve sosyal sıkıntılar içinde boğulması toplumda örgüte ve Mursi'ye karşı bir tepki oluşturmuş, iktidarı asıl hak edenlerin sokakta çatışanlar olduğunu, örgüt üyelerinin haksız kazandıkları yeri bırakmalarını istemişlerdir. İktidar olana kadar örgütün bir hayır ve yardım kurumu gibi çalışması da bunu tetikleyen bir durumdur. Asıl amacı İslam'ı yaymak, dinin özüne dönmek ve topluma yardım ederek toplumsal gelişimi tamamlamak için cami, okul yaptıran örgütün iktidara geçmesiyle Mursi'nin halkın istediği demokrasinin tam tersi bir şekilde tüm yetkiyi elinde tutup diktatörlüğe yönelmesi ve örgütün de bu yönetime ortak olması örgütün amacından saptığı görüntüsünü çizmiştir. Bu noktada darbe ile örgütün önü kesilmiş, Siyasal İslam engellenmiştir.

Özetle, Müslüman Kardeşler, başarılı bir ılımlı Siyasal İslam örneği olarak faaliyet gösterirken, ılımlı yaklaşımdan radikale geçiş sırasında stratejik davranmak ve iktidara geçmek amacıyla örgüt yolundan sapmış, sonunda ne ılımlı ne de radikal Siyasal İslam uygulayabilmiştir. Bu bakımdan, kuruluşu ve yükselişinde başarılı bir ılımlı Siyasal İslam örneği iken, yayılması ve iktidar sürecinde başarısız, ılımlı

görünümlü radikal bir örgüt olduğu söylenebilir. Başarısızlığı ise, iktidara geçmiş olsa bile halkın İslam'ın özüne dönüşünü sağlayamamış, bunun için halkın desteğini alamamış ve fikirlerini benimsetememiş olmasından kaynaklanmaktadır. Buradan hareketle, Müslüman Kardeşler iktidara gelmemiş olsaydı belki örgütün İslam'ın özüne dönüşü ılımlı tutumla gerçekleştirebileceğini söylemek mümkün olacaktır.

Siyasal İslam örneği olan Müslüman Kardeşler'in konstrüktivizm açısından değerlendirilmesi ise, örgütün amacının, faaliyetlerinin sebeplerinin ve sonuçlarının siyasal ve sosyal konular yakınlaştırılarak analiz edilmesini gerektirmektedir. İlk olarak, Wendt'in post pozitivistleri açıklarken konstrüktivizmi de içine alan tanımında bu teorilerin ana fikrinin sosyal ve sosyal olmayan oluşumların birbirlerini etkilediği olduğunu savunması bu çalışmaya ışık tutacaktır. Konstrüktivizme göre, bireyin doğasına, kimlik ve benliğine sosyal olmayan unsurlar da etki eder. Bu durum, sömürge dönemi sonrasında Mısır toplumunun durumunu anlatmaktadır. Sömürge altında olan Mısır'da toplum İngiliz baskısı altında ezilmiş, sömürülmüş, dini ve kültürel değerlerinden uzaklaştırılarak benlik krizine sürüklenmiştir. Sosyal ve siyasal oluşumlar, bireyin ve toplumun doğasına da etki etmiştir. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün kurulma sebebi tam olarak budur. Siyasette İngiliz hâkimiyetinin hüküm sürmesi, sosyal hayatta bu hâkimiyetin kültürel, dini ve ideolojik etkilerinin sonucu olarak, Müslümanların kimlik olarak benimsedikleri İslam'ı ve toplumun kültürünü silme ve sindirme sürecine bir tepki olarak örgüt kurulmuştur. Hasan el Benna'nın İsmailiyye'de gözlemlediği budur.

Konstrüktivizme göre bir ülkede bireyler, kurumlar ve amiller devleti oluşturur. Bireyin çıkarı ön planda tutulur, kurumlar bu çıkarları gözetir ve korur, amiller ise bu çıkarların korunarak bireyin iyiliğinin gözetilmesiyle devletin işleyişini sağlar. Fakat Mısır'da bireyin çıkarları göz ardı edildiğinden, toplumun iyiliği de ikinci plana atılmıştır. Kurumlar ve amiller İngilizlerin yönlendirmesi altındadır ve iktidar bireyden ziyade sömürgeci gücün çıkarlarını gözetmektedir. Müslüman Kardeşler bu açıdan bireyin iyiliğini, refahını ve çıkarlarını savunacak ve sağlayacak bir amil görevinde ortaya çıkar. Bu amaçla bireye faydalı olacak cami, okul gibi kurumlar sağlayarak bireyin kimliğini korumayı amaçlar. Bu noktada iktidarın ve devletin yapması gerekeni, örgüt üstlenerek zamanla toplum tarafından devlete bir alternatif olarak görülür.

Ayrıca konstrüktivizm, güç ve çıkar kavramlarını kültürün ve benliğin belirlediğini savunur, yani kültür ve benlik çıkarlardan önce gelir. Fakat Mısır'da İngiliz yönetimi hâkim olduğundan, güç ve çıkar önde gelmiştir. Hâkim olan güç İngiliz gücüdür ve çıkarlar İngiliz yanlısı iktidarın çıkarlarıdır. Bu sebeple, kültürü ve benliği de güç ve çıkarlar belirlemeye başlamıştır. Müslüman Kardeşler bu durumu tersine çevirmek amacı güder. Bu sebeple kurulduğu zamanlarda doğrudan iktidara radikal bir saldırı yerine, toplumdaki kültür ve benlikten güç almak için ılımlı yaklaşmıştır. Fakat yine de ideolojileri yukarıdan aşağıya İslamlaşmadır, yani iktidarın ele geçirilmesi ve değiştirilmesi esastır çünkü değişim iktidarla sağlanmaktadır. Bunun en iyi örneği sömürge döneminde iktidarın İngilizlerin direktifine geçmesiyle halkın da yozlaşmaya ve kültürsüzleşmeye, İslam'dan uzaklaşmaya başlamasıdır.

Kimlik konusu konstrüktivizm için önemli bir yere sahiptir çünkü kimlikler çıkarları belirler. Müslüman toplumlarda İslam bireylere kimlik verir. Mısır'da da bu durum geçerlidir. Bu kimliklere bağlı olarak ben ve öteki kavramları oluşmuştur. Müslüman bireylerin ben olduğu toplumda, öteki konumunda diğer inanışlara sahip bireyler yer almaktadır. Müslüman Kardeşler Örgütü'nün tepki gösterdiği bir konu da Hıristiyan güçlerin Müslüman toplumu yönetmeye çalışması, onların kimliklerini etkileme çabalarıdır. Burada ben yani Müslüman kimliğine tutunan örgüt, ötekinin baskısına karşı çıkmakta ve Müslümanların kimliğini korumaya çalışmaktadır. Örgütün Mısır'da İngilizlere, Filistin'de Siyonistlere karşı durması bu sebeptendir. Bu sayede Müslüman toplumlardan destek görmüş, Müslümanların çıkarlarını gözetten bir imajı oluşmuştur.

Ben ve ötekinin var olduğu toplumlarda sağlıklı kimlikler oluşabilmesi için ben de öteki de birbirinin refahını düşünmelidir. Bu sayede kimlik çatışması yaşanmadan sağlıklı ilişkiler elde edilir. Eğer ben ya da öteki, diğerinin refahını göz ardı ederse sağlıklı bir ilişki doğar ve kimlikler çatışır. Mısır'da durum sağlıklı kimlik oluşumuna örnektir. Sömürgeci güç ve sömürülen arasında ben ve öteki kavramlarının refahı düşünülmemiş, sindirme ve ezme yoluna gidildiğinden kimlik çatışması kaçınılmaz olmuştur. Müslüman Kardeşler de, bu sağlıklı oluşuma tepki olarak ezilen kimliğin refahını düşünerek sömürgeci güçler ve iktidarla çatışmaya girmiş, toplumun kimliğini İslam'ın özüne dönerek yeniden güçlendirmeyi hedeflemiştir.

Kimliğin yanı sıra söylem de konstrüktivizmde önemli bir role sahiptir çünkü kimlikler söylemlere yansır. Söylem, iletişim kurarken ve ideolojiyi açıklarken kullanılan dilde başvurulan ağdalı kelimelerden oluşmaktadır. Söylemler amaçları ve çıkarları yansıtır. Sağlıksız kimlik oluşumunun, ezilmiş kimliğin, sömürgecinin ve sağlıksız devletlerarası ilişkilerin hüküm sürdüğü Mısır'da direnişi sağlamak için Müslüman Kardeşler söylemi oldukça etkili bir şekilde kullanmışlardır. Söylem ilk olarak örgütün adında görülmektedir. Bir kimlik olarak benimsenen Müslüman'lık ve kan bağı derecesinde yakınlığı temsilen Kardeş'lik kavramlarının bir araya getirmesiyle hem kimlik birliği hem de yakınlık sağlanmış, bu adla üyelerin arasındaki bağı güçü temsil edilmiştir.

Ayrıca Hasan el Benna konferanslarında sık sık 'Kardeşler!' diye dinleyiciye hitap etmiş, hedef kitlenin kendisine, örgüte ve örgütün ideolojisine yakınlığını artırmış, böylece Müslüman Kardeşler Örgütü'nün ve ideolojisinin benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Benna birlik ve direniş kavramlarına da değışmiş, söylemlerinde Müslüman birliğinin öneminden bahsederek örgütün şubelerinin hızla yayılmasını sağlamış ve direniş fikrini vurgulamıştır. Söyleme en etkili örnek Seyyid Kutub'un cihad söylemidir. Kutub'un radikal yaklaşımı özellikle cihad söyleminden kaynaklanmaktadır. Cihad'ı İslam'ı yaymanın bir aracı olarak göstermesiyle cihad söylemine olumlu bir hava katmış, bu söylemin benimsenmesini sağlayarak radikal Siyasal İslam'ı güçlendirmiştir.

Özetle, Müslüman Kardeşler Örgütü ılımlı Siyasal İslam'a güzel bir örnekken, radikal yaklaşımın ses bulmasıyla ideolojide değışiklik yapmış ve ılımlı-radikal arası orta yol bulma çabası içine girmiştir. Bu çaba içerisinde iktidara geçip İslam'ı yaymak olan esas amacından, Mursi ile iktidara geçmesi ve iktidarın yanlış politik uygulamalarıyla sapmıştır çünkü bu iktidarla birlikte toplumun desteğini ve güvenini önemli ölçüde yitirmiştir. Bu sebeple başarılıdan başarısız bir Siyasal İslam örneğine dönüşmüştür.

Konstrüktivizm açısından incelendiğinde ise, bu teoriyi örneklendiren etkili bir örgüttür. Amaç ve yöntem olarak Müslüman Kardeşler Örgütü, sosyal ile sosyal olmayanı bağlamaya çalışmıştır. Yani sosyal bir konu olarak, bir din olan İslam'ı, sosyal olmayan siyasete hâkim kılmaya, uluslararası ilişkilerde İslam tabanında hareket etmeye çalışmış, İslam'ın çıkarlarına göre siyasi ve politik çıkarları belirlemeyi

amaçlamıştır. Bu açıdan sosyal olanla sosyal olmayı yakınlaştırıp bir noktada birleştirmeyi hedeflemiştir. Her ne kadar iktidara kadar olan süreçte bu iki kutbu birbirine yakın idare etmiş olsa da, iktidara geçince sosyal olan din konusu göz ardı edilerek sosyal olmayan siyaset ve örgütün çıkarları ağır basmıştır.

Kısacası, amacına ulaşana kadar geçen süreçte Müslüman Kardeşler Örgütü kimlik, güç, çıkar, kültür, birey-kurum-amil, ilişkiler, söylem gibi konularda konstrüktivizme iyi bir örnekken, amacını iktidara geçerek kısmi olarak elde etmesiyle, sosyal olanla sosyal olmayı bağlama konusunda başarısız olmuş, iktidar sırasında din konusu arka planda kalmıştır. Buradan hareketle, Müslüman Kardeşler Örgütü radikal yaklaşım ortaya çıkana kadar iyi bir ılımlı Siyasal İslam, iktidara kadar da Konstrüktivizm teorisi örneği iken, hem radikalleşme hem de iktidara gelme sürecinde her iki yaklaşımda da yönünü kaybetmiştir. İktidara gelmemiş olsaydı başarılı olup olamayacağı ihtimal konusudur, Benna ve Kutub'un fikirlerinin ayrıntılı olarak incelenip karşılaştırılması, analiz edilmesi gerekmektedir, fakat bu tezin temasının dışında kalmaktadır, bu konu başka bir çalışmada incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Demet Şefika, (2011), "İslamcı İdeoloji ve İslamcı Hareketler Ekseninde Ortadoğu", ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler: Uluslararası İlişkiler, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, ss. 1-26.
- Amaç, Kadir. (2015). *Siyasal İslam'ın Krizi*. İstanbul: Do Yayınları.
- Ateş, Davut, (2008) "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1. s. 213-235.
- Ayhan, Veysel. (2011). "Mısır Devriminin Ayak Sesleri", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, sayı 26.
- Baban, İbrahim Tolga, (2006). *Müslüman Kardeşler Örgütünün Çağdaş İslamcı Akımlar Üzerindeki Etkileri* (Yükseklisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Balaam, David N., & Bradford Dillman (2016). *Introduction to International Political Economy*. New York: Routledge.
- Bilge, Muhittin. (2015). İslamcılık ve Sezai Karakoç, Erişim Ekim 10, 2018. Web. <http://akmb.gov.tr/Etkinlik.aspx?Id=1218>
- Black, Antony. (2010). *Siyasal İslam Düşüncesi Tarihi Peygamberden Bugüne* (S. Çalışkan ve H. Çalışkan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Bulut, Faik. (1994), *İslamcı Örgütler*, İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık.
- Burke, Jason. (2004). *El Kaide: Terörün Gölgesi*, İstanbul, Everest.
- Canbegi, Halil İbrahim (2013). *Mısrıda Müslüman Kardeşler Cemiyeti*, İstanbul: Öteki Adam Yayınları.

- Cleveland, William L. (2011). *Islam Against The West: Shakib Arslan And The Campaign For Islamic Nationalism*. Austin: University of Texas Press.
- Crone, Patricia. (2007). *Ortaçağ İslam Dünyasında Siyasi Düşünce* (H. Köni, Çev.). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çağlayan, Selin. (2011). *Müslüman Kardeşlerden Yeni Osmanlılara İslamcılık*, Ankara: İmge Yayıncılık.
- Dağ, Ahmet Emin. (2012). *Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler: Hasan El Benna (6.)*, İstanbul: İlke Yayınları.
- Darraj, Susan Muaddi. (2007). *Hosni Mubarak*, New York: Infobase Publishing.
- Demir, Yeşim. (2012), “Müslüman Kardeşler Örgütü’nün Son Dönemde Ortadoğu’daki Etkinliği ve Siyaseti”, *International Journal of Social Science*, Cilt:5, Sayı:6, ss.138-158.
- Denoeux, Guilain. (2002). The Forgotten Swamp: Navigating Political Islam. *Middle East Policy*, 9(2), 56-81.
- Dönmez, Rasim Özgür. (2004). Küreselleşme, Batı Modernliği ve Şiddet: Batı'ya Karşı Siyasal İslam. *Uluslararası İlişkiler*, 1(4), 81-114.
- Duman, Levent, ve Üşenmez, Özgür. (2016). Dünyada ve Türkiye'de Siyasal İslam. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(7), 257-275. Erişim Ekim 15, 2018.
- Eagleton, Terry. (2005). *İdeoloji*, (Çev. Muttalip Özcan), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- El-Benna, Hasan (2017). *Müslüman Kardeşler Teşkilatı* (H. Hüseyin Yılmaz, Çev.). İstanbul: Özgü Yayınları.
- El-Mevdudi, Seyyid Ebu'l-A'la, (1997). *İslamda Siyasi Sistem* (A. Seçkin, Çev.). İstanbul: Özgün Yayıncılık.

Er, İbrahim Halil. (2016). *Siyasal İslam Düşüncesinin Doğuşu ve Devler*. İstanbul:

Mevsimler Kitap.

Erkilet, Alev. (2004). *Ortadoğu'da Modernleşme ve İslami Hareketler*. Ankara: Hece

Yayınları.

Fuller, Graham E. (2004). *Siyasal İslamın Geleceği* (M. Acar, Çev.). İstanbul: Timaş

Yayınları.

Gadban, Münir Muhammed (2016). *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Gelecek*.

İstanbul: Pınar Yayınları.

Hamidullah, Muhammed. (2016). *İslam'da Devlet İdaresi*. İstanbul: Beyan Yayınları.

Hatina, Meir. (2012). Redeeming Sunni Islam: Al-Qa'idas Polemic against the Muslim

Brethren. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 39(1), 101-113.

İnayet, Hamid. (1991). *Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri*. İstanbul: Yöneliş Yayıncılık.

Kaya, Pakize. (2015). *11 Eylül Sonrası Orta Doğu'da Din, Terör ve Siyaset: Müslüman*

Kardeşler Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Turgut Özal Üniversitesi.

Kaya, Sezgin. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar. *Ankara*

Üniversitesi SBF Dergisi, 63. Cilt, 3. Sayı, s. 83-111.

Keohane, Robert. (1988), "International Institutions: Two Approaches," *International*

Studies Quarterly, 32/4: 379-396.

Khan, Tariq Amin. (2011). Siyasal İslam ve Tarihsel Maddecilik-Bir Değiş Tokuş (Y.

Özgün, Çev.). *Praksis* (Sayı 26, ss. 161-173). Ankara: Dipnot Yayınları.

Komsuoğlu, Ayşegül, ve Kurtoğlu Eskişar, Gül M. (2009). İslamcılık ve Türkiye

Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *Siyasal İslam'ın Farklı Yüzleri* (ss. 9-51). İstanbul, 2009: Profil Yayıncılık.

Kongar, Emre. (2016). *ABD'nin Siyasal İslam'la Dansı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Koss, Maren. (2017). Sunni Political İslam: Grasping the Emerging Divide. *Giga Focus*, 7, 1-11. Erişim Aralık 1, 2018.

Köse, Faruk. (2014). *Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rol Modeli İhvan-ı Müslimin Müslüman Kardeşler*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Kubalkova, Vendulka., Onuf, Nicholas., & Kowert, Paul. (Edt.). (1998). Constructing Constructivism. V. Kubalkova, N. Onuf, & P. Kowert (Yazarlar), *International Relations in a Constructed World* (s. 3-21). New York: M. E. Sharpe.

Kurtoğlu, Zerrin. (2016). *İslam Düşüncesinin Siyasal Ufku*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kutub, Seyyid. (1976), *İslam'da Cihad*, (Akif Nuri, Çev.), İstanbul: Çağrı Yayınları.

Kutub, Seyyid. (2012), *Kuran'ın Gölgesinden Mesajlar*, Konya: Nida Kitapevi.

Lewis, Bernard. (2011). *İslam'ın Siyasal Söylemi* (Ü. Oskay, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.

Lia, Brynjar. (2013). *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu 1928-1942*. İstanbul: Ekin Yayınları.

Mardin, Şerif. (1992). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Marsot, Afaf Lutfi Al-Sayyid. (2007), *Mısır Tarihi-Arapların Fethinden Bugüne*, (Gül Çağalı Güven, Çev.). İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

McSweeney, Bill. (1999), *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*, (Cambridge: Cambridge Uni. Press).

Neufeld, Mark A.. (1995), *The Restructuring of International Relations Theory*

(Cambridge: Cambridge Uni. Press).

Onuf, Nicholas, (1998), "Constructivism: A User's Manuel," Kubalkova, Vendulka, /

Onuf, Nicholas,/ Kowert, Paul (edt.), *International Relations In A Constructed World* (New York: M. E. Sharpe): 58-78.

Özkoç, Özge. (2016). Arap Dünyasında Demokratikleşme Süreçleri ve Siyasal İslam:

Müslüman Kardeşler ve En-Nahda Hareketi Üzerine Bir Karşılaştırma. *Mülkiye Dergisi, Cilt 40. Sayı 1*, 29-56. Erişim Kasım 11, 2018.

Pargeter, Alison. (2010), *Müslüman Kardeşler Muhalefetten İktidara* (S. Çelik, Çev.).

İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Pattanaik, Smruti S. (2011). 'Old' Islamists and 'New' Radicals: Understanding the

Politics of Religious Radicalisation in Pakistan and its Implications. *Strategic Analysis*, 35(4), 581-594.

Roy, Olivier. (2003). *Küreselleşen İslam* (H. Bayrı, Çev.). İstanbul: Metis.

Roy, Olivier. (2017). *Siyasal İslamın İflası* (C. Akalın, Çev.). İstanbul: Metis.

Ruggie, John Gerard, (1988), "What Makes The World Hang Together? Neo-

Utilitarianism and The Social Constructivist Challenge," *International Organization*, 52/4: 855-885.

Rumelili, Bahar, (2014), "İnşacılık/Konstrüktivizm" Evren Balta (der.) *Küresel Siyasete*

Giriş: Kavramlar, Teoriler ve Süreçler, s. 151-173. İstanbul: İletişim.

Rumelili, Bahar, (2015), "Bölgeselcilik ve İnşacılık: Kazanımlar ve Vaatler",

Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 12, Sayı 46, s. 169-185.

Saeed, Abdullah. (2011). *İslami Düşünce* (C. Kadiroğlu, Çev.). Ankara: Sitare

Yayınları.

Serdar, İskender. (2015) "Neoralizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu

Modellerinde Uluslararası Sistemde Değişikliklere Bakış”, *The Journal of Europe – Middle East Social Science Studies*, Cilt: 1, Sayı: 1, s. 14-38.

Schirmmacher, Christine. (2016). *Political Islam - When Faith Turns Out to Be Politics* (R. McClary, Çev.). Bonn: Verlag für Kultur und Wissenschaft.

Smith, Steve. (1996), “Positivism and Beyond,” Smith, Steve / Booth, Ken / Zalewski, Marysia (edt.), *International Theory: Positivism and Beyond*, (Cambridge: Cambridge Uni. Press): 11-44.

Smith, Steve. (1997), “The Self-Images of A Discipline: A Genealogy of International Relations Theory,” Booth, Ken / Smith, Steve (edt.), *International Relations Today*, 3. Cilt, 3. Baskı (Cambridge: Polity Press): 1-37.

Smith, Steve. (1999). Social Constructivisms And European Studies: A Reflectivist Critique. *Journal of European Public Policy*, 6(4), 682-691.

Şenol, Serdar. (2014). *Müslüman Kardeşler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi.

Tamam, Husam, ve Haenni, Patrick. (2009). Dindar Winner'ların Gülüşünün Gölgesinde. Pozitif Düşünce ve Neo-Liberal Aklın Diğer Müslüman Kurnazlıkları. A. Uysal (Derleyen), *Siyasal İslam ve Liberalizm* (ss. 26-53). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.

Telci, İsmail Numan. (2011). “6 Nisan Hareketi: Yeni Bir Sosyal Aktivizme Doğru Mu?”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, Sayı 28.

Tyson, Lois, (2006). *Critical Theory Today: A User-Friendly Guide*. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge.

Uslu, Ateş (2015). “Gerçek İslam’ Arayışının Ötesi: Tarihsel Bağlamında İslam Siyasal Düşüncesi”, *Başlangıç*, 5:77-86.

- Walt, Stephan M. (1998). Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram. B. Çalı (Çev.), *Foreign Policy: Bilginin Ufukları* (ss. 14-29). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Wendt, Alexander, (1992), “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics,” *International Organizations*, 46/2: 391-425.
- Wendt, Alexander, (1994), “Collective Identity Formation and The International State,” *American Political Review*, 88/2: 384-396.
- Wendt, Alexander. (1995), “Constructing International Politics,” *International Security*, 20/1: 71-81.
- Wendt, Alexander. (1996), “Identity and Structural Change in International Politics,” *The Return of Culture and Identity in IR Theory* (London: Lynne Rienner Publisher): 47-64.
- Wendt, Alexander. (2003). *Social Theory of International Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Wickham, Carrie Rosefsky. (2011). “The Muslim Brotherhood and Democratic Transition in Egypt”, *Interdisciplinary Journal of Middle East Law and Governance*, Sayı 3.
- Yamaç, Ahmet. (2015). *Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti Dünü, Bugünü ve Yarını* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeni Yüzyıl Üniversitesi.
- Yaşar, Nebahat Tanrıverdi, (2012). “Mısır'daki Geçiş Sürecinin Aktörler Üzerinden Değerlendirilmesi”, *Orta Doğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 44.
- Yıldırım, Yüksel. (2018). Cihad ve Dar'ül Harp Kavramları Bağlamında Şiddet/Terör Olgusu ve Siyasal/İlimli İslam Meselesi. Y. Yıldırım (Ed.), *Sosyoloji Yazıları* (ss. 7-54). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Yurdusev, Nuri. (2005), “Uluslararası İlişkilere Teorik Bakmak,” *Uluslararası İlişkiler*

(Cilt 2. Sayı 6): ss. 157–163.

Yürük, Tuğba. (2017). *Siyasal İslamcılığın Dönüşümü: Tunus'ta Ennahda*

Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı, Soyadı : Yusuf SAYAR
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 1987 / Tebuk
E-Posta : yusufsayar0@hotmail.com
Yazışma Adresi : Yeni Sanayi Mah. Aşiyen Kent Sitesi
ADİYAMAN

EĞİTİM BİLGİLERİ

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	İstanbul Fatih Üniv (Uls. İlişkiler)	2013
Y.Lisans	ERÜ Sos. Bil. Ens.	2019

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2009-	Adalet Bakanlığı	İnfaz Koruma Memuru

YABANCI DİL

Arapça, İngilizce